

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

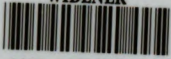
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

691
30

WIDENER

HN U7WD -

33

691.30

BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)

12 Jan. 1872.

⊙

INNOCENTII III., *Pope.*

DE CONTEMPTU MUNDI

sive

de miseria humanæ conditionis

LIBRI TRES.

EDIDIT

IOANN. HENR. ACHTERFELDT.

C
BONNAE

APUD EDUARDUM WEBER.

MDCCLV.

1872, Jan. 12.
Miss Fund.

CS

PRAEFATIO.

Innocentius III. papa, qui priusquam in sedem apostolicam euectus est, nomine in baptismatis lavaçro accepto Lotharius vocabatur, e nobili comitum Signiae genere ortus et Anagniae veteris Latii oppido anno MCLX. aut MCLXI. natus, ingenio et virtute, multiplici doctrina, amore et studio religionis Christianae, rara sollertia in ecclesia regenda inter summos pontifices tantopere prae-cellit, ut ad laudanda et commendanda scripta illius multa verba facere quam maxime

alienum esse videatur. Finita institutione domestica primum Romae, deinde Parisiis, ubi eo tempore artes et studia eximie florebant et ab eruditis viris magna cum cura exercebantur tradebanturque, tandem Bononiae, quae ob insigniter ibi cultam iurisprudentiam tam civilem quam ecclesiasticam celebrabatur, ad litterarum studia incubuit eo successu, ut Romam reversus, anno aetatis vigesimo nono nondum superato, a Clemente III. papa, qui de eius doctrina, eruditione, vitae et morum probitate certior factus erat, in dignitatem cardinalis diaconi titulo ecclesiae sanctorum Sergii et Bachi ascitus in gravioribus difficilioribusque ecclesiae negotiis dirigendis et decernendis adhiberetur. Clemente vita defuncto et Coelestino III. in sedem apostolicam vocato Lotharius cardinalis publicis ecclesiae rebus minus occupatus otio suo usus est ad scribendos libros in sequentibus paginis denuo editos, in quibus ad de-

primendam superbiam, quod caput esse intellexerat omnium vitiorum, vilitatem humanae conditionis utcunque descripsit, ut ipse in prologo ad episcopum Portuensem memoravit. ¹⁾)

Negari non poterit, fortiter et sine intermisso contra superbiam, caput omnium vitiorum, nisi nos oportere, ut eam deprimamus eaque devicta et oppressa vitia alia facilius coercere possimus. Ad eiusmodi laborem et colluctationem eo magis impellemur, si illam humanae conditionis vilitatem et miseriam a Lothario sollerter depictam corde et animo perpenderit mentique iterum ite-

---

1) Cf. Baronii *Annal. eccles.* a Rainaldo contin. ad ann. 1198. Tom. XIII. p. 1 sqq. Natalis Alexandri *Hist. ecclesiast.* Tom. VIII. p. 1 sqq. ed. Roncagl. Hurter, *Geschichte Papst Innocenz des Dritten und seiner Zeitgenossen.* Tom. I. p. 5 sqq. et p. 46—47.

rumque proposuerimus. Quippe descripsit Lotharius gravissimis verbis vilem et miseram hominum conditionem, tam quae hac in terra a conceptu et partu usque ad mortem vel ex natura consequitur, vel desideriis carnalibus, concupiscentia et actionibus illicitis excitatur, quam quae post mortem in aeternitate illos manet, qui in hac vita a deo se averterint et finem, ad quem deus secundum infinitam suam bonitatem ipsos creavit, assequi neglexerint aut contempserint.

Hosce Lotharii de miseria humanae conditionis libros nec parvi, nec minoris quam alia magni auctoris opera pendendos, sed proposito suo consentaneos et perutiles esse etiam laus eis a doctis piisque viris tributa confirmat, comprobaturque tum codicum manuscriptorum multitudo, qui ad nostra tempora manserunt, tum editionum copia, quae non diu post inventam typographiam saeculo decimo quinto sextoque pluribus in locis, No-

rimbergae, Parisiis, Venetiis, Coloniae, Lipsiae, Lovaniae, Antverpiae, Viennae Austriae paratae et a viris probis eruditisque divulgatae sunt. Ioannes Cochleus, vir in ecclesia celebratus, in litteris, quae exemplaribus Lipsiae 1534, Antverpiae 1540 et Viennae Austriae in aedibus caesarii collegii Societatis Iesu (anno non addito) editis praefixae sunt, hos libros viro reverendissimo Cutberto Tonstallo, episcopo Dunelmensi in Anglia enixe commendavit. ¹⁾ Mirandum igitur est, eosdem libros propioribus temporibus neglectos iacere adeo, ut vix in maioribus bibliothecis eorum exemplaria inveniantur.

Quae cum ita sint, nullius momenti non esse duximus, nova editione illos libros oblivioni, cui proximi videbantur, eripere et

---

1) Lectoris interesse nobis visum est, has Cochlei litteras inspicere; quapropter illas typis reddi et Innocentii operi praemitti iussimus.

in usum revocare, ut fructum ab auctore speratum assidue proferant. Utinam tantum absit, ut haec nostra intentio nos fallat, ut magna editionum series subsequatur.

Nos cum hanc propositi rationem potissimum spectaverimus, ut libri illi a maioribus nostris magnopere dilecti et perutiles habiti post diuturnam oblivionem resuscitati reviviscerent et frugiferae lectioni restituerentur, in re critica, h. e. in contextu verborum ad codices manu scriptos exigendo, altius quid tentare nolimus. Immo hanc provinciam successoribus nostris commenda- verimus, ut libris manu scriptis, qui in Italiae et Galliae bibliothecis latent, excussis et comparatis Innocentii verba a sordibus, quas editorum negligentia hic illic invexit, repurgare et eodem habitu repraesentare velint, quo ab ipso auctore composita sunt. Cui negotio nonnihil praesidii etiam in hac nostra quantulacumque cura paratum esse

aequi iudices si agnoverint, satis magnum laboris pretium tulisse nobis videbimur.

Collatis editionum antiquiorum exemplaribus, quotquot adipisci potuimus, tam inter se, quam cum codice in pergameno minoris formae (8vo minore) Coloniae a. 1425 scripto, quem amicus ad hunc finem nobis benigne commodavit, aptissimum nobis visum est, in hac nova editione eum operis contextum restituere, quem auctoris opera in unum volumen congesta a. MDLII., denuo aucta et in duo volumina distributa a. MDLXXV. in maiore forma, quae in folio dici solet, Coloniae edita exhibent. Lectiones discrepantes, quas in aliarum editionum exemplaribus et in codice supra designato invenimus, sub textum addidimus. Ad significandum, utrum in codice, an in aliis editionibus et qua in editione lectiones discrepantes repertae sint, brevitatis causa usi sumus notis M, C, J, A. In his M significat codicem manu scriptum,

C tres editiones, quibus litterae Cochlei, de quibus supra mentionem fecimus, sunt praefixae, quarum una formae mediae, quae in quarto dicitur, a Cochleo ipso, ut videtur, parata, Lipsiae 1534, altera, in octavo minore, Antverpiae 1540 est confecta, tertia in forma duodecimi Viennae Austriae in aedibus caesarii collegii societatis Iesu, quae editionis anno eget. **J** significat duas editiones Coloniae annis 1503 et 1506 factas, quarum forma est in duodecimo. Littera **A** significatae sunt lectiones, quae in collectorum Innocentii operum exemplaribus Coloniae annis MDLII. et MDLXXV. editis ad marginem appositae sunt. Singulae quoque editiones, tam quae littera **C**, quam quae littera **J** a nobis sunt designatae, lectionibus suis aliquoties discordant, quapropter, si lectio alata non omnibus editionibus, sicut istis litteris sunt partitae, communis est, sed ad unam alteramve tantummodo pertinet, addi-

dimus ad C litteras l, a, v, quibus indicetur, utrum editio sit Lipsiensis, an Antverpiensis, an Viennensis, et ad J numeros 1 vel 2, quorum prior indicat editionem antiquiorem a. 1503, et altera editionem iunio-rem a. 1506. Ubi autem lectio dictis tribus Cochleanis, aut duabus Coloniensibus editio- nibus est communis, non nisi C vel J posi- tum est. Discrepantibus lectionibus in qua- vis pagina textui subiectis praepositi sunt loci sententiarum, quas auctor e sacra scri- ptura vel aliunde assumpsit.

Bestat, ut de librorum eorumque capi- tum divisione horumque ordine dicamus. In editionibus, tam C quam J, libri primi ca- pita, quae in nostra editione sunt III. et IV., inscripta *De vitio conceptionis* et *De con- ceptione infantis*, in unum caput sunt con- tracta, quod est inscriptum *De conceptione infantis*; eodemque modo in illis editionibus eiusdem libri capita X. et XI. *De incom-*

*modis senectutis et brevitate vitae et De incommodis senectutis sunt contracta et consignata inscriptione De incommodis senectutis et brevitate vitae. In Codice totum opus inscribitur Liber de miseria conditionis humanae, et dividitur in tres partes, quarum tertia pars iam incipit finito capite, quod est XL. libri secundi nostrae et aliarum editionum ita, ut harum libri secundi caput XLI. sit primum partis tertiae codicis. Capita quoque, quae in libro secundo istarum editionum sunt XIV. XV. et XVI., in codice sequuntur statim post caput IX. secundae partis, deinde capita X. XI. XII. XIII. In tertia codicis parte capita IV. et V. libri tertii nostrae et aliarum editionum ordine inverso collocata sunt, et finito capite, quod est dictarum editionum XI., leguntur verba haec: *Explicit liber de miseria conditionis humanae editus a Lothario sanctorum Sergii et Bachi diacono cardinali, qui**

postea papa factus Innocentius III. appellatus est. Scriptus Coloniae anno Christi 1425. Tum sequuntur nihilominus caetera capita, quae in libro tertio nostrae et aliarum editionum leguntur.

In codice ante laudato isti operi sive libro de miseria conditionis humanae adiuncti sunt duo tractatus eadem manu scripti, alter *De perseverantia*, alter *De caritate* inscriptus, quorum prior est caput VI. operis, quod inscribitur *D. Innocentii pontificis maximi, huius nominis III. de eleemosina libellus piissimus*, in quo illius capituli superscriptio est *Ad eleemosinam sicut ad quodlibet bonum opus necessario requiri perseverantiam*, alter est tractatus inter Innocentii opera, qui est inscriptus *D. Innocentii papae tertii encomium caritatis*; et porro: *Caritas ut sicut omne bonum opus, sic etiam eleemosinam reliquaque pietatis opera deo grata hominique*

**

fructuosa efficiat. Hos quoque tractatus, ut operi de miseria conditionis humanae in codice sunt appositi, etiam nostrae editionis exemplaribus in appendice addendos existimavimus, et quoniam textum, quem in collectis Innocentii operibus Coloniae MDLII. et MDLXXV. editis invenimus, restituimus, discrepantes codicis lectiones adiunximus.

Editor.

Reverendissimo in Christo patri ac domino,
domino Cutberto Tonstallo, episcopo Dunel-
mensi in Anglia, Ioannes Cochleus

S. P. D.

Reverendissime in Christo pater ac do-
mine, posteaquam e Londino in patriam tuam
feliciter concessisti honore auctus et pote-
state rerumque proventu, non licuit mihi tam
frequenter, quam antea, qualiacunque meae et ⁵
gratitudinis et observantiae officia erga re-
verendissimam dominationem tuam per lite-
ras praestare, maxime propter locorum am-
pliores utrinque factam distantiam. Scripsi
tamen aliquoties uti ad D. Ridleium, ita et ¹⁰

10. *Ridleium*] *Ridillum* Cv. et om. Cv.

ad R. D. T.; verum cum ignorem quidnam literarum mearum ad R. D. T. pervenerit intra quinquennium (unde suspicor aliquot epistolas interceptas periisse), decrevi tandem publicum quaerere internuntium, eumque neque levem neque contemptibilem blacteronem, sed pium eruditumque pontificem Innocentium tertium, a cunctis tum historicis, tum chronographis eximie laudatum, atque etiam publica
 10 in decretalibus epistolis iuris canonici auctoritate probatum, ut is meae erga R. D. T. et dilectionis et reverentiae testis in publicum editus existat. Spero ita hunc longe et gratiorem tibi et ab interceptorum insidiis tutio-
 15 rem fore, quam fuerint aut esse queant literae privatae; ad multa quoque utilem multis, quos modo in reprobam sensum non dederit deus, aut quos non excaecaverit nec induraverit propria iniquitas. Cunctis enim,
 20 quos vel natalium splendor extollit, vel scientia inflat, aut rerum successus in elationem surrigit, humilitatis praecepta ex sacris lite-

22. *surrigit] vuberigit Cv.*

ris salubriter ob oculos ponit, et humanae conditionis miseriam declarans omnes a superbia deterret. Quae sane admonitio perquam necessaria videtur hoc maxime tempore, in quo sic inflat vel umbra scientiae plerosque sciolos, ut de fide et religione nostra non solum inter pocula infideliter ac irreligiose disputare, verum etiam nova praecepta decernere et in lucem edere non vereantur vel indocti cerdones et analphabeti, sutores et pelliparii. Innocentius vero ait: vix esse quicquam tam vile aut facile, quod ad plenum intelligat homo, nisi forsitan illud perfecte sciatur, quod nihil scitur perfecte. Quaquam ex hoc protinus insolubilis redargutio consequitur.^a Quale fuit et antiquum Socratis dictum: Hoc unum scio, quod nescio.^b Et longe antiquius ac religiosius dictum est a magno et sancto viro Iob: Vere scio, quod ita sit, et quod non iustificetur homo comparatus deo, si voluerit con-

a) De contemptu mundi lib. I. c. XIII.   b) Diogen. Laërt. II. §. 32.

tendere cum eo, non poterit respondere ei unum pro mille.^a Sic et sapientissimus Salomon ait: Solummodo hoc inveni, quod fecerit deus hominem rectum et ipse se infinitis miscuerit quaestionibus.^b Irreligiosa est igitur haec sciorum temeritas, qua sic transgrediuntur terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. Quorum sane praecipuus, et omnium novitatum impiarum sive auctor sive
 10 instaurator, ita intumescit superbia, ut putet plus revelatum esse sibi soli quam cunctis retrosanctis patribus et conciliis. Vere miser homo, cui dominus in Apocalypsi ait: Qui dicis, quod dives sum, et locupletatus, et
 15 nullius egeo, et nescis, quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus.^c Quem et Plinius, homo ethnicus, arguit tam vane et arroganter de scientia superbientem: Heu dementia, inquit, ab iis initiis existi-
 20 mantium ad superbiam se genitos. Caetera animalia sentire naturam suam, alia pernici-

a) Job. 9, 2—3. b) Eccle. 7, 30. c) Apoc. 3, 17.

21. *naturam*] *animam* Cv.

tatem usurpare, alia praepetes volatus, alia vires, alia nare, hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breviter non aliud natura sponte quam flere etc.^a Hanc hominis miseriam luculenter declarat Innocentius noster superaddens plurima, quae Plinio et omnibus ethnicis ignota fuerunt. Rogo igitur et obsecro te, ornatis- sime praesul, ut aequo feras animo tam pii pontificis monita sub nominis tui auspiciis ¹⁰ hoc tempore, in quo usque adeo et frigescit timor dei et invalescit mundana superbia atque irreligiosa conversatio in omni luxu, fastu et pompa seculari, in lucem reproduci. Scio quidem, quanti te faciant vere docti et ¹⁵ summi scientiarum ac eloquentiae antistites, clarissima nostri seculi lumina, Ioannes Fischerus, episcopus Roffensis in Anglia, Guilielmus Budaeus in Francia, Erasmus Roterodamus in Germania, ut iure ac merito con- ²⁰

a) Plin. H. N. VII. 1.

---

19. *Erasmus Roterodamus in Germania] ne plures connumerando referam Cv.*

tremiscat mihi manus ad te scribenti. Tua tamen fretus et clementia et humanitate hoc erudito ad te utor internuntio in aedificationem multorum, qui nunc animo elati et extra se positi vane superbiunt, ut his lectis in sese reversi redeant ad cor et cognoscant semetipsos. Bene vale eximium et singulare praesulum decus et ecclesiae praesidium et patriae ornamentum sempiternum.

10 Ex Dresda Misniae ad Albim. III. nonas Februarias. Anno dominicae incarnationis MDXXXIII.

TITULI CAPITULORUM.

LIBRI PRIMI.

	Cap.
De miserabili humanae conditionis ingressu . . .	I.
De vilitate materiae ipsius hominis	II.
De vitio conceptionis	III.
De conceptione infantis	IV.
Quali cibo conceptus nutriatur in utero	V.
De imbecillitate infantis	VI.
De dolore partus et eiulatu infantis	VII.
De nuditate hominis	VIII.
Quem fructum homo producit	IX.
De incommodis senectutis et brevitate vitae hominis	X.
De incommodis senectutis	XI.
De labore mortalium	XII.
De studio sapientum	XIII.
De variis studiis hominum	XIV.
De diversis anxietatibus	XV.
De miseria divitis et pauperis	XVI.
De miseria servorum et dominorum	XVII.
De miseria continentis et coniugati	XVIII.
De miseria bonorum et malorum	XIX.
De hostibus hominis	XX.
De carcere animae, quod est corpus	XXI.

	Cap.
De brevi laetitia hominis	XXII.
De inopinato dolore	XXIII. —
De vicinitate mortis	XXIV.
De terrore somniorum	XXV.
De compassione amicorum	XXVI.
De subitis infortuniis	XXVII.
De innumerabilibus speciebus aegritudinum	XXVIII.
De diversis generibus tormentorum	XXIX.
De quodam horrendo facinore, scilicet quod quaedam mulier comedit infantem suum	XXX.
Quod quandoque punitur innocens et nocens absolvitur	XXXI.

LIBRI SECUNDI.

Quaenam soleant homines communiter affectare	I.
De cupiditate	II.
De iniquis muneribus	III.
De acceptione personarum	IV.
De venditione iustitiae	V.
De insatiabili desiderio cupidorum	VI.
Quare cupidus satiari non potest	VII.
De falso nomine divitiarum	VIII.
Exempla contra cupiditatem	IX.
De superflua sollicitudine cupidorum	X.
De avaritia	XI.
Cur avaritia sit servitus idolorum	XII.
De quibusdam proprietatibus avaritiae	XIII.
De iniqua possessione divitiarum	XIV.
De licitis opibus	XV.

	Cap.
De incertitudine divitiarum	XVI.
De gula	XVII.
Exempla contra gulam	XVIII.
De ebrietate	XIX.
Exempla contra ebrietatem	XX.
De luxuria	XXI.
De generalitate luxuriae	XXII.
De diversis speciebus luxuriae et poenis earum	XXIII.
De coitu contra naturam	XXIV.
De poena huius sceleris	XXV.
De ambitioso	XXVI.
De nimia concupiscentia ambitiosorum . . .	XXVII.
De ambitioso exemplum	XXVIII.
De brevi et misera vita magnatum	XXIX.
De diversis proprietatibus superborum . . .	XXX.
De superbia et casu Luciferi	XXXI.
De arrogantia hominum	XXXII.
De abominatione superbiae	XXXIII.
Contra arrogantiam superborum	XXXIV.
Contra fraudem ambitiosorum exemplum . .	XXXV.
De proprietatibus arrogantium	XXXVI.
De superfluo cultu	XXXVII.
Contra superfluum ornatum	XXXVIII.
Quod plus defertur vestibus quam virtutibus	XXXIX.
De fucatione colorum	XL.
De immunditia cordis	XLI.
De doloribus, quos mali patiuntur in morte .	XLII.
De adventu Christi ad diem mortis cuiuslibet hominis	XLIII.

LIBRI TERTII.

	Cap.
De putredine cadaverum	I.
De tristi memoria damnatorum	II.
De inutili poenitentia damnatorum	III.
De poenis inferni diversis	IV.
De ineffabili angustia damnatorum	V.
De igne gehennali	VI.
De tenebris inferni	VII.
De confusione poenarum	VIII.
De indeficientia tormentorum	IX.
Cur reprobī nunquam liberabuntur a poenis . .	X.
Testimonia de suppliciis aeternalibus	XI.
De die iudicii	XII.
De iudicium praecedente tribulatione	XIII.
De signis iudicium praecedentibus	XIV.
De potentia, sapientia et iustitia iudicis	XV.
De divino iudicio	XVI.
Quod nihil proderit damnatis	XVII.

APPENDICIS.

De perseverantia	I.
De caritate	II.

Incipit liber de contemptu mundi sive de miseria humanae conditionis, a Lothario diacono cardinali sanctorum Sergii et Bacchi editus, qui postea Innocentius papa tertius appellatus est. Et dividitur in tres partiales libros.

PROLOGUS.

Domino patri charissimo P. dei gratia Portuensi episcopo Lotharius, indignus diaconus, gratiam in praesenti et gloriam in futuro. Modicum otii, quod inter multas angustias nuper ea, quam nosti, occasione captavi, non ex toto mihi praeteriit otiosum. Sed ad deprimendam superbiam, quae caput est omnium vitiorum,^a vilitatem humanae conditionis utcumque descripsi. Titulum autem praesentis opusculi vestro nomini dedici rogans et postulans, ut si quid in eo vestra discretio dignum invenerit, divinae gra-

a) Eccli. 10, 15.

---

1. *dei gratia* om. C. 3. *et* om. Cla. 4. *inter angustias multas* M. 5. *quam nostis* M. 9. *autem* om. M. 10. *vestro nomine* M.

tiae totum adscribat. Si vero paternitas vestra suggesserit, dignitatem humanae naturae, Christo favente, describam, quatenus ita per hoc humilietur elatus, ut per illud humilis s exaltetur.

1. *adscribatis C.* 2. *vilitatem, superp. dignitatem, M.* 3. *ita om. M.* 4. *ut] et M. humilis exaltetur] homo nunc exaltetur, ad marg.: al. humilis gratuletur, M. humilis gratuletur A.*

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De miserabili humanae conditionis ingressu.

Quare de vulva matris egressus sum, ut viderem laborem et dolorem, et consumerentur in confusione dies mei?^a Si talia de se locutus est ille, quem dominus sanctificavit in utero, qualia loquar ego de me, ⁵ quem mater mea genuit in peccatis? Heu me, dixerim, mater mea, quid me genuisti, filium amaritudinis et doloris? Quare non in vulva matris mortuus sum? egressus ex utero non statim perii? Cur exceptus geni- ¹⁰ bus, lactatus uberibus,^b natus in combustionem et cibum ignis?^c Utinam interfectus

a) Jerem. 20, 18. b) Job. 3, 11—12. c) Isaiæ 9, 5.

[Inscript.] *De miseria hominis* MC. 4. *quem deus* M. 6. *in peccato* M. 9. *matris* om. M. *Quare egressus* C. *ea]* de MJa. 11. *combustionem]* *confusionem* MA.

fuissem in utero, ut fuisset mihi mater mea
 sepulchrum et vulva eius conceptus aeternus.^a
 Fuissem enim quasi non essem, de utero trans-
 latus ad tumulum.^b Quis ergo det oculis meis
 5 fontem lachrymarum,^c ut fleam miserabilem
 conditionis humanae ingressum, culpabilem hu-
 manae conversationis progressum, damnabilem
 humanae dissolutionis egressum? Consideravi
 ergo cum lachrymis, de quo factus sit homo,
 10 quid faciat homo, quid facturus sit homo. Sane
 formatus de terra, conceptus in culpa, natus
 ad poenam, agit prava quae non licent, turpia
 quae non decent, vana quae non expediunt,
 fiet cibus ignis, esca vermis, massa putredi-
 15 nis. Exponam id planius, edisseram plenius.
 Formatus est homo de pulvere, de luto, de
 cinere, quodque vilis est, de spurcissimo
 spermate: conceptus in pruritu carnis, in fer-
 vore libidinis, in foetore luxuriae, quodque
 20 deterius est, in labe peccati; natus ad labo-
 rem, dolorem, timorem, quodque miserius

a) Jerem. 20, 17. b) Job. 10, 19. c) Jerem. 9, 1.

1. ut] et Ca. fuisset mihi om. Ca. 5. ut de-
 fleam C. 6. humanae conditionis M. 8. Consi-
 deraverim Claj, Consideraverit Cv. 9. enim ergo M.
 10. facturus] futurus NA. sit] est M, sum J. 11. in]
 de Ca. 14. esca vermis C. 20. ad laborem,
 timorem, dolorem M.

est, ad mortem. Agit prava, quibus offendit deum, offendit proximum, offendit seipsum. Agit turpia, quibus polluit famam, polluit conscientiam, polluit personam. Agit vana, quibus negligit seria, negligit utilia, negligit necessaria. Fiet cibus ignis, qui semper ardet et urit inextinguibilis, esca vermibus, qui semper rodit et comedit immortalis, massa putredinis, quae semper foetet et sordet horribilis. 10

CAP. II.

De vilitate materiae ipsius hominis.

Formavit igitur dominus deus hominem de limo terrae, quae caeteris elementis est vilior, ut patet Gen. 2. Planetas et stellas fecit ex igne, flatus et ventos fecit ex aere, pisces et volucres fecit ex aqua, homines et iumenta fecit de terra. Considerans igitur aquatica homo se vilem inveniet, considerans aerea se viliores agnoscet, considerans ignea se vilissimum reputabit, nec va-

3. polluit famam, polluit personam, polluit conscientiam M. 6. Fit J. [Inscript.] ipsius hominis om. C. De vilitate materiae, de qua factus est homo J. 12. quae caeteris est indignior elementis M. 13. ut patet Gen. 2. om. M. 16. Considerans ergo M. 17. homo om. CJ. 19. nec se parificabit C.

lebit se parificare coelestibus, nec audebit se praeferre terrenis, quia parem se iumentis inveniet et similem recognoscet. Unus est enim hominum et iumentorum interitus
 5 et aequa utriusque conditio, et nihil habet homo iumento amplius. De terra orta sunt, et in terram pariter revertentur.^a Verba sunt ista non cuiuslibet hominis, sed sapientissimi Salomonis. Quid est igitur homo, nisi lutum
 10 et cinis? Hinc enim homo dicit ad deum: Memento quaeso, quod sicut lutum feceris me, et in pulverem me reduces.^b Hinc et deus inquit ad hominem: Pulvis es, et in pulverem reverteris.^c Comparatus sum (ait Iob)
 15 luto, et assimilatus sum favillae et cineri.^d Lutum efficitur ex aqua et pulvere, utroque manente; cinis autem fit ex ligno et igne, utroque deficiente. Expressum mysterium, sed alias melius exprimendum. Quid ergo lu-

a) Eccle. 3, 18—21.   b) Job. 10, 9.   c) Gen. 3, 19.   d) Job. 30, 19.

2. se parem J.   3. et superp. M.   4. enim om. M. interitus hominum et iumentorum J.   5. aequa superp. M. habet] potest C.   6. amplius iumento M.   8. Verba ista sunt J.   9. igitur] ergo M.   12. reduces me MJ, me deduces Ca.   13. Cinis es et in cinerem reverteris MJ.   14. Job ad marg. pon. M.   17. ex igne et ligno M.   19. melius om. CJ, superp. M.

tum superbis? de quo pulvis extolleris? unde cinis gloriaris?

CAP. III.

De vitio conceptionis.

An illud forsán respondebis, quod Adam ipse fuit de limo terrae formatus, tu autem ex humano semine procreatus? At ille fuit ⁵ formatus de terra, sed virgine, tu vero procreatus de semine, sed immundo. Quis enim potest facere mundum de immundo conceptum semine?^a Quis est homo, ut immaculatus sit et iustus appareat natus de muliere? Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.^b Non in una tantum iniquitate, non in uno tantum delicto, sed in multis iniquitatibus et in multis delictis. In delictis videlicet et iniquitatibus propriis, in delictis et iniquitatibus alienis. ¹⁵

a) Job. 14, 4.

b) Psalm. 50, 7.

---

3. forsán] forte M. 6. de terra virgine C, de terra sed de virgine M. 8. facere conceptum mundum de immundo conceptum semine M. 9. Quid est homo, quod C. 14. tantum om. C. 15. videlicet om. MJ. in delictis videlicet et iniquitatibus propriis, in delictis et iniquitatibus alienis] in delictis videlicet et iniquitatibus alienis C.

CAP. IV.

De conceptione infantis.

Est enim duplex conceptio, una seminum et altera naturarum. Prima fit in commissis, secunda fit in contractis. Parentes enim committunt in prima, proles contrahunt in secunda. Quis enim nesciat concubitum etiam coniugalem nunquam omnino committi sine pruritu carnis, sine fervore luxuriae, sine foetore libidinis? Unde semina concepta foedantur, maculantur et vitiantur, 10 ex quibus anima tandem infusa contrahit labem peccati, maculam culpae, sordem iniquitatis, sicut ex vase corrupto liquor infusus corrumpitur, et pollutum contingens ex ipso contactu polluitur. Habet enim anima tres 15 naturales potentias, sive tres naturales vires: rationalem, ut discernat inter bonum et malum; irascibilem, ut respuat malum; concupiscibilem, ut appetat bonum. Istae tres vires tribus oppositis vitiis originaliter corrumpuntur; vis rationalis per ignorantiam, ut 20 non discernat inter bonum et malum; vis irascibilis per iracundiam, ut respuat bonum;

1. enim] autem J. 3. fit om. M. 5. contrahit MCIJ. 7. sine fervore libidinis, sine foetore luxuriae M.

vis concupiscibilis per concupiscentiam, ut appetat malum. Prima gignit delictum, ultima parit peccatum, media delictum generat et peccatum. Est enim delictum non facere faciendum; peccatum agere non agendum. 5 Haec tria vitia contrahuntur ex carne corrupta per tres naturales illecebras. In carnali quippe commercio rationis sopitur intuitus, ut ignorantia seminetur, libidinis irritatur pruritus, ut iracundia propagetur, 10 voluptatis satiatur affectus, ut concupiscentia contrahatur. Hic est tyrannus carnis, lex membrorum, fomes peccati, languor naturae, pabulum mortis, sine quo nemo nascitur, sine quo nullus moritur, qui, si 15 quando transit reatu, semper tamen remanet actu. Si enim dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus et veritas in nobis non est.* O gravis necessitas et infelix conditio. Antequam peccemus, pec- 20 cato constringimur, et antequam delinquamus, delicto tenemur. Per hominem unum peccatum in hunc mundum intravit, et per

a) I. Joan. 1, 8.

7. tres carnales JA, tres naturales carnales M.
21. peccato astringimur M. 22. de delicto M. Per unum hominem J.

peccatum in omnes homines mors pertransit.^a
 An non patres uvam comederint acerbam,
 et dentes filiorum obstupescunt?^b

CAP. V.

Quali cibo conceptus nutriatur in utero.

Sed attende, quo cibo conceptus nutria-
 5 tur in utero. Profecto sanguine menstruo,
 qui cessat ex foemina post conceptum, ut ex
 eo conceptus nutriatur in foemina, qui fer-
 tur esse tam detestabilis et immundus, ut ex
 eius contactu fruges non germinent, arescant
 10 arbusta, moriantur herbae, amittant arbores
 foetus, et si canes inde comederint, in ra-
 biem efferantur.^c Concepti foetus vitium se-
 minis contrahunt, ita ut leprosi et elephan-
 tiaci ex hac corruptione nascantur. Unde se-
 15 cundum legem Mosaicam mulier, quae men-
 struum patitur, reputatur immunda, et si

a) Róm. 5, 12.   b) Jerem. 31, 29. Ezech.
 18, 2.   c) Cf. Plinii H. N. VII. 13 (15).

---

1. *pertransiit J. Per unum hominem (ad marg.
 mors) in hunc mundum primum intravit et per pec-
 catum primum in omnes homines mors pertransit M.*
 2. *comederunt uvam acerbam M. [Inscript.] in
 utero nutriatur M. 6. a femina J. conceptum su-
 perp. M. 9. ad eius contactum C. 11. et om.
 MCl. 16. menstrua M. immunda reputatur M.*

quis ad menstruatam accesserit, iubetur interfici.^a Ac propter immunditiam menstruorum praecipitur, ut mulier si masculum pareret, quadraginta, si vero foeminam, octoginta diebus a templi cessaret ingressu.^b 5

CAP. VI.

De imbecillitate infantis.

Quare ergo data est misero lux, et vita iis, qui sunt in amaritudine animae?^c Felices illi, qui moriuntur antequam orientur, prius mortem sentientes, quam vitam scientes. Quidam enim tam deformes et prodigiosi nascuntur, ut non homines, sed abominationes potius videantur, quibus forte melius fuisset provisum, si nunquam prodiissent ad visum, quoniam ut monstra monstrantur et ostenduntur ostentui. Plerique vero diminuti membris, et sensibus corrupti nascuntur, amicorum tristitia, parentum infamia, verecundia propinquorum. Quid hoc particulariter dixe-

a) Levit. 20, 18. b) Levit. 12, 2 sqq. c) Job. 3, 20.

3. si masculum pareret, quadraginta diebus a templi cessaret ingressu, si vero foeminam, septuaginta. J. 7. iis] his MCIJ. 15. ostentui ostenduntur J.

rim de quibusdam, quum generaliter omnes sine scientia, sine verbo, sine virtute nascamur? flebiles, debiles, imbecilles, parum a brutis distantes, imo minus in multis habentes? Nam illa statim ut orta sunt, gradiuntur, nos autem non solum erecti pedibus non incedimus, verum etiam curvati manibus non reptamus.

CAP. VII.

De dolore partus et eiulatu infantis.

Omnes nascimur eiulantes, ut nostram miseriam exprimamus. Masculus enim recenter natus dicit A, foemina vero E. Dicentes E vel A, quotquot nascuntur ab Eva. Quid est igitur Eva, nisi heu ha? Utrumque dolentis est interiectio, doloris exprimens magnitudinem. Haec enim ante peccatum virago, post peccatum Eva meruit appellari, ex quo sibi dictum audivit: In dolore paries.^a Non

a) Gen. 3, 16. 20.

1. dum generaliter M. 2. nascimur M. 5. ut exorta sunt J. Nam ut illa orta sunt, statim gradiuntur C. [Inscript.] infantis] nascentis M. 9. nostram] naturae A. 11. vero om. C, superp. M. 13. est ergo M. heu a J. eu a, ad marg. heu, M. 15. Haec] Hinc CJ.

est enim dolor sicut parturientis. Unde Rachel prae nimio dolore partus interiit et moriens vocavit nomen filii sui Benoni, id est filium doloris.^a Uxor Phinees subitis doloribus irruentibus peperit simul ac periit, et in ipso mortis articulo vocavit filium Icabod.^b Mulier autem ut naufragus, quum parit, tristitiam habet, quum vero peperit puerum, iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum.^c Concipit ergo 10 cum immunditia et foetore, parit cum tristitia et dolore, nutrit cum angustia et labore, custodit cum instantia et timore.

CAP. VIII.

De nuditate hominis.

Nudus egreditur, et nudus regreditur. Pauper accedit, et pauper recedit. Nudus, 15 inquit Iob, egressus sum de utero matris meae,

a) Gen. 35, 18. b) I. Reg. 4, 19—22. c) Joan. 16, 21.

---

1. enim om. M. sicut dolor parturientis J. 3. Benon M. 4. filius doloris CJ. 6. Hicabot, superp. i. e. filium doloris, M, Hycaboth Cl, Nabot i. e. filium moeroris J. 8. puerum] masculum M, filium masculum J. 10. in mundo homo M. [Inscript.] De nuditate nascentis J. 15. Job, nudus, inquit, M.

et nudus revertar illuc.^a Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus.^b Si quis autem indutus ingreditur, attendat quale proferat indumentum. Turpe dictu, turpius auditu, turpissimum visu. Foedam pelliculam sanguine cruentatam. Haec est illa maceria, de qua Thamar inquit in partu: Quare divisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocavit nomen eius Phares,^c quod interpretatur divisio.

CAP. IX.

Quem fructum homo producit.

O vilis conditionis humanae indignitas, o indigna vilitatis humanae conditio. Herbas et arbores investiga. Illae de se producent flores et frondes et fructus, et heu tu de te lendes et pediculos et lumbricos. Illae de se fundunt oleum, vinum et balsamum, et tu de te sputum, urinam et stercus. Illae de se

a) Job. 1, 21.   b) I. Tim. 6, 8.   c) Gen. 38, 29.

3. indutus egreditur CJ.   6. Foedam scilicet J. cruentatam] cruentam M.   7. maceria] materia J. 9. maceria] materia MJ. Et ex hac causa M.   10. quod interpretatur divisio om. MC.   11. humanae conditionis M. o om. N.   14. flores, frondes et fructus J. et frondes om. MC. heu om. CJ.

spirant suavitatem odoris, et tu de te reddis abominationem foetoris. Qualis est ergo arbor, talis est fructus. Non enim potest arbor mala fructus bonos facere.^a Quid est enim homo secundum formam, nisi quaedam⁵ arbor inversa? cuius radices sunt crines, truncus est caput cum collo, stipes est pectus cum alvo, rami sunt ilia cum tibiis, frondes sunt digiti cum articulis. Hoc est folium quod a vento rapitur, et stipula quae a sole siccat.^b

CAP. X.

De incommodis senectutis et brevitate vitae hominis.

In primordio conditionis humanae noningentis annis et amplius homines vixisse leguntur,^c sed paulatim vita hominis declinante dixit dominus ad Noe: Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est, eruntque dies illius centum viginti

a) Matth. 7, 17—18.   b) Job. 13, 25.   c) Gen. 5, 5 sqq.

2. ergo om. CJ.   3. non enim arbor mala fructus bonos facere potest M.   4. Quid enim est M. 6. arbor eversa MCl.   7. truncus est caput cum collo om. Ca. cuius stipes ClvJ.   8. iliae M, ulnae CJ. [Inscript.] hominis om. CJ. De brevitate vitae hominis M. 12. nongentis MJ. 17. centum viginti quinque J.

annorum.^a Quod intelligi potest tam de termino vitae, quam de spatio poenitendi. Ex tunc enim rarissime leguntur homines plus vixisse, sed cum magis ac magis vita recideretur humana, dictum est a Psalmista: Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.^b Nonne autem paucitas dierum meorum finietur breui tempore?^c Dies nostri velocius transeunt quam a texente tela succiditur.^d Homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.^e Pauci enim nunc ad quadraginta, paucissimi ad sexaginta annos perveniunt.

a) Gen. 6, 3.   b) Psalm. 89, 10.   c) Job. 10, 20.   d) Job. 7, 6.   e) Job. 14, 1—2.

---

4. rescideretur M, recidetur Ca, rescinderetur Cv.
 6. septuaginta annis M.   7. et amplius] plurimum M, et plurimum Cla.   8. Nonne] Nunc M.   9. dierum nostrorum J. tempore om. N.   10. Dies mei M.
 15. enim om. CJ.

CAP. XI.

De incommodis senectutis.

Si quis autem ad senectulem processerit, statim cor eius affligitur et caput concutitur, languet spiritus, et foetet anhelitus, facies rugatur et statura curvatur,^a caligant oculi et vacillant articuli, nares effluunt et crines defluunt, tremit tactus et deperit actus, dentes putrescunt et aures surdescunt. Senex facile provocatur, difficile revocatur, cito credit et tarde discredit, tenax et cupidus, tristis et querulus, velox ad loquendam, tardus ad audiendum, sed non tardus ad iram, laudat antiquos, spernit modernos, vituperat praesens, commendat praeteritum, suspirat et anxiatur, torpet et infirmatur. Audi Horatium poetam: Multa senem circumveniunt ¹⁵ incommoda.^b Porro nec senes contra iuvenem gloriantur, nec insolescant iuvenes con-

a) Greg. M. Homil. in evang. L. I. Hom. 1.

b) ad Pison. 169.

[Inscript.] *De modis* (ad marg. *incom.*) *senectutis* M. 4. *caligantur* ClJ. 5. *et crines*], *crines* M. 6. *deprimit actus* Cav. 8. *et difficile* J. 11. *sed non tardus ad iram* om. CJ. 12. *et spernit* MJ. 13. *et commendat* J. *laudat* M. 15. *Horatium* om. M. *Horatium poetam dicentem* J. 16. *incommoda etc.* MJ.

tra senem, quia quod sumus, iste fuit, erimus
quandoque quod hic est.

CAP. XII. .

De labore mortalium.

Avis ergo nascitur ad volandum, et homo
nascitur ad laborem.^a Cuncti dies eius labo-
3 ribus et aerumnis pleni sunt, nec per no-
ctem requiescit mens eius. Et quid hoc est
nisi vanitas? Non est quisquam sine labore
sub sole, non est sine defectu sub luna, non
est sine vanitate sub tempore. Tempus est mora
10 rerum mutabilium. Vanitas vanitatum, inquit
Ecclesiastes, et omnia vanitas.^b O quam va-
ria sunt studia hominum, quam diversa sunt
exercitia. Unus est tamen omnium finis et
idem effectus, labor et afflictio spiritus. Oc-
15 cupatio magna creata est omnibus homini-
bus, et iugum grave super filios Adam, a
die exitus de ventre matris eorum, usque in
diem sepulturæ in matrem omnium.^c

a) Job. 5, 7. b) Eccle. 1, 2. c) Eccli. 40, 1.

3. ergo om. J. 4. ad laborandum M.

6. Et hcc nonne vanitas MJ. 9. mora] motus A.
Tempus enim est mora motus rerum mutabilium MJ.
11. varia] vana J. 12. hominis studia M. diversa
exercitia J. 15. est om. M. 16. filios Adae M.
17. usque ad J.

CAP. XIII.

De studio sapientum.

Perscrutentur sapientes, investigent alta coeli, lata terrae, profunda maris, et de singulis disputent, de cunctis pertractent, discant semper aut doceant. Et quid ex hac occupatione nisi laborem et dolorem et afflictionem spiritus invenient? Noverat hoc experimento qui dixerat: Dedi cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, errores et stultitiam, et agnovi quod esset labor et afflictio spiritus, eo quod in multa sapientia 10 multa sit indignatio, et qui addit scientiam, addit dolorem.^a Licet enim oporteat indagantem et multis insudare vigiliis et invigilare laboribus et sudoribus, vix tamen est quicquam tam vile, vix est tam facile, quod 15 ad plenum intelligat homo comprehendatque ad liquidum, nisi forsitan illud perfecte sciatur, quod nihil scitur perfecte, quanquam ex hoc insolubilis redargutio consequatur. Quin-

a) Eccle. 1, 17—18.

-
1. et investigent M.   2. et om. CavJ.
 3. discantque J.   7. dixit J.   12. et dolorem M.
 13. et multis] multis MJ.   14. laboribus et om. M.
 15. est om. J.   16. homo om. MJ. comprehendat-
 que] comprehendat M.   18. perfecte scitur M.

imo corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.^a Audi quod super hoc sentiat Salomon: Cunctae res difficiles, non potest eas homo explicare sermone.^b Est homo qui diebus ac noctibus somnum non capit oculis, et nullam operum dei potest invenire rationem. Et quanto plus laboraverit ad quaerendum, tanto minus inveniet.^c Deficiunt ergo scrutantes scrutinio, quoniam accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.^d Perscrutator enim maiestatis opprimetur a gloria.^e Qui enim magis intelligit, magis dubitat, et ille videtur sibi plus sapere, qui plus desipit. Ergo pars scientiae est scire quod nesciat. Fecit autem deus hominem rectum, et ipse se infinitis immiscuit quaestionibus.^f

a) Sap. 9, 15.   b) Eccle. 1, 8.   c) Eccle. 8, 16—17.   d) Psalm. 63, 7—8.   e) Prov. 25, 27.   f) Eccle. 7, 30.

1. *Quinimo enim M.*   2. *sensuum M.*   4. *dicat Salomon J.*
 10. *scrutinium CIJ.*   13. *enim om. M.*
 15. *Pars ergo M.*   16. *nescias M.*
 17. *miscuit M.*

CAP. XIV.

De variis studiis hominum.

Currunt et discurrunt mortales per sepes et semitas, ascendunt montes, transcendunt colles, transvolant rupes, pervolant Alpes, transgrediuntur foveas, ingrediuntur cavernas, rimantur viscera terrae, profunda maris, 5 incerta fluminis, opaca nemoris, invia solitudinis, exponunt se ventis et imbribus, tonitruis et fulminibus, fluctibus et procellis, ruinis et praecipitiis. Metalla cudunt et conflant, lapides sculpunt et poliunt, ligna succidunt et dolant, telas ordiuntur et texunt, vestes incidunt et consuunt, aedificant domos, plantant hortos, excolunt agros, pastinant vineas, succendunt clibanos, extruunt molidina, piscantur, venantur et aucupantur. Me- 15 ditantur et cogitant, consiliantur et ordinant, querulantur et litigant, diripiunt et furantur, decipiunt et mercantur, contendunt et praeliantur, et innumera talia faciunt, ut opes congerant, ut quaestus multiplicent, ut lucra 20

[Inscript.] *De variis hominum studiis M.* 7. exponunt se ventis et ruinis et praecipitiis, imbribus, tonitruis, fulminibus, fluctibus, fluminibus et procellis Cav. 13. et plantant J. 17. querulantur MCJ. 19. faciunt om. CJ, ad marg. pen. M.

sectentur, ut honores acquirant, ut dignitates
 extollant, ut potestates extendant, et haec
 quoque labor et mentis afflictio. Si mihi
 non creditur, Salomoni credatur: Magnificavi,
 5 inquit, opera mea: aedificavi mihi domos
 et plantavi mihi vineas, feci hortos et poma-
 ria, consevi ea cuncti generis arboribus, ex-
 truxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem
 sylvam lignorum germinantium, possedi ser-
 10 vos et ancillas, multamque familiam habui,
 armenta quoque et magnos ovium greges,
 ultra omnes qui fuerant ante me in Hierusa-
 lem. Coacervavi mihi aurum et argentum,
 et substantias regum et provinciarum. Feci
 15 mihi cantores et cantatrices et delicias filio-
 rum hominum, sciphos et urceolos in mini-
 sterio ad vina fundenda, et supergressus sum
 opibus omnes qui ante me fuerunt in Hieru-
 salem.* Cumque me convertissem ad uni-
 20 versa, quae fecerant manus meae, et ad labo-
 a) Eccle. 2, 4—9.

---

2. extendant] ostendant J. 3. labor est et M.
 5. et aedificavi J. 6. mihi om. MJ. feci ortos et
 pomeria et consevi (ad marg. fructibus) cuncti gene-
 ris arborum M. feci hortos et pomeria et conserui
 cuncti generis arbores J. 8. irrigarent J. 11. ar-
 mentaque C. 13. argentum et aurum M. 20. fe-
 cerant meae, superp. manus, M.

res, quibus frustra insudaveram, vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animi, et nihil permanere sub sole.^a

CAP. XV.

De diversis anxietatibus.

O quanta mortales angit anxietas, affligit cura, sollicitudo molestat, metus exterret, tremor concutit, horror abducit, dolor affligit, conturbat tristitia, contristat turbatio. Pauper et dives, servus et dominus, coniugatus et continens, denique bonus et malus, omnes mundanis cruciatibus affliguntur et mundanis afflictionibus cruciantur. Experto crede magistro. Si impius (inquit) fuero, vae mihi est. Et si iustus, non levabo caput saturatus afflictione et miseria.^b

CAP. XVI.

De miseria divitis et pauperis.

Pauperes enim premuntur inedia, cruciantur aerumna, fame, siti, frigore, nudi-

a) Eccle. 2, 11.

b) Job. 10, 15.

1. sudaveram C.
13. saturatus] satiatus J.
pauperis et divitis MCJ.

7. turbatio] tribulatio A.
[Inscript.] De miseria
16. et nuditate MJ.

tate, vilescent, tabescunt, spernuntur, et confunduntur. O miserabilis mendicantis conditio, et si petit, pudore confunditur, et si non petit, egestate consumitur, sed ut mendicet, necessitate compellitur. Deum causatur iniquum, quod non recte dividat. Proximum criminatur malignum, quod non plene subveniat. Indignatur, murmurat, imprecatur. Adverte super hoc sententiam Sapientis:

10 Melius est (inquit) mori quam indigere.^a Etiam proximo suo pauper odiosus erit. Omnes dies pauperis mali, fratres hominis pauperis oderunt eum. Insuper et amici procul recesserunt ab eo: quia quam fueris felix, multos

15 numerabis amicos, tempora si fuerint nubila, solus eris.^b Proh pudor secundum fortunam existimatur persona, quam potius secundum personam aestimanda sit fortuna. Tam bonus reputatur quam dives, tam malus

20 quam pauper, quam potius tam dives sit repu-

a) Eccli. 40, 29.

b) Ovid. Trist. I. 8. 6.

1. contabescunt M. 2. conditio mendicantis M.
 10. inquit om. MJ. et etiam J. 12. hominis om. Cav.
 pauperis hominis M. 14. quia om. M. 16. Proch
 dolor M. 18. secundum personam aestimanda sit
 personae fortuna J. secundum personam (superp. for-
 tuna) sit existimanda M. 19. quam] ut MJ. 20. quam]
 ut MJ.

tandus quam bonus, tam pauper quam malus. Dives autem a superfluitate resolvitur, et iactantia effrenatur, currit ad libitum, et corruit ad illicitum. Etiam fiunt instrumenta poenarum, quae fuerant oblectamenta culparum. Labor in acquirendo, timor in possidendo, dolor in amittendo, mentem eius semper fatigat, sollicitat et affligit. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.^a Sed de hoc in sequentibus plenius dicemus. 40

CAP. XVII.

De miseria servorum et dominorum.

Servus ministrat, minis terretur, angustiis fatigatur, plagis affligitur, opibus spoliatur: quod si non habet, habere compellitur, et si habet, cogitur non habere. Culpa domini, servi poena: culpa servi, domini praeda. Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.^b Venatio leonis onager in eremo, sic et pa-

a) Matth. 6, 21. b) Horat. Epist. I. 2. 14.

1. *quam bonus] ut bonus* MJ. *quam malus] ut malus* MJ. 2. *a* om. M. 4. *Etiam] et* M. 5. *poenarum* pon. ad marg. M. *quae modo* J. *fuerunt* MJ. 7. *mentem eius thesaurus* M. 8. *sollicitat* om. CJ. *enim* om. M. 9. *thesaurus suus* M. *cor suum* M. 10. *plenius in sequentibus videbimus* M. 11. *ministrat* om. M. *minis terretur* om. CJ. 13. *quod] et* M.

scua divitum pauperes.^a O extrema conditio
 servitutis. Natura liberos genuit, sed fortuna
 servos constituit. Servus cogitur pati et
 nemo sinitur compati, dolere compellitur et
 5 nemo condolere permittitur. Sic ipse non
 suus est, ut nemo sit sibi. Miseri qui castra
 sequuntur, quia miserum est vivere aliena
 praeda. Dominum autem, si crudelis est, oportet
 vereri propter nequitiam subiectorum, si
 10 mitis est, contingit illum contemni propter
 insolentiam subiectorum. Severum ergo me-
 tus affligit, mansuetum vilitas parvi pendit.
 Nam crudelitas parit odium, et familiaritas
 parit contemptum. Familiaris enim cura fa-
 15 tigat, et domestica sollicitudo molestat. Opor-
 tet enim eum semper esse paratum, ubique
 munitum, ut possit insidias malignantium prae-
 cavere, oppugnantium iniurias propulsare,
 hostes conterere, cives tueri. Nec sufficit
 20 diei malitia sua, sed dies diei laborem eru-

a) Eccli. 13, 23.

---

4. dolore compellitur et nemo cum dolore per-
 mittitur M. 6. ut] nec (superp. ut) et M. sit tibi
 Cav. 7. aliena vivere praeda M. 8. Dominus MJ.
 Q. oportet illum MJ. 11. subditorum M. 12. et
 mansuetum M. 13. Nam] Num J. 16. enim
 om. M. cum] hominem MJ. 17. malignantium in-
 sidias M.

ctat, et nox nocti solitudinem indicat. Dies ergo laboriosi ducuntur, et noctes expendantur insomnes.

CAP. XVIII.

De miseria continentis et coniugati.

Si potest ignis non urere, potest caro non concupiscere, quia quantumcunque punietur, nunquam tamen Iebusaeus ille potest expelli. Naturam expellas furca, tamen usque recurret.^a Non omnes (inquit) capiunt verbum istud, sed qui potest capere capiat.^b Unde quum deus ipse de certis pontificalibus 10 indumentis iussisset, ut Moyses et Aaron filios suos vestirent, de solis foeminalibus non praecepit, sed ait, ut ipsi foeminalibus uterentur, cum ingrederentur tabernaculum testimonii.^c Sed et Apostolus dicit: Nolite fraudare 15 invicem, nisi forte ex consensu ad tempus,

a) Horat. Epist. I. 10. 24. b) Matth. 19, 11—12.
c) Exod. 28, 42—43.

---

5. *puniatur*] *pugnetur* MClA. a. *punitur* add. ad marg. M. 6. *tamen ex toto* MJ. 7. *Naturam... recurret*] *Nam si furca expellas, tamen ubique recurret* M. 10. *de caeteris* CJ. 11. *iniunxisset, ut Moyses Aaron et filios eius vestiverit* M. 15. *dicit*] *ait* M, *inquit* J.

ut vacetis orationi, et iterum revertimini in
 idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontin-
 entiam vestram.^a Melius est enim nubere,
 quam uri.^b Pugnat ergo contra continentiam
 5 angelus Satanae, qui carnaliter stimulat et gra-
 viter colaphizat, ignem naturae flatu suggestio-
 nis succendit, materiam apponit, facultatem tri-
 buit, et opportunitatem ministrat. Pugnat etiam
 et species quae subito visa est, facile con-
 10 cupiscitur. Unde cum David post meridiem
 deambularet in palatio domus regiae videns
 ex adverso Bersabee se lavantem, misit et
 tulit eam et dormivit cum ea, erat enim mu-
 lier pulchra nimis.^c Porro qui cum uxore
 15 est, sollicitus est quae sunt mundi et divisus
 est.^d Distrahitur enim per multas angustias
 et in sollicitudines varias dissecatur, ut filiis
 et uxori, famulis et ancillis necessaria quae-
 rat et subministret. Tribulationes ergo car-

a) I. Cor. 7, 5.   b) I. Cor. 7, 9.   c) II. Reg.
 11, 2—4.   d) I. Cor. 7, 33.

---

2. ne] non Ca. ne temptat vos. diabolus M.
 5. graviter om. C. 6. suggestionis flatu M. 9. et
 om. M. etiam et specie C. est om. C. 11. in so-
 lario domus regiae M. 12. erat autem mulier pul-
 chra valde, misit et tulit eam et dormivit cum illa M.
 16. est om. M. angustias et iniurias J. 17. in
 varias sollicitudines M. dissecatur] disceptatur J.

nis habent huiusmodi. Uxor contendit habere preciosum ornamentum et variam suppellectilem, ut pluris saepe sit cultus quam census mariti; alioquin per noctes et dies plangit et suspirat, garrit et murmurat. Tria sunt enim, quae non sinunt hominem in domo permanere, fumus, stillicidium et mala uxor. Illa (inquit) ornatio procedit et ab omnibus honoratur, ego autem miserrima in conventu mulierum sola despicior, a cunctis contemnor. Sola vult diligi, sola laudari, alterius amorem suum asserit odium, alterius laudem suam suspicatur dedecus. Amandum est omne, quod diligit, odiendum est omne, quod odit. Vincere vult, sed vinci non valet. Famulari non patitur, sed dominari motitur. Cuncta vult posse, nulla non posse. Si pulchra fuerit, facile adamatur: si foeda,

2. ornatum MJA. 3. plurimus saepe sit Ca, plurimus sit saepe J. cultus uxoris MJ. 4. per dies et noctes M. 5. suspirat et plangit M. 7. permenere om. M. et stillicidium Cav. In fine paginae dilutiore atramento addit M.:

A fumo, stillante domo, nequam muliere

Te remove, tua namque solent haec saepe nocere.

8. procedit in publicum M. et] haec M. 9. ego (autem om.) misera in conventu feminarum M. 11. diligi et laudari CavJ. 13. dedecus suspicatur MJ. 15. odit] spernit MJA. 17. Cuncta vult posse, nulla non posse om. J.

non facile concupiscitur. Sed difficile custoditur, quod a multis diligitur, et molestum est possidere, quod nemo dignatur habere. Alius forma, alius ingenio, alius facetiis, alius liberalitate sollicitat; et ex aliqua parte capitur, quod undique incessitur. Equus et asinus, bos et canis, vestis et lectulus, calix etiam et urceolus prius probantur, postea comparantur. Sponsa vero vix tandem ostenditur, ne prius displiceat quam ducatur, qualicumque tamen casu obvenerit, semper est habenda. Si foeda, si foetida, si aegra, si fatua, si superba, si iracunda, si quolibet modo vitiosa,^a nisi propter solam fornicationem non potest uxor a viro dimitti. Sed nec dimittens potest aliam ducere, nec dimissa alii potest copulari. Nam quicumque

a) Hieron. adv. Jovin. L. I. c. 47. ed. Vallars.

---

1. non facile concupiscitur] facile concupiscit MCIJ. 4. alius facetiis, alius ingenio, alius liberalitate J. 5. et sic M. 6. incessitur] insistitur J, lacessitur A, incessitur (superp. agitat) M. Equus, asinus CJ. 7. bos et canis om. CJ. 8. et postea M. 10. qualicumque casus (tamen om.) MJ. 11. semper] necessario MA. 12. habenda] tenenda M. 13. quolibet modo] quantumlibet M. 14. nisi om. M. 15. non om. M. 17. potest alii copulari M. Nam quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur M.

dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationis causam, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, moechatur.^a Quod si uxor a viro discesserit, manere debet innupta aut viro suo reconciliari.^b Similiter et vir, si dis- 5
cesserit ab uxore. Grave nimis est pondus coniugii. Nam (ut inquit Salomon) stultus est et impius est, qui tenet adulteram,^c et patronus est turpitudinis, qui celat crimen uxoris. Si vero dimittit adulteram, absque 10
sui culpa punitur, quoniam illa vivente cogitur continere, propter quod et discipuli Christi dixerunt: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.^d Quis unquam aequanimiter potuit sustinere rivalem? Sola 15
suspicio zelotypum vehementer affligit. Nam licet scriptum sit: erunt duo in carne una;^e zelus tamen viri duos in una carne non patitur.

a) Matth. 5, 32.   b) I. Cor. 7, 11.   c) Prov. 18, 22.
d) Matth. 19, 10.   e) Gen. 2, 24.

5. *Similiter et vir, si discesserit ab uxore* om. J.
7. *ut inquit Salomon* om. M. *stultus et impius est* M, *stultus est et impius* CavJ.   10. *Si vero*] *Sed et si* M.   13. *Christo* M. *Si iusta (superp. ita)* M. *cum uxore* om? J.   18. *in carne una* M.

CAP. XIX.

De miseria bonorum et malorum.

Non est impiis gaudere, dicit dominus, quia per quae peccat homo, per haec et torquetur.^a Vermis enim conscientiae nunquam moritur, et ignis rationis nunquam extinguitur.^b Vidi enim eos, qui operantur iniquitatem et seminant dolores et metunt eos, flante deo perisse, et spiritu irae eius esse consumptos.^c Superbia inflat, invidia rodit, avaritia stimulat, ira succendit, angit gula, 10 dissolvit luxuria, ligat mendaciam, maculat homicidium. Sic et caetera portenta vitiorum, et quae sunt homini oblectamenta peccandi, deo sunt instrumenta puniendi. Iavidus alterius rebus marcescit opimis. Sed 15 invidia Siculi non invenere tyranni tormentum maius.^d Vitium enim corrumpit naturam, Apostolo testante, qui ait: Quia evanuerunt in cogitationibus suis, obscuratum est insi-

a) Sap. 11, 17.   b) Isaiae 66, 24.   c) Job. 4, 8—9.   d) Horat. Epist. I. 2. 57—59.

1. cum impiis J.   2. et om. CJ.   4. moritur Cav. rationis] terroris A. extinguitur Cav. 5. enim om. CavJ.   6. dolores seminant et eos metunt M. 7. spiritus irae M. 11. vitiorum portenta M. 12. et] ut M. 14. marcescit rebus opimis M. Sed om. CJ. 15. maius tormentum M. 18. cor insipiens illorum M.

piens cor eorum. Propter quod deus tradidit illos in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua, et sicut reprobaverunt deum habere in notitia, ita tradidit eos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt.^a Sed et qui pie vivere volunt in Christo, persecutionem patiuntur.^b Sancti namque ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati^c sunt, in occisione gladii mortui sunt pro domino. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes et in montibus, in speluncis et in^c cavernis terrae,^c periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis

a) Rom. 1, 21. 24. 28.

b) II. Tim. 3, 12.

c) Hebr. 11, 36—39.

1. tradidit illos deus in desiderium M. 4. in notitiam J. et sicut non placuerunt deum habere innocentiam, tradidit illos deus in reprobum sensum, M. 6. conveniant M. 7. volunt vivere M. 8. namque] vero M. 11. pro domino pon. ad marg. M. 14. erat] est M. mundus] invidus J. In solitudine errantes, in montibus et speluncis et in M. 18. in gentibus M. periculis in civitate om. C.

ex falsis fratribus. In labore et aerumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in angustiis multis, in frigore et nuditate.^a Iustus enim abnegat semetipsum, crucifigens membra sua cum vitiis et concupiscentiis, ut sibi mundus crucifixus sit, et ipse mundo.^b Non habet hic manentem civitatem, sed futuram inquiri.^c Sustinet seculum tanquam exilium, clausus in corpore tanquam in carcere. Incola, inquit; ego sum in terra et peregrinus sicut omnes patres mei.^d Remitte mihi ut refrigerer, priusquam abeam, et amplius non ero.^e Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.^f Quis infirmat, et ego non infirmor? quis scandalizat, et ego non uror?^g nam peccata proximorum frizoria sunt iustorum. Hoc est irriguum, quod Caleph Axae filiae suae dedit in dotem.^h

a) II. Cor. 11, 26—27. b) Luc. 9, 23. 14, 27. Gal. 5, 24. 6, 14. c) Hebr. 13, 14. d) Psalm. 118, 19. I. Paralip. 29, 15. e) Psalm. 38, 13—14. f) Psalm. 119, 5—6. g) II. Cor. 11, 29. h) Josue 15, 19.

1. *sz*] in M. 2. *angustiis*] *ieiuniis* M. 3. *nuditate in angustiis multis* M. 10. *inquit* om. M. *Propheta* add. J. 12. *non ero amplius* J. 13. *Heu me* M. 17. *nam proximorum peccata sunt frizorium iustorum* M. 18. *frizoria*] *refrigeria* CJ. *Hoc est eius regnum, quod* M.

CAP. XX.

De hostibus hominis.

Militia ergo est vita hominis super terram.^a An non vera militia est, cum multiplices hostes semper undique insidientur ut capiant, persequantur ut perimant, daemon et homo, mundus et caro? Daemon cum vitis et concupiscentiis, homo cum bestiis, mundus cum elementis, caro cum sensibus. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.^b Verum non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiæ in coelestibus, adversus rectores tenebrarum harum.^c Adversarius enim vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens, quem devoret.^d Accenduntur ignea tela nequissimi. Mors ingreditur per fenestras,^e oculus animam deprædatur,^f pugnat orbis terrarum contra

a) Job. 7, 1.   b) Gal. 5, 17.   c) Ephes. 6, 12.
d) I. Petr. 5, 8.   e) Jerem. 9, 21.   f) Thren. 3, 51.

[Inscript.] *De hostibus hominum C.* 2. *An nonne J. An non vere militia? cum M. cum] et J.*
3. *undique semper M.* 6. *et concupiscentiis om. M.*
8. *Caro namque MJ.* 9. *spiritus autem] et spiritus M.*
10. *colluctatio tantum M.* 11. *spirituales nequitiæ M.*
13. *harum om. M. vester] noster M.*

insensatos. ^a Gens contra gentem, et regnum
 adversus regnum, et terraemotus magni erunt
 per loca, pestilentiae et fames, terroresque
 de coelo ^b et tempestates. Terra producit
 5 spinas et tribulos, aqua procellas et fluctus,
 aer tempestates et tonitrua, ignis corusca-
 tiones et fulgura. Maledicta, inquit, terra in
 opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi.
 In sudore vultus tui vesceris pane tuo, do-
 10 nec revertaris in terram, quia terra es et in
 terram ibis. ^c Insidiatus est eum aper de
 sylvā, et singularis ferus depastus est eum, ^d
 lupus et ursus, pardus et leo, ^e tigris et ona-
 ger, crocodilus et gryphus, serpens et co-
 15 luber, basiliscus et aspis, cerastes et draco,
 scorpiones et viperæ, sed et lendes et pe-
 diculi, formicae et pulices, cyniphes et mu-
 scae, crabrones et vespæ, pisces et volucres.

a) Sap. 5, 21. b) Luc. 21, 10—11. c) Gen.
 3, 17—20. d) Psalm. 79, 14. e) Cf. Jerem. 5, 6.

---

1. id est gens J. gentem superp. M. 2. et
 om. CJ. erunt om. CavJ. 3. et pestilentiae CavJ.
 4. et om. Cav. tempestas M. 11. ibis] revertaris M.
 Insidiatur MC, Exterminavit J. eum om. MC. 12. sin-
 gularis tutus ferus M. depascitur (eum om.) C. 14. gry-
 phes J. 15. ceraustes M. 16. sed et lendes et
 pulices, pinnices et pediculi, cinifes et muscae, stra-
 bones et vespæ M. 18. crabrones] scabrones J.

Nam qui creati fuimus, ut dominaremur piscibus maris et volatilibus coeli, et universis animantibus quae moventur in terra,^a nunc illis damur in praedam et in escam eis tribuimur. Scriptum est enim: Dentes bestiarum mittam in eos, cum furore trahentium super terram, atque serpentium.^b

CAP. XXI.

De carcere animae, quod est corpus.

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?^c certe non vult educi de carcere, qui non vult exire de corpore.¹⁰ Nam carcer animae corpus est. De quo Psalmista: Educ de carcere animam meam.^d Nusquam quies et tranquillitas, nusquam pax nec securitas, ubique timor et tremor, ubique labor et dolor. Caro dum vivit, dolebit,¹⁵ et anima super semetipsam lugebit.

a) Gen. 1, 28.   b) Deut. 32, 24.   c) Rom. 7, 24.   d) Psalm. 141, 8.

3. moventur super terram M. nunc damur illis in praedam, damur in escam M. 7. atque serpentium om. M. • [Inscript.] quod est corpus om. MC. 8. de carcere mortis huius J. quis liberalit me de corpore huius miseriae? M. 9. non om. Cav. 10. non om. Cav. 12. Psalmista dicit M. animam meam ad c̄v. n. l. d. M. 13. Nusquam est MJ. nusquam est M. 15. vivit (gaudet superp.) M. 16. et om. Cav.

CAP. XXII.

De brevi laetitia hominis.

Quis unquam vel unicum diem totum duxit in sua delectatione iucundum, quem in aliqua parte diei reatus conscientiae, vel impetus irae, vel motus concupiscentiae non turbaverit? Quem livor invidiae vel ardor avaritiae, vel tumor superbiae non vexaverit, quem aliqua iactura, vel offensa, vel passio, non commoverit, quem denique visus, vel auditus, vel actus aliquis non offenderit?
 10 Rara avis in terris nigroque simillima cygno.^a
 Audi super hoc sententiam Sapientis: A mane usque ad vesperam immutabitur tempus.^b Cogitationes vanae sibi succedunt, et mens rapitur in diversa. Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi, ducunt
 15 in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.

a) Juvenal. VI. 165.   b) Eccli. 18, 26.

[Inscript.] *hominis* om. MCJ.   1. *vel unicum* om. CJ. *unicam diem totam* M.   2. *iucundam* M.
 4. *motus* om. M.   5. *invidiae aut* M.   *8. *visus et auditus* M.   12. *mutabitur* J.   13. *vanae (forte variae ad marg. add.)* Cla.   16. *infernum* J.

CAP. XXIII.

De inopinato dolore.

Semper enim mundanae laetitiae tristitia repentina succedit. Et quod incipit a gaudio, desinit in moerore. Mundana quippe felicitas multis amaritudinibus est respersa. Noverat hoc qui dixerat: Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat.^a Experti sunt hoc liberi Iob, qui cum comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, repente vehemens ventus irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quae corruens universos oppressit.^b Merito ergo pater aiebat: Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.^c Melius est enim ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.^d Attende salubre consilium: In die bonorum

a) Prov. 14, 13. b) Job 1, 18—19. c) Job 30. 31. d) Eccle. 7, 3.

---

1. in mundana laetitia J. humanae laetitiae A.
 2. incepit M. 3. Mundi quippe M. 4. multis] innumeris J. est om. Cav. 6. occupat luctus J.
 7. hoc] et J. 9. ventus vehemens M. 11. oppressit universos M. 12. ergo om. M. 14. in om. M. enim] igitur M, om. CJ. 16. Attende om. M.

non immemor sis malorum.^a Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.^b

CAP. XXIV.

De vicinitate mortis.

Semper ultimus dies primus, et nunquam primus dies ultimus reputatur. Cum tamen vita semper vivere deceat, tanquam mori semper oporteat. Scriptum est enim: Memor esto, quia mors non tardat.^c Tempus praeterit, at mors appropinquat. Mille anni ante oculos morientis, tanquam dies hesternae, quae
 10 praeteriit.^d Semper enim futura nascuntur, semper praesentia moriuntur, et quicquid est praeteritum, est mortuum totum. Morimur enim dum vivimus semper, et tunc tantum desinimus mori, cum desinimus vivere. Me-
 15 lius est ergo mori vitae, quam vivere morti, quia nihil est vita mortalis, nisi mors vivens. Unde Salomon: Laudavi magis mortuos quam

a) Eccli. 11, 27. b) Eccli. 7, 40. c) Eccli. 14, 12. d) Cf. Psalm. 89, 4.

1. in novissima Cl. 4. reputabitur J. 6. enim om. M. 7. tardet Cl. non tardat mors M. 9. morientium, sicut M. 12. totum est mortuum M, est totum mortuum J. 12. Morimur ergo CJ, Morimur enim (ergo J.) semper dum vivimus MJ. 17. Unde om. M.

viventes, et utroque feliciorē iudicavi quā necdum natus est.^a Vita velociter fugit et retineri non potest; mors autem instanter occurrit et impediri non valet. Hoc est illud mirabile, quod quanto plus crescit, tanto magis decrescit, quia quanto plus vita procedit, tanto magis ad finem accedit.

CAP. XXV.

De terrore somniorum.

Tempus quod quieti concessum est, non conceditur esse quietum: nam terrent somnia, visiones conturbant. Et licet non sint in veritate tristitia, vel terribilia, seu laboriosa, quae somniant somniantes, tamen in veritate tristantur, terrentur et fatigantur in tantum, ut aliquando dormientes lachrymentur, et evigilantes saepissime conturbentur, si vero iucundum quid viderint, nihilominus evigilantes tristarentur, tanquam illud amiserint. Adverte quod super hoc dicat Eliphas Themanites: In horrore visionis nocturnae, cum

a) Eccle. 4, 2—3.

3. instanter] militanter J. 4. est ergo C. 5. quod] quia Cla. 7. ad mortem M. 14. ut et dormientes aliquando lachrymentur, et vigilantes M. 15. Si vero iucundum... amiserint om. CJ.

solet sopor occupare homines, pavor tenuit me et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt, et cum spiritus me praesente transiret, inhorruerunt pili carnis meae.^a Considera Iob dicentem: Si dixero, consolabitur me lectus meus, et revelabor loquens mecum in strato meo; terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties.^b Nabuchodonosor somnium vidit, quod eum valde perterrituit, et visiones capitis eius conturbaverunt eum.^c Multas curas sequuntur somnia, et ubi multa somnia, vanitates plurimae.^d Multos errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.^e Apparent enim frequenter turpes in somniis imagines, ex quibus per illusiones nocturnas non solum caro polluitur, sed anima quoque maculatur. Unde dominus in Levitico: Si sit, inquit, inter vos homo qui pollutus sit in nocturno somno, extra castra egrediatur, et non revertatur priusquam ad

a) Job 4, 13—16. b) Job 7, 13—14. c) Daniel. 2, 1. d) Eccle. 5, 2. 6. e) Eccli. 34, 7.

1. pavor premit J. 4. horruerunt M. 6. in strato meo J. 8. horrore me M. . 10. eius om. CJ. eum conturbaverunt M. 11. Multae curae CJ. 12. plurimae vanitates M. 14. Apparuerunt M. in somniis turpes M. 17. quoque om. MJ. 18. inquit om. M. qui nocturno pollutus sit somnio, egrediatur extra castra M.

vesperum lavetur aqua, et post solis occasum
regrediatur in castra.^a

CAP. XXVI.

De compassione amicorum.

O quanto dolore turbamur, quanto tremore concutimur, cum amicorum damna sentimus et parentum pericula formidamus! Plus interdum sanus in formidine, quam infirmus aegritudine perturbatur. Plus hic voluntarius affectu doloris, quam intuitus effectu languoris affligitur. Verum est illud poeticum: Res est solliciti plena timoris amor.^b Cuius pe-
ctus tam ferreum, cuius cor tam lapideum, ut gemitus non exprimat, lachrymas non effundat, cum proximi vel amici morbum vel interitum intuetur, ut patienti non compatia-
tur, et dolenti non condoleat? Ipse Iesus
quum vidisset Mariam et Iudaeos, qui cum ea venerant ad monumentum, plorantes, infremuit spiritu, turbavit semetipsum, et la-

a) Deut. 23, 10—11.   b) Ovid. Heroid. I. 12.

---

1. *vesperam* M.   [Inscript.] *amicorum* om. CJ.
5. *et*] , *cum* M.   6. *in* om. MCIVJ.   9. *Vere est*
C. *Vere est enim* J.   13. *mortem vel morbum vel*
interitum M.   14. *interitum*] *mortem* A.   15. *do-*
lentibus M.   16. *quique* Cl.   18. *et turbavit* CJ.

chrymatus est,^a forsitan non quia mortuus est, sed eo potius, quia mortuum ad vitae miserias revocavit. Sciat autem se culpabiliter durum et dure culpabilem, qui corporalem amici sui mortem deplorat et spiritua-
lem animae suae mortem non defleat.

CAP. XXVII.

De subitis infortunis.

Subito, cum non suspicatur, infortunium accidit, calamitas irruit, morbus invadit, mors intercipit, quam nullus evadit. Ergo ne gloriaris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies.^b Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerint.^c

a) Joan. 11, 33. 35.   b) Prov. 27, 1.   c) Eccl. 9, 12.

---

1. lachrymatus] tribulatus M. forsitan non quia mortuus est om. MCIJ.   3. revocabat M.   5. sui om. M.   6. non deflet CJ.   9. quam] quia A.   10. Ignoras enim, quid superventurum sit, quid pariat dies M.   12. ab hamo J.   15. supervenerit MJ. superveneret Cl.

CAP. XXVIII.

De innumerabilibus speciebus aegritudinum.

Nondum a saeculis tot aegritudinum genera, tot passionum species physicalis industria potuit indagare, quot humana fragilitas potuit tolerare. Tolerabilem dixerim intolerantiam morborum, aut intolerabilem dixerim tolerantiam? melius est ut utrumque coniunxerim. Nam intolerabile est propter passionis acerbitatem, et tolerabile propter patiendi necessitatem, de die in diem magis ac magis humana natura corrumpitur. Ita quod plurima fuerunt olim experimenta salubria, quae propter defectum ipsius hodie sunt mortifera, seniit iam mundus uterque, scilicet macrocosmus et microcosmus, id est, maior mundus et minor mundus. Et quanto prolixius utriusque senectus producitur, tanto deterius utriusque natura perturbatur.

[Inscript.] aegritudinum] aegritudinis CJ. Quod innumerabiles sunt species aegritudinum M. 1. a saeculo M. 2. species passionum M. 4. morborum intolerantiam M. 5. aut intolerabilem... coniunxerim] an intollerabilem melius utrumque dixerim M. 7. Nam et M. 8. et tolerabile est J. 10. Ita quod] Itaque J. Ita quod plurima om. in textu; Ita quod multa add. ad marg. M. 11. fuerant M. 13. scilicet om. M. 14. megacosmus M. id est maior mundus et minor mundus om. M. 17. turbatur M, corrumpitur et turbatur J.

CAP. XXIX.

De diversis generibus tormentorum.

Quid dicam de miseris, qui per innumerabilia tormentorum genera puniuntur? caeduntur fustibus et gladiis iugulantur, cremantur flammis et lapidibus obruuntur, discerpuntur unguibus et patibulis suspenduntur, torquentur tigribus et scorpionibus flagellantur, artantur vinculis et laqueis strangulantur, detruduntur carceribus et ieiuniis macerantur, praecipitantur et submerguntur, exco-
 10 riantur et distrahuntur, secantur et suffodiuntur. Qui ad mortem, ad mortem, qui ad gladium, ad gladium, qui ad famem, ad famem, et qui ad captivitatem, ad captivitatem.^a Crudele iudicium, immane supplicium,
 15 triste spectaculum, dantur in escam volatilibus coeli, bestiis terrae,^b et piscibus maris. Heu heu heu miserae matres, quae tam infelices genuistis filios.

a) Jerem. 15, 2.   b) Jerem. 15, 3. Psalm. 78, 2.

1. per innumera MJ.   5. unguibus, et scorpionibus flagellantur et M.   6. tigribus] unguibus MA. et scorpionibus flagellantur om. hoc loco M.   7. et a laqueis J. strangulantur] sugillantur CJ.   10. secantur] sectantur J. suffodiuntur, et qui M.   11. et qui ad gladium, ad gladium, et qui... M.   16. et om. M.   18. filios genuistis M.

CAP. XXX.

De quodam horrendo facinove, scilicet quod quaedam mulier comedit infantem suum.

Illud igitur horribile facinus libet reminisci, quod Iosephus de Iudaica obsidione describit^a: Mulier quaedam facultatibus et genere nobilis cum caetera multitudine, quae confluxerat Hierosolymam, communem cum omnibus obsidionis casum ferebat. Huius reliquas facultates, quas de domo in urbem convexerat, tyranni penitus invaserunt. Si quid vero relictum ex magnis opibus fuerat, quo victum quotidianum pertenuem duceret, irruentes per 10 momenta satellites praedonum rapiebant, pro quo ingens labor mulierem ex indignatione quadam velut insania fatigabat, ita ut interdum praedones in necem sui maledictis et convitiis instigaret. Verum quum nec irrita- 15

a) Flav. Jos. de bello iud. VI. 3. 4. edit. Haverc.

[Inscript.] *scilicet de muliere comedente filium suum* M, *scilicet... suum* om. J. 1. *igitur*] *hic* M. *reminisci*] *inserere* M. 3. *facultatibus* (*dives superp.*) M. 5. *Hierosolimis* MJ. 6. *obsidionibus* M. 8. *Si quae vero reliquiarum ex magnis opibus fuerant, quibus* M. 9. *victum* superp. M. 11. *praedonum satellites* M. *pro quibus* M. 12. *ingens labor*] *dolor ingens* M. 14. *praedones necem sui* (*ex superp.*) *maledictis et convitiis instigaret* M. *maledictis*] *maledictionibus* J.

tus quisquam nec miseratus illam perimeret, et si quid forte fuisset cibi quaesitum ab illa, id ab aliis quaereretur, nec iam fieret usquam copia requirendi, famos autem dira dum visceribus insisteret ac medullis, et ad furorem iam famis inedia perurgeretur, pessimis usa est consiliis, et contra ipsa naturae iura iam armatur. Erat enim ei sub uberibus parvulus filius, quem ante oculos ferens, infelicis, inquit, matris es. O infelicior fili, in bello, fame ac dereptione praedonum cui te reservabo? Nam etsi posset vita sperari, iugo tamen Romanae servitutis urgereris. Veni ergo nunc, o mi nate, esto matri cibus, praedonibus furor, saeculis fabula, quae sola deerat cladibus Iudaeorum. Et cum hoc dixisset, protinus filium iugulavit, eum deinde igni

2. et si quid forte tum fuisset ab illa quaesitum, id aliis quaereretur M. 3. usquam fieret M. 4. Famis J. dira om. CJ. dum om., iam superp. M. 6. perurgeret J, pungeretur C. pessimis usa consiliis contra iam ipsa armatur iura naturae M. 8. enim] autem J. Erat enim sub uberibus eius M. 10. es om. M. nam in bello CJ. 12. vita superp. M. 13. servitutis (istumns add. ad marg.) M. urgerem M. urgeor A. 14. nunc om. CJ. furor praedonibus J. 16. Et haec cum dixisset M. 17. cum deinde... et medicum] tunc denique igni apposito torret, medium Cav, Tunc denique igni appositum torret, medium CJ. igne supposito M.

appposito torret, et mediam quidem consumit,
 medium servat obiectum. Et ecce statim prae-
 dones irruerunt ambustae carnis odore susce-
 pto, mortem minantur, nisi cibos sine mora,
 quos paratos senserant, demonstraret. Tunc
 illa inquit: Partem vobis optimam reservavi,
 et continuo quae superfuerant membra rete-
 xit infantis. At illos repente ingens horror
 invasit, membraque eorum diriguere, et quasi
 animi duritiae vox eorum est faucibus inter- 10
 clusa. Illa vero truci vultu et ipsis praedo-
 nibus truculentior, meus, inquit, est partus,
 meus est filius, meum est facinus, edite, nam
 ego prior edi quem genui. Nolite vos effici
 aut matre religiosiores, aut foemina mollio- 15
 res; quod si vos pietas vincit, meos execra-
 mini cibos, quae iam talibus pasta sum, ego
 iterum his pascar. Post haec illi territi con-

2. statim] confestim M. 3. irruunt J. adustae
 carnis M. concepto J. 4. sine mora cibos M.
 5. Tunc illa: Partem, inquit, M. 8. ingens hor-
 ror et immanis invasit J. ingens horror invasit et
 immanis M. 9. membraque] membra C. membra-
 que eorum diriguere om. MJ. et om. M. 10. vox]
 mor M. eorum om. M. 11. ipsis iam MJ. 12. tru-
 culentis M. 12. meus, inquit, (hic superp.) filius,
 meus est, hic partus et M. 13. filius et J. 14. com-
 edi MJ. 16. vincit et MCJ. 17. ego, quae
 talibus iam pasta sum, ego his iterum pascar M.
 18. Post haec illi facti contrementes discedunt J.

tremesque discedunt, qui hunc solum ex omnibus facultatibus cibum miseræ matri reliquerunt.

CAP. XXX.

Quod quandoque punitur innocens, et nocens absolvitur.

Nemo se confidat expertem a poena, qui se novit immunem a culpa. Qui stat, videat ne cadat.^a Nam saepe innocens damnatur, et nocens absolvitur: pius punitur, et honoratur impius. Iesus crucifigitur, et Barrabas liberatur. Hodie vir iustus et quietus inutilis, vir religiosus hypocrita, vir simplex fatuus reputatur. Deridetur enim iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes divitum.^b

a) I. Cor. 10, 12.   b) Job 12, 4—5.

---

1. tremesque M. qui] et M. 2. facultatibus om. J, ad marg. pon. M. miseræ] miseriae J. miseræ matri reliquerunt cibum M. [Inscript.] De poena innocentis. M. 6. damnatur innocens M. 7. et om. J. 8. impius honoratur M. 9. iustus et ad marg. pon. M, om. CJ. 12. Lampas] Jam pax J. contempta est J.

LIBER SECUNDUS,

determinans de culpabili humanae conversionis progressu.

CAP. I.

Quaenam soleant homines communiter affectare.

Tria maxime solent homines affectare: opes, voluptates, honores. De opibus prava, de voluptatibus turpia, de honoribus vana procedunt. Hinc enim Ioannes apostolus ait: Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt: quia quicquid est in mundo, est concupiscentia carnis et concupiscentia oculorum, et superbia vitae.* Concupiscentia carnis ad voluptates, concupiscentia oculorum ad opes, superbia vitae pertinet ad honores. 10

a) I. Joan. 2, 15—16.

[Inscript. libri] *determinans om. CJ. progressu* ingressu CJ. [Inscript. cap.] *De his, quae solent homines communiter affectare* M, om. CJ. 2. *et honores* M. 5. *quae sunt in mundo* M. 6. *in mundo, aut est* J. 7. *concupiscentia carnis est* M. *et] aut* J. 8. *et] aut* J.

Opes generant cupiditates et avaritiam, voluptates pariunt gulam et luxuriam, honores nutriunt superbiam et iactantiam.

CAP. II.

De cupiditate.

Nihil est igitur avaro scelestius, et nihil iniquius, quam amare pecuniam.^a Verbum est Sapientis, quod confirmat Apostolus dicens: Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et in desideria multa et inutilia et nociva, quae
 10 mergunt hominem in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.^b Haec sacrilegia committit et furta, rapinas exercet et praedas, bella gerit et homicidia, simoniace vendit et emit, inique
 15 petit et recipit, iniuste negociatur et foene-

a) Eccli. 10, 9—10.   b) I. Tim. 6, 9—10.

1. cupiditatem, concupiscentiam et avaritiam CJ.
 3. et iactantiam om. C.   4. igitur est M.   5. quam superp. M.   8. et in laqueum... desideria] et laqueum diaboli et desideria M.   10. immergunt homines J, immergunt homines in infernum, vel in interitum et perditionem C. hominem pon. ad marg. M.
 12. Haec sacrilegia committit, furta et rapinas exercet et praedas J, Haec sacrilegia committet (committit Cv.), furta, rapinas exercet et praedas Cav.
 15. foeneratur] foecundatur Cav.

ratur, instat dolis et imminet fraudibus, dissolvit pactum et violat iuramentum, corrumpit testimonium et pervertit iudicium.

CAP. III.

De iniquis muneribus.

Consule prophetam evangelicum Esaiam. Omnes (inquit) diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, causa viduae non ingreditur ad eos.^a Non ipsi praecedunt retributiones, quia non iudicant amore iustitiae, sed retributiones praecedunt ipsos, quia iudicant amore pecuniae. Semper enim sequuntur largitionem, vel promissionem, vel spem, et ideo pupillo non iudicant, a quo nihil largitur aut promittitur aut speratur. O principes infideles, socii furum,^b quicumque diligitis munera, sequimini retributiones, nunquam excutietis manum a munere, nisi prius excludatis cupiditatem a pectore. De vobis inquit propheta: Principes eius quasi lupi rapientes praedam, et avare sectando lucra.^c

a) Isaiæ 1, 23.   b) l. c.   c) Ezech. 22, 27.

---

1. *imminet*] *immanet* M.   6. *causas viduae*
non ingrediuntur M.   13. *vel promittitur* vel J.
 18. *lupi rapaces rapientes* M.   19. *sectando*] *sectantes* MJ.

Principes eius in muneribus iudicabant, et sacerdotes eius in mercede docebant, et prophetae eius in pecunia divinabant.* Ecce contrarium dominus per Moysen praecepit in lege : iudices et magistrOS constitues in omnibus portis tuis, ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam nec munera, quia munera excaecant oculos sapientum, et mutant verba iustorum. Sed iuste quod iustum est prosequeris, et vives.^b Duo dicit, iustum et iuste. Quidam enim iuste quod iustum est, alii quod iniustum est iniuste : rursum quidam iniuste quod iustum est, alii iuste quod iniustum est 15 persequuntur.

CAP. IV.

De acceptione personarum.

Vae vobis qui corrupti prece vel precio, qui tracti amore vel odio dicitis bonum ma-

a) Mich. 3, 11.   b) Deut. 16, 18—20.

---

4. *contrarium* om. CJ.   6. *ut*] *at* J2. *populum*] *populo* M.   7. *Non accipies*] *nec accipient* M. 11. *ut vivas* MJ.   12. *alii enim quod est iniustum iniuste* M.   14. *est* om. M.   16. *corrupti estis* J, *estis ad marg. pon.* M.   17. *tracti*] *fracti* Cav. *amore, dolore vel odio* M. *bonum malum*] *bonum, quod malum est* M.

lum et malum bonum, ponentes lucem tenebras et tenebras lucem,^a mortificantes animas quae non moriuntur, et vivificantes animas quae non vivunt.^b Vos enim non attenditis merita causarum, sed merita personarum, non iura, sed munera, non iustitiam, sed pecuniam, non quod ratio dictet, sed quod voluntas affectat, non quid lex sanciat, sed quid mens cupiat. Non inclinatis animum ad iustitiam, sed iustitiam inclinatis ad animum, non ut quod licet hoc libeat, sed ut liceat hoc quod libet. Nunquam in vobis ita simplex est oculus, ut totum corpus sit lucidum,^c sed aliquid semper admiscetis fermenti, quo totam massam corrumpitis.^d Pauperum causam cum mora negligetis, divitum causam cum instantia promovetis. In illis rigorem ostenditis, cum istis ex mansuetudine dispensatis. Illos cum difficultate re-

a) Isaiae 5, 20.   b) Ezech. 13, 19.   c) Matth. 6, 22.   d) I. Cor. 5, 6.

---

1. tenebras lucem et lucem tenebras M. 2. animas ad marg. pon. M. 4. enim] autem MJ. 6. iura] vitam C. 7. dictet] diceret J₂. 8. affectet CJ. 9. mens cupit M. 11. quod liceat M. 14. semper aliquid J. 16. cum mora om. C. 17. cum magna instantia J.

spicitis, istos cum favore tractatis. Illos negligenter auditis, istos subtiliter auscultatis. Clamat pauper et nullus exaudit, loquitur dives et omnes applaudunt. Dives locutus est et omnes tacuerunt, et verbum illius usque ad nubes perducent; pauper locutus est, et dicunt, quis est hic? et si offenderit, subvertent illum.^a Clamat vim patiens et nullus exaudit, vociferatur et non est qui iudicet.

10 Sed si forte pauperum causam suscipitis, illos remisse fovetis, cum autem divitum causam assumitis, illos pertinaciter adiuvatis. Pauperes despicitis, divites honoratis; istis reverenter assurgitis, illos despicabiliter concul-

15 catis. Si introierit in conventum vestrum vir anulum habens aureum in veste candida, introierit et pauper sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est veste praeclara, et dixeritis ei, tu sede hic bene, pauperi

20 vero dicatis, tu sta illic aut sede sub scabello

a) Eccli. 13, 28—29.

1. cum om. C. 4. omnis applaudit M.
 6. perducent M. 7. offenderit] ostenderit Cv, se ostenderit M. subverterent Ca. 8. illum] eum M.
 10. Sed om. M. causas M. 11. causas M. 15. in conventu vestro MJ, al's conspectu ad marg. add. Cla.
 17. introierit om. C. in sordido M. et om. M. 18. veste praeclara indutus est M. 19. dixeritis] dicitis M.
 20. dicatis] dicitis M.

pedum meorum, nonne iudicatis apud vos-
metipsos et facti estis iudices cogitationum
iniquarum?^a De vobis enim et contra vos
dicit propheta: Magnificati sunt et ditati, in-
crassati et impinguati, causam pupilli non
dixerunt, et iudicium pauperum non iudica-
verunt,^b uti in lege praecipitur: Nulla erit di-
stantia personarum, ita parvum audietis ut
magnum. Nec accipietis cuiuscumque perso-
nam, quia Dei iudicium est.^c Non enim est
personarum acceptio apud Deum.^d

CAP. V.

De venditione iustitiae.

Vos autem nec gratiam gratis datis, nec
iustitiam iuste redditis, quia nisi venierit,
non provenit, nec datur nisi vendatur. Saepe

- a) Jacobi 2, 2 — 5.   b) Jerem. 5, 27 — 28.
c) Deut. 1, 17.   d) II. Paralip. 19, 7. Cf. Deut.
10, 17. Sap. 6, 8. Eccli. 35, 15. Actor. 10, 34. Rom.
2, 11. Gal. 2, 6. Ephes. 6, 9. Coloss. 3, 25. I. Pet.
1, 17.

2. cogitationum iniquarum iudices M. 4. di-
tati] dilatati J. sunt et add. CJ. 5. incrassati sunt
et impinguati sunt M. 7. uti] Sed MCJ. distantia
(distinctio ad marg. add.) M. 9. Nec] Non CJ.
10. Non est enim MJ. 12. nec] non CJ. gratiam
datis, ad marg. add. gratis, M. 13. venierit] ve-
nit CJ.

iustitiam tantum differtis, quod litigantibus plusquam totum aufertis, quia maior est sumptus expensae quam fructus sententiae. Quid autem poteritis illi in districto iudicio respondere, qui praecipit: Gratis accepistis, gratis date?^a Lucrum in arca, damnum in conscientia, pecuniam captatis, sed animam captivatis. Verum quid proficit homini, si mundum lucretur universum, animae vero suae detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?^b Frater non redimit, redimet homo, non dabit deo placationem suam, nec pretium redemptionis animae suae, laboravit in aeternum, et vivet adhuc in finem.^c Audite divites, quid contra vos Iacobus apostolus ait: Agite nunc divites, plorate et ululate in miseriis vestris, quae advenient vobis, divitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum ae-

a) Matth. 10, 8. b) Matth. 16, 26. c) Psalm. 48, 8—11.

---

4. illi poteritis M. 5. praecipit] dicit M. 8. mundum universum lucretur M. 11. non redimet CJ. 13. nec] et M. 14. laborabit J, et laborabit M. 15. adhuc om. Cav. 17. et ululate] ululantes M. 19. et om. CavJ. et vestimenta vestra a tineis comesta sunt ad marg. pon. M.

ruginavit, et aerugo eorum erit vobis in testimonium, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis, clamat, et clamor ipsorum in aures domini sabaoth introivit.^a Propterea veritas praecepit: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur, ubi fures effodiunt et furantur.^b 10

CAP. VI.

De insatiabili desiderio cupidorum.

O ignis inextinguibilis, o cupiditas insatiabilis. Quis unquam cupidus primo fuit voto contentus? Cum adipiscitur quod optaverat, desiderat ampliora, semper in habendis et nunquam in habitis finem constituit. Insatiabilis 15 est oculus cupidi, et in partem iniquitatis non

a) Jacobi 5, 1—5.   b) Matth. 6, 19.

---

2. sicut et ignis J. 3. Thesaurizatis M. 4. operariorum virorum J, virorum ad marg. add. M. 8. praecepit M. 11. O om. M. o om. CJ, superp. M. 14. desiderat semper ampliora. In habendis, non in habitis J. et nunquam] non C.

satiabitur.^a Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.^b Infernus et perditio nunquam replentur, similiter et ocati hominum insatiabiles.^c Sanguisugae vero duae filiae sunt quae dicunt: affer affer.^d Nam crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.^e

CAP. VII.

Quare cupidus satiari non potest.

Vis, o cupide, scire quare semper es vacuus, cur nunquam impleris? Adverte: non est plena mensura tua, quae quantumcunque contineat, adhuc capax est amplioris. Sed humanus animus capax est dei, quoniam qui adhaeret deo, unus spiritus est^f cum deo. Quantumlibet ergo contineat, nunquam est plenus, nisi deum habeat, cuius semper est

a) Eccli. 14, 9.   b) Eccle. 5, 9.   c) Prov. 27, 20.   d) Prov. 30, 15.   e) Juvenal. XIV. 139.   f) I. Cor. 6; 17.

1. pecunia om. J.   2. divitias] pecunias MJ. fructum] fructus MCl.   5. vero om. CJ, superp. M. quae dicunt] dicentes M.   6. affer affer] affer Cav. 10. tua om. M.   13. cum deo] cum eo MCv.   15. nisi deum] nisi dum J, nisi deum dum Cla.

capax. Si vis ergo, o cupide, satiari, desinas esse cupidus, quia dum cupidus fueris, satiari non poteris. Non est enim conventio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial,^a quia nemo potest deo servire et mammonae.^b 5

CAP. VIII.

De falso nomine divitiarum.

O falsa divitiarum felicitas, quae divitem veraciter efficit filium infelicem. Quid enim est infelicius quam opes mundi, quae divitiae nuncupantur? Opposita quippe sunt esse divitem et egenum. At opes mundi non auferunt, sed afferunt egestatem. Magis enim, inquit Salomon, sufficit modicum pauperi, quam plurimum diviti, quia ubi multae divitiae, ibi multi qui comedunt illas.^c Quot et quanti magnates indigeant, ipsemet frequen-

a) II. Cor. 6, 14—15. b) Matth. 6, 24. c) Eccl. 5, 10.

---

1. o superp. M. o cupide om. C. 2. non poteris satiari M. 4. neque] nec M. 7. filium om. M. 8. enim om. CJ. est om. M. infelicius] falsius MA. quae superp. M. 9. quippe] enim M, om. CJ. 10. At] ac MF. 11. auferuntur M. 12. inquit Salomon om. M. 14. ibi om. M. illas] eas M. 15. quantis M.

ter experior. Opes itaque non faciunt hominem divitem, sed egenum.

CAP. IX.

Exempla contra cupiditatem.

Quam multos seduxit cupiditas! quam plures perdidit avaritia! Balaam asella red-
 5 arguit et pedes sedentis attrivit, quia captus cupiditate promissorum disposuerat maledicere Israeli.^a Achan populus lapidavit, quia tulit aurum et argentum de anathemate.^b Naboth interremptus est, ut Achas eius vineam
 10 possideret.^c Giezi lepra percussus est, quia petiit et recepit aurum et argentum, et vestes

a) Num. 22, 25. 30. Cf. II. Petr. 2, 15—16.

b) Josue 7, 19—26.

c) III. Reg. 21, 1—17.

---

1. hominem om. M. 2. Unde: Cui satis est quod habet, satis illum constat habere etc. addit J; M. vero in fine paginae habet dilutiore atramento:

Cui satis est quod habet, satis illum constat habere;

Cui nil est quod habet satis, illum constat egere.

Ergo facit verum non copia sufficientem,

Et non paupertas, sed mentis hiatus egentem.

[Inscript.] De exemplo J. 3. O quam multos M.J. cupiditas ad marg. pon. M. 5. et pedes sedentis attrivit om. Cav. 6. disposuerit Cla. 7. Achor MCIJ.

Acham Cav. 8. anathemate Jericho MJ. 9. Achab MCIJ. Acham Cav. eius om. MCIJ. 10. Gesi M.

perfudit M. 11. aurum et om. M.

sub nomine Helisei.^a Iudas laqueo se suspendit, quia vendidit et tradidit Christum.^b Ananiam et Saphiram subitanea mors extinxit, quia de pretio agri defraudaverunt apostolos.^c Aedificavit Tyrus munitionem suam,^d et coacervavit argentum quasi humum, et aurum quasi lutum platearum, sed ecce dominus possidebit eam, et percutiet in mari fortitudinem eius, et haec igni devorabitur.^e

CAP. X.

De superflua solitudine cupidorum.

Cur ad congregandum quis instet, quum 10 stare non possit ille qui congregat? Nam quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.^e Cur multa desideret, cum pauca sufficiant? Habentes, inquit, victum et ve- 15 stitum, his contenti simus.^f Cur necessaria cum multa solitudine quaerat, cum ipsa sine magna difficultate se offerant? Audi,

a) IV. Reg. 5, 20 sqq. b) Matth. 27, 5. c) Actor. 5, 1—11. d) Zach. 9, 3—4. e) Job 14, 2. f) I. Tim. 6, 8.

1. Helisei Cv. se om. C. 3. extinguit J.
4. apostolum MJ. 16. contenti sitis MJ. 17. cum
ipsa se sine magna difficultate offerant M.

quid super hoc veritas dicit: Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Scit enim pater vester coelestis, quia his omnibus indigetis. Quae-rite ergo primum regnum dei et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.^a Nunquam enim vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem.^b

CAP. XI.

De avaritia.

Tantalus sitit in undis, et avarus eget
 10 in opibus,^c cui tantum est quod habet, quantum est quod non habet, quia nunquam utitur acquisitis, sed semper inhiat acquirendis. Salomon: Est quasi dives, cum nihil habeat, et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.^d Avarus et infernus uterque comedit et non digerit, recipit et non reddit. Avarus nec patientibus compatitur, nec miseris subvenit vel miseretur, sed offendit

a) Matth. 6, 31—34. Luc. 12, 29—32. b) Psalm. 36, 25. c) Horat. Sermon. I. 1. 68. Epist. I. 2. 56. d) Prov. 13, 7.

1. veritas dicat M. 4. coelestis ad marginem. M. 5. et iustitiam eius om. Cav. 16. digerit, utique M. 18. subvenit vel om. M.

deum, offendit seipsum, offendit proximum. Nam deo retinet debita, proximo denegat necessaria, sibi subtrahit opportuna. Deo ingratus, proximo impius, sibi crudelis. Viro cupido et tenacissimo sine ratione est substantia, et homini livido ad quid aurum? Qui sibi nequam est, quomodo bonus aliis erit? Et non iucundabitur in bonis suis.^a Qui habet substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?^b Non enim proximum suum diligit sicut seipsum, quem inedia perimit et egestas consumit, neque Deum diligit super omnia, qui praefert aurum et praepo- nit argentum.

a) Eccli. 14, 3. 5.   b) I. Joan. 3, 17.

---

1. offendit Deum, offendit et proximum, offendit seipsum M. 2. retinet] detinet M. 5. tenacissimo] tenaci MJ. 6. livido] invido M. 7. aliis bonus J, cui alii bonus M. 9. videt Cav, vidit J. 11. claudit CJ. 14. egestate CJ. 15. qui] cui J. argentum praeponit M.

CAP. XII.

Cur avaritia sit servitus idolorum.

Recte diffinit Apostolus: Avaritia est servitus idolorum.^a Sicut enim idololatra servit simulacro, sic et avarus thesauro. Nam ille cultum idololatriae diligenter amplificat, 5 et iste cumulum pecuniae libenter augmentat. Ille cum omni diligentia colit simulacrum, et iste cum omni cura custodit thesaurum. Ille spem ponit in idololatria, et iste spem constituit in pecunia. Ille timet 10 mutilare simulacrum, et iste timet minuere thesaurum.

CAP. XIII.

De quibusdam proprietatibus avaritiae.

Avarus ad petendum promptus, ad dandum tardus, ad negandum frontosus. Si quid expendit, totum amittit, tristis, querulus et

a) Ephes. 5, 5.

[Inscript. c. XII.] *Cur avaritia dicatur servitus idolorum* M. 2. *idolorum servitus* MJ. 3. *sic avarus servit thesauro* M. [Inscript. c. XIII.] *De proprietatibus avari* CJ. 12. *est promptus* J.

morosus, sollicitus suspirat et anxiatur, dubius habet et invitus expendit. Magnificat datum, sed vilificat dandum, dat ut lucretur, sed non lucratur ut det, largus in alieno, sed parcus in proprio. Gulam evacuat, ut arcam impleat, corpus extenuat, ut lucrum extendat. Manum habet ad dandum collectam, sed ad recipiendum porrectam, ad dandum clausam, sed ad recipiendum apertam. Porro substantiæ iniustorum sicut fluvius siccabuntur,^a quia qui male congregat, cito dispergit. Iustum iudicium, ut quae de malo proveniunt, ad malum perveniant, nec accedat ad bonum, quod non procedit ex bono. Avarus ergo damnationem habet vitae, quae nunc est, et futurae.

CAP. XIV.

De iniqua possessione divitiarum.

Verum est ergo quod Sapiens protestatur, multos perdidit aurum et argentum.^b Qui aurum diligit, non iustificabitur.^c Vae illis, qui

a) Eccli. 40, 13.   b) Eccli. 8, 3.   c) Eccli. 31, 5.

1. *suspirat*] *suppetat* M. et *anxiatur* om. M.
 2. et om. Cav. *expendit*] *impendit* M.   7. *habet*
non M.   8. *ad dandum clausam, sed ad recipiendum*
apertam om. CJ.   14. *accedit* J.   17. *ergo* om. M.

sectantur illud. Ecce ipsi peccatores et abundantes in hoc seculo obtinuerunt divitias.^a Hinc veritas ipsa praecipiebat apostolis: Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris,^b quia sicut camelus non potest introire per foramen acus, ita difficile est divitem intrare in regnum coelorum.^c Arta est enim via et angusta porta, quae ducit ad vitam.^d Apostolus
 10 ergo secutus regulam veritatis aiebat: Argentum et aurum non est mihi.^e Vae ergo vobis, qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Repleta est terra argento et auro, et non
 15 est finis thesaurorum eius. Propter iniquitatem avaritiae eius iratus sum, et percussus eum.^f

a) Psalm. 72, 12. b) Matth. 10, 9. c) Matth. 19, 24. d) Matth. 7, 14. e) Actor. 3, 6. f) Isaiae 5, 8. 2, 7. 57, 17.

2. hoc om. MJ. 3. ipsa om. M. 4. neque argentum] et argentum J. 5. sicut ad marg. pon. M. 6. introire] transire MJ. 8. enim est C. 9. quas ducit] per quam itur et intratur M, per quam ducitur et intratur J. 10. secutus est CIJ. regulam viae veritatis M. 12. vobis om. M. 17. eam M.

CAP. XV.

De licitis opibus.

Caeterum Abraham dives fuit, et Iob locuples, David opulentus, et tamen de Abraham inquit scriptura, quia credidit Deo et reputatum est illi ad iustitiam.^a Et de Iob, quia non erat ei similis in terra, vir simplex⁵ et rectus ac timens Deum, et recedens a malo.^b De David autem, quia dominus invenit virum secundum cor suum.^c At illi fuerunt quasi nihil habentes et omnia possidentes,^d iuxta illud Prophetæ: Divitiae si¹⁰ affluent, nolite cor apponere.^e Nos autem sumus omnia possidentes quasi nihil habentes, secundum illud Psalmistæ: Divites eguerunt et esurierunt.^f Facilius enim invenies, qui diligit divitias et non habeat, quam qui ha-¹⁵ beat et non diligat. Quia difficile est esse in igne et non ardere, difficilius est possidere divitias et non diligere. Audi prophe-

a) Gen. 15, 6.   b) Job 1, 1.   c) Actor.
13, 22. Cf. 1. Reg. 13, 14. 16, 13.   d) II. Cor. 6, 10.
e) Psalm. 61, 11.   f) Psalm. 33, 11.

1. et om. M.   6. et recedens] recedens C.
8. At illi] ac isti M.   9. et om. M.   16. habeat
divitias M. Quia] ad marg. add. sicut M.   17. ar-
dere] ad marg. add. ita M.   difficilius] difficile M.
18. diligere] amare M.

tam Hieremiam: A minore usque ad maiorem omnes avaritiae student, et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.^a

CAP. XVI.

De incertitudine divitiarum.

Omnis cupidus et avarus contra naturam
 5 nititur et molitur. Natura enim pauperem
 adducit in mundum, natura pauperem reducit
 a mundo. Nudum namque eum terra susce-
 pit, nudum etiam suscipiet. Cupidus autem
 cupit et curat fieri dives in mundo. Destruam
 10 (inquit) horrea mea, et maiora faciam, et
 illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi,
 et omnia bona mea. Sed dictum est ei: O
 stulte, hac nocte repetetur anima tua a te,
 quae autem parasti, cuius erunt?^b Thesauri-
 15 zas et ignoras, cui congreges.^c Dormierunt
 enim somnum suum, et nihil invenerunt
 omnes viri divitiarum in manibus suis.^d Dives

a) Jerem. 6, 13. b) Luc. 12, 18. 20. c) Psalm.
 38, 7. d) Psalm. 75, 6.

1. Hieremiam om. M. 3. sacerdotes M. 4. et
 avarus om. CJ. 5. enim] namque M. 7. nam-
 que] enim M. eum om. M. suscepit et M. 11. illic CJ.
 12. dictum est ei om. M. 13. repetent (ad marg.
 add. daemones exactores) animam tuam M. 17. omnes
 om. J.

cum dormierit, nihil secum affert, aperiet oculos suos, et nihil inveniet.^a Ne timueris ergo, cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum morietur, non accipiet haec omnia,⁵ neque simul cum eo descendet gloria domus eius,^b sed relinquet alienis divitias suas, et sepulchra eorum domus eorum in aeternum. Hinc etiam Sapiens attestatur: Qui acervat ex animo iniuste, aliis congregat et in bonis suis alius luxuriabitur.^c Proh dolor, quem habebat hostem dimittit haeredem.

CAP. XVII.

De gula.

Initium vitae hominis aqua et panis, et vestimentum, et domus protegens turpitudinem.^d Nunc autem gulosis non sufficiunt fructus arborum, non genera leguminum, non

a) Job 27, 19. b) Psalm. 48, 17—18. c) Eccli. 14, 4. d) Eccli. 29, 28.

1. aufert C. 3. ergo om. M. 4. eius; non enim, cum morietur, accipiet M. 6. descendat J. 7. relinquent Cla. 8. sepulchra illorum M. domus illorum J. 10. ex animo suo Cl, ex non suo (om. animo) CvJ, ex non suo (ad marg. alias animo) Ca. et aliis congregabit CJ. 12. dimittat J. 14. turpitudinem protegens M. 15. Nunc om. M. gulosis autem M.

radices herbarum, non pisces maris, non bestiae terrae, non aves coeli, sed quaeruntur pigmenta, comparantur aromata, nutriuntur altitia, capiuntur ob escam, quae studiose
 5 coquuntur arte coquorum, quae laute parantur officio ministrorum. Alius confundit et colat, alius confundit et conficit, substantiam convertit in accidens, naturam mutat in artem, ut saturitas transeat in esuriem, ut fastidium revocet appetitum, ad irritandam gulam, non ad sustentandam naturam, non ad necessitatem supplendam, sed ad aviditatem explendam. Caeterum tam brevis est gulae voluptas, ut spatio loci vix sit quatuor digitorum, spatio temporis vix sit totidem momentorum. Contemnitur mediocritas, et superfluitas affectatur in diversitate saporum, in varietate ciborum. Aviditas nescit modum, et varietas excedit mensuram, sed et
 20 mens gravatur, et stomachus turbatur, sen-

3. comparantur] operantur MA. aromata et C.
 4. ob escam] ob ess M. 5. parentur M. 7. et substantiam CJ.
 8. vertit MCIJ. 10. irritandum M, irrigandam CvJ. 11. sustentandum M. 12. supplendum M. 13. explendum M. 17. in diversitate ciborum et varietate saporum M. 19. varietas] voracitas MA. sed et] sed Cv. sed et mens... in illis] sed inde gravatur stomachus, turbatur sensus, opprimitur intellectus M.

sus opprimitur in illis. Inde non salus et sanitas, sed morbus et mors. Audi super hoc sententiam Sapientis: Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, et propter crapulam multi perierunt. Escam ventri, et venter escis, deus autem et hunc et hanc destruet.

CAP. XVIII.

Exempla contra gulam.

Gula carum tributum exigit, sed vilissimum reddit, quia quanto sunt delicatiora cibaria, tanto foetidiora sunt stercora. Turpius egerit, qui turpiter ingerit, superius et inferius horribilem flatum exprimens, et abominabilem sonum emittens. Gula paradisi clausit, primogenita Esau vendidit, suspendit pistorem, decollavit Baptistam. Nabuzardan,

a) Eccli. 37, 32—34. b) I. Cor. 6, 13. c) Gen. 3, 6. 24. d) Gen. 25, 29—34. e) Gen. 41, 16—23. f) Marc. 6, 21—29.

2. mors requiruntur J. 4. effundas] offendas Cav. 6. crapulam vini CJ. perierunt] obierunt MJ. 8. hunc et has M. [Inscript.] De exemplo contra gulam CIJ. 14. abominabilem sonitum M. Paradisum gula M. 15. Esau om. M. 16. pistorem] pastorem CIJ. Nabuzardan M, Nabuzardan CJA.

princeps coquorum templum incendit et Hierusalem evertit.^a Balthasar in convivio manum contra parietem scribentem aspexit: Mane, Thetel, Phares, et eadem nocte interfectus est^b a Chaldaeis. Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere; sed adhuc erant escae eorum in ore ipsorum, et ira dei ascendit super eos.^c Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis.^d Dives ille, qui epulabatur
10 quotidie splendide, sepultus est in inferno.^e

CAP. XIX.

De ebrietate.

Quid turpius ebrioso, cui foetor in ore, tremor in corpore, qui promittit stulta, prodit occulta, cui mens alienatur, facies transformatur? Nullum enim secretum, ubi regnat
15 ebrietas.^f Horatius: Foecundi calices quem

- a) IV. Reg. 25, 8—10.   b) Daniel. 5, 1—31.
c) Exod. 32, 6. 10. Psalm. 77, 30—31.   d) Thren. 4, 5.   e) Luc. 16, 19—23.   f) Prov. 31, 4.

---

2. Hierusalem totam MCJ. Balthasar M. 3. contra parietem] contra se MJ. 6. Sed adhuc escas erant in ore eorum M, sed adhuc esca erat in ore ipsorum J. 9. viis, ad marg. suis, M, convivii J. 12. promit MCJ. stulta] multa Cv. 13. cui] cuius CavJ. 15. Horatius om. M.

non fecere disertum? ^a Porro non sufficit vinum, non sicera, non cervisia, sed studiose conficitur mulsum, syropus, claretum, labore multo, sollicitudine magna, sumptu non modico, sed inde contentiones et rixae, lites et iurgia. Vinum enim multum potatum (ut ait Sapiens) irritationem et iram, et ruinam multam facit. ^b Fornicationes ex eo sunt. Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor. ^c Propterea dicit Apostolus: Nolite inebriari vino, ^d in quo est luxuria. Et Salomon: Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas. ^e Filii Rechab et filius Zachariae vinum et siceram et omne, quod inebriare poterat, non biberunt. ^f

CAP. XX.

Exempla contra ebrietatem.

Ebrietas enim verenda nudavit, ^s incestum 15

- a) Horat. Epist. 1. 5. 19.   b) Eccli. 31, 38.
 c) Osee 4, 11.   d) Ephes. 5, 18.   e) Prov. 20, 1.
 f) Jerem. 35, 6. Luc. 1, 15.   g) Gen. 9, 20—23.

1. desertum Ca.   2. non cerevisia, non sicera M.
 7. ruinas multas M.   8. Fornicationes ex eo sunt
 om., Et Osee add. M.   9. Fornicatio om. ClJ.
 10. Nolite inebriari vino] Fugite vinum MClJ.   11. Lu-
 xuriosa] Ebriosa J.   12. res est M. tumultuosa
 res J. Rechab CavJ.   13. filius] filii M. [Inscript.]
 De exemplo contra ebrietatem MClJ.   15. enim
 om. M. verecunda Cl.

commisit,^a filium regis occidit,^b principem
 exercitus iugulavit.^c Verum est ergo, quod
 Salomon ait Proverb. XXIII: Vacantes poti-
 bus et dantes symbola consumentur.^d Et Esaias
 5 in v. capite: Vae qui consurgitis mane ad
 ebrietatem sectandam, et potandum usque ad
 vesperam, ut vino aestuetis. Cithara et lyra,
 et tympanum et tibia et vinum in conviviis
 vestris. Vae qui potentes estis ad bibendum
 10 vinum et viri fortes ad miscendam ebrieta-
 tem.^e Ecce gaudium et laetitia, occidere vi-
 tulos et iugulare arietes, comedere carnes
 et bibere vinum. Comedamus et bibamus,
 cras enim moriemur. Et revelata est in au-
 15 ribus meis vox Domini exercituum: Si dimit-
 tetur haec iniquitas vobis, donec moriamini.^f
 Vae coronae superbiae Effraim. Sacerdos et
 propheta nescierunt, prae ebrietate absorpti

a) Gen. 19, 33—37.   b) II. Reg. 13, 28—29.
 c) Judith 13, 1—11.   d) Prov. 23, 21.   e) Isaias
 5, 11—12. 22.   f) Isaias 22, 13—14.

4. et vacantes simbolo M, et vociferantes sym-
 bola ClJ. consumuntur ClJ.   6. sectandam] facien-
 dam C.   7. vespas Cl.   10. vinum in conviviis
 CavJ.   14. Et revelata est gloria vestra in auri-
 bus Domini exercituum Cl, et revelata est haec vox
 in auribus domini exercituum J.   16. donec om. C.
 moriemini Cl.   17. ebriis Effraim C.   18. ab-
 sorti MCl.

sunt a vino, nescierunt videntem, et ignoraverunt iudicium.^a Proh pudor, cum ad annunciandam Evangelicam lectionem a quodam presbytero benedictio peteretur, hesternam crapulam et nocturnam ebrietatem eructans fertur alta voce dixisse: Potum servorum benedicat rex angelorum.

CAP. XXI.

De luxuria.

Porro turpis mater filiam generat turpiorem. Iustum est enim, ut qui in sordibus est, sordescat et adhuc.^b Omnes enim adultera-
 10 terantes quasi clibanus succensus a coquente.^c Coeperunt principes furere a vino. Venter enim opipare satur libenter Venerem amplexatur. O extrema libidinis turpitudine, quae non solum mentem effoeminat, sed etiam cor-
 15 pus enervat, non solum maculat animam, sed foedat personam. Omne namque pecca-

a) Isaiae 28, 1. 7.   b) Apoc. 22, 11.   c) Osee 7, 4.

---

1. et om. M.   2. Proch dolor M. pronuncian-
 dam M, annunciandum J.   5. eructans NCIJ.
 7. servorum suorum M.   10. et om. MJ. enim om. J.
 11. accensus CIJ.   13. opipare om. M.   14. li-
 bidinis] Veneris M.   15. etiam om. M.   17. nam-
 que] enim CJ.

tum, quodcunque fecerit homo, extra suum corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.^a Semper illam praecedunt ardor et petulantia, semper comitantur foetor et
 5 immunditia, sequuntur semper dolor et poenitentia. Favus enim (inquit Salomon) distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur eius. Novissima autem illius amara sicut absinthium, et lingua eius acuta quasi gla-
 10 dius biceps.^b

CAP. XXII.

De generalitate luxuriae.

Familiaris est inimicus, habitans non procul, sed prope, non exterius, sed interius. Nam virtus eius in lumbis eius, et fortitudo eius in umbilico ventris eius.^c Nun-
 15 quam fugatur, nisi cum fugitur, nunquam mactatur, nisi cum maceratur. Ad causam exigit libertatem et abundantiam, sed requirit ad effectum facultatem et adiacentiam. Haec

a) I. Cor. 6, 18.   b) Prov. 5, 3—4.   c) Job 40, 11.

---

1. quodcunque fecerit] quod facit CJ. corpus suum MC.   5. semper sequuntur M.   6. inquit Salomon om. M.   9. lingua eius om. MJ.   14. fortitudo illius M.   17. requirit] reperit MA.

omnem aetatem corrumpit, omnem sexum confundit, omnem ordinem solvit, omnem gradum pervertit. Invadit enim senes et iuvenes, mares et foeminas, prudentes et simplices, superiores et inferiores, ad extremam, generationem etiam sacerdotes, qui nocte Venerem amplexantur, mane vero virginem venerantur. Turpe dictu, sed turpissimum actu, dici liceat quod agi non libeat. Nocte filium Veneris agitant in cubilibus, mane 10 filium virginis offerunt in altari.

CAP. XXIII.

De diversis speciebus luxurias et poenis earum.

Quis multiplices species huius sufficienter valet explicare? Haec enim Pentapolim cum adiacente regione subvertit, Sodomitas,^a et Sychen cum populo interemit, raptores 15

a) Gen. 19, 24—25. Sap. 10, 6—7.

---

3. senes et iuvenes, virgines, mares et foeminas J.
 5. ad extremum etiam sacerdotes, qui M. 7. vero om. M. 9. quod] ut M. 10. in cubili MJ. mane vero CJ. [Inscript.] et poenis earum om. MCIJ.
 12. Quis enim MJ. huius om. M. 13. valeat M.
 14. adiacenti MJ. convertit CIJ2. Sodomitas et om. M, scilicet Sodomitas. Sychen CIJ. Si Sodomitas, si Sychen Ca, Si Sodomitas, si Sichem Cv. 15. scilicet raptores CIJ. si raptores Cav. raptores Dianae om. M.

Dinae,^a Her et Onam filios Iuda percussit,^b scilicet immundos, Iudaeum et Madianitidem pugione transfodit,^c scilicet fornicatores, tribum Benjamin pro uxore levitae delevit,^d adulteros, filios Heli sacerdotis in bello prostravit, stupratores. Amnon in convivio interfecit.^f Haec denique Uriam occidit,^e presbyteros lapidavit,^b Ruben maledixit,ⁱ Samsonem seduxit,^k Salomonem pervertit.^l Verum est ergo quod legitur: Propter speciem mulieris multi perierunt.^m Nam vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos.ⁿ

a) Gen. 34, 2—30. b) Gen. 38, 6—11. c) Num. 25, 1—9. d) Judic. 19. 20. e) I. Reg. 2, 22. 34. 4, 11. f) II. Reg. 13, 1—30. g) II. Reg. 11, 2—18. h) Dan. 13, 7—63. i) Gen. 35, 22. 49, 4. k) Judic. 16, 4—22. l) III. Reg. 11, 1—9. m) Eccli. 9, 9. n) Eccli. 19, 2.

1. Honam M. Iudae MJ. 2. scilicet] si Cav. scilicet immundos om. M. 3. scilicet fornicatores om. M. si (scilicet om.) fornicatores tribus Cav. tribum MCIJ, tribus A. 4. Beniamin Cl. adulteros om. M. scilicet adulteros. Filios Heli CIJ. si adulteros filios Heli sacerdotis in bello prostravit, Amnon in convivio interfecit, si stupratores, quatuor sacrilogos et incestuosos. Haec denique Cav. 6. stupratores om. M. scilicet stupratores CIJ. stupratores. Haec Uriam occidit, Amnon interfecit, presbyteros lapidavit MCI, Haec Uriam occidit, Amnon interfecit, incestuosos presbyteros lapidavit J. 8. Haec Ruben MCIJ. 10. mulieris om. Cav. 12. et arguunt sensatos om. M. sensatos] insensatos CIJ.

Haec multos vulneratos deiecit, et fortissimi quique interfecti sunt ab ea, viae inferi domus eius, penetrantes in interiora mortis.^a Haec vires enervat, sensus diminuit, dies consumit, opes effundit. 5

CAP. XXIV.

De coitu contra naturam.

Haec ignominiosam morphosim operatur, quam tamen Apostolus non confunditur nominare. Propterea, inquit, tradidit eos deus in passiones ignominiae. Nam foeminae eorum commutaverunt naturalem usum in eum, 10 qui est contra naturam. Similiter et masculi, relicto naturali usu foeminae, exarserunt in concupiscentiis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.^b Quid autem hanc turpitudinem operantibus turpius? Quid 15 hoc crimine criminosius? In lege enim quasi paria coniunguntur concubitus maris cum

a) Prov. 7, 26—27.   b) Rom. 1, 26—27.

---

5. consumit] confundit M.   7. tamen superp. M.
 non om. CJ.   8. illos. CIJ.   13. concupiscentiis]
 desideris M. in invicem] invicem MC, om. J.   14. Quid
 ... turpius?] Quid hac turpitudine turpius? M.   16. enim
 om. M.

masculo et coitus hominis cum iumento. Sic enim legitur in Levitico: Cum masculo non commisceberis coitu foemineo, quia abominatio est, cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo.^a Utrique par poena subscribitur. Qui dormierit, inquit, cum masculo coitu foemineo, utrique operati sunt nefas, morte moriantur, pecus quoque occidite.^b Qui habet aures audiat, imo qui desipit, resipiscat.

CAP. XXV.

De poena huius sceleris.

Poena docuit, quid haec culpa promeruit: Pluit enim dominus super Sodomam et Gomorrham sulphur et ignem de coelo.^c Noluit enim dominus cuiquam angelorum vel
 15 hominum executionem huius poenae committere, sed sibi ipsi vindictam huius sceleris reservavit, secundum illud: Mea est ultio, et

a) Levit. 18, 22—23.   b) Levit. 20, 13. 15.
 c) Gen. 19, 24.

4. omni om. M. pecore enim M.   8. moriatur Cav. qui cum iumento dormierit, morte moriatur add. J.   13. ignem a domino de coelo CJ, a domino superp. M.   16. poenam et vindictam M.

ego retribuam.^a Et ideo pluit dominus a domino, videlicet a seipso, non imbrem vel rorem, sed sulphur et ignem, sulphur super foetorem luxuriae, ignem super ardorem libidinis, quatenus poena similis esset culpae. 5 Nec misisse dicitur, sed pluisse, quatenus ipso verbo magnitudinem et abundantiam poenae notaret. Nemini pepercit oculus eius, sed omnes simul extinxit. Uxorem quoque Loth, quia retro respexit, in statuam salis 10 mutavit, nec solum urbes, sed et omnes circa regiones in mare mortuum et vallem salinariam convertit. Horrendum est enim incidere in manus dei viventis,^b qui, quanto maiorem suae longanimitatis exhibet patientiam, 15 tanto duriores suae severitatis infert vindictam.

CAP. XXVI.

De ambitioso.

Opes utique cupidus congregat, et avarus conservat. Voluptates gulosus degustat,

a) Deut. 32, 35. Rom. 12, 19. Hebr. 10, 30.

b) Hebr. 10, 31.

---

1. retribuam eis J, eis d' dñs ad marg. pon. M.
 7. in ipso verbo M. 11. et om. J. 13. enim] igitur M. 18. utique] ita M.

et luxuriosus exercet. Honores ambitiosus affectat, et superbus extollit. Ambitiosus autem semper est pavidus, semper attentus, ne quid dicat vel faciat, quod in oculis hominum valeat displicere, humilitatem simulat, honestatem mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur et obsequitur, cunctos honorat, universis inclinatur, frequentat curias, visitat optimates, assurgit et amplexatur, applaudit et adulatur, bene novit illud poeticum: Etsi nullus erit pulvis, tamen excutit illum.^a Promptus et fervidus, ubi placere recognoverit, remissus et tepidus, ubi putaverit displicere. Improbat mala, detestatur iniqua, sed alia cum aliis probat et improbat, ut iudicetur idoneus, ut reputetur acceptus, ut laudetur ab hominibus, et a singulis approbetur. Et ecce gravem intra se sustinet pugnam, difficilemque conflictum, dum iniquitas pulsatur animum, et ambitio continet manum, et quod illa suggerit facien-

a) Cf. Ovid. Art. I. 151.

2. forte extollitur ad marg. not. Cl. autem om. M.
 12. excute M, excutet J. ullum] illum CIJ, nullum MCa.
 13. cognoverit MJ, cognovit C. 17. hominibus]
 omnibus J et] ut MCJ. 18. intra] inter J. 21. manum] malum MA.

dum, haec fieri non permittit. Colludunt tamen ad invicem mater et filia, iniquitas et ambitio, nam mater in aperto subsistit, et filia in occulto non resistit. Haec enim vindicat sibi publicum, illa secretum. Ambitiosus ergo libenter agit de principatu quem ambit, et dicit: O quando principabitur ille, qui severus sit in iustitia, pius in misericordia, qui non declinet amore vel odio, qui non corrumpatur prece vel pretio, qui credit fidelibus et acquiescat supplicibus, qui sit humilis et benignus, largus et mansuetus, constans, sapiens, patiens et astutus.

CAP. XXVII.

De nimia concupiscentia ambitiosorum.

Si forsitan hac arte non proficit, recurrit ad aliam, advocat Simonem, et accedit ad Giezi, per hunc ab illo nititur emere, quod per se non praevaleret obtinere: supplicat et promittit, offert et tribuit, pro pudor, gra-

3. nam in aperto mater subsistit et in occulto filia non resistit M. 4. enim] ergo M. 6. ergo om. M. 8. severus fuit M. 10. corrumpetur M. vel om. Cav. 13. constans et sapiens, MJ. [Inscript.] ambitiosi M, vitiosorum J. 15. ad Giesi] Jesi, om. ad, M. 16. emere] tenere J.

tiam, quam gratis adipisci non potuit, per
 fas et nefas nititur adipisci. Nec desistit ad-
 huc, sed instat et invadit violenter honorem,
 et impudenter arripit dignitatem, amicorum
 5 suffragio, praesidio propinquorum, tantoque
 damnationis inflammatur ardore, tanta libi-
 dine praesidendi, ut nec schisma abhorreat,
 nec scandalum formidet. Sed Giezi lepra
 percussit,^a et Simon periit pecunia.^b Chore
 10 autem cum complicibus ignis assumpsit, et
 Dathan et Abiron terra vivos absorbit.^c
 Nullus itaque sibi honorem assumat, nisi qui
 vocatur a deo tanquam Aaron.^d

CAP. XXVIII.

De ambitioso exemplum.

Liquidum ambitionis exemplum reperitur

- a) IV. Reg. 5, 26—27.   b) Actor. 8, 18—25.
 c) Num. 16, 1—36.   d) Hebr. 5, 4.

1. adipisci] *obtinere per fas et nefas* A. 2. *fas et om. M, per fas et nefas nititur adipisci om. Cv.* 3. *insistit MJ.* 6. *tantaque libidine M.* 7. *ut schisma non horreat M.* 8. *nec scandalum formidet] scandalum non formidet MCJ. Jesi M.* 9. *percussit, ut patet IV. Reg. V. J. et om. J. cum pecunia CJ.* 10. *autem om. M. consumpsit M.* 12. *assumat honorem (ambitionis superp.) M. nisi] sed M. [Inscript.] Exemplum de ambitioso M.* 14. *ambitionis om. M.*

in Absalone, qui cum aspiraret ad regnum, fecit sibi currus et equites, et L. viros qui praecederent eum, et mane consurgens Absalon stabat iuxta introitum portae, et omnem virum, qui habebat negotium ut veniret ad regis iudicium, vocabat ad se, et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondit: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus. Respondebat ei Absalon: Videntur mihi sermones tui iusti et boni, sed non est, qui te audiat, constitutus a rege. Dicebat et Absalon: Quis me constituat iudicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium, et iuste iudicem? Sed cum accederet ad eum homo quidam et salutaret eum, extendebat manum suam, et apprehendens eum osculabatur, faciebatque haec omni Israel, qui veniebant ad iudicium, ut audirentur a rege, et sollicitabat corda virorum Israel. Cumque abisset Absalon in Ebron, misit exploratores 20

1. *Absolone* (etiam in sequentibus locis *Absolon*) MJ. 6. *iudicium regis* M. 8. *Respondebatque* M. 10. *boni et iusti* M. *audiat te* M. 11. *et] quoque* M, *Dicebatque* J. 14. *iuste] ad iustum* Cav. *Sed et cum* M. 15. *quidam om.* M. 16. *et apprehendens osculabatur eum* M. 18. *veniebat* M. *iudicium ad marg. pon.* M. *audiretur* M. 20. *Absolon abiisset* M.

in universas tribus Israel dicentes: Statim ut audieritis clangores buccinae, dicite: Regnavit Absalon in Ebron, et facta est coniuratio valida, et populus concurrens augebatur cum Absalone.^a

CAP. XXIX.

De brevi et misera vita magnatum.

Sed esto quod sublimetur in altum, provehatur ad summum, statim curae succrescant, sollicitudines cumulantur, extunduntur ieiunia, vigiliae producuntur, ex quibus natura corrumpitur, spiritus infirmatur. Corruptur somnus, amittitur appetitus, debilitatur virtus, attenuatur corpus, et sic in seipso deficiens non dimidiat dies suos, sed miserabilem vitam miserabiliori fine concludit. Verum est illud poeticum: In se magnarunt, summisque negatum est stare diu, tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant. Verius autem istud propheticum: Vidi impium

a) II. Reg. 15, 1—13.

4. et om. M. *angebatur* CaJ. 5. *cum Absolon* M. [Inscript.] *Quod brevis est vita et misera magnatum* M. 6. *quod* ut M. 8. *extenduntur* MCIVJ. 12. *corpus attenuatur* M. 18. *Verius est autem* MJ. *istud* illud MJ₂.

superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; transivi, et ecce non erat qui eum cognosceret, quaesivi eum, et non est inventus locus eius;^a antequam dies eius impleantur, peribit, laedetur quasi vinea in primo flore botrus eius, et sicut oliva proiiciens florem.^b Audi super hoc sententiam Sapientis: Omnis potentatus brevis vita.^c

CAP. XXX.

De diversis proprietatibus superborum.

Statim autem ut ambitiosus est promotus ad honorem, in superbiam extollitur et in iactantiam effrenatur, nec curat prodesse, sed gloriatur praeesse, praesumit se meliorem, quia crevit in superiorem. At bonum facit non gradus, sed virtus, non dignitas, sed honestas. Priores dedignatur amicos, 15. notos ignorat hesternos, comites contemnit antiquos, vultum avertit, visum extollit, cer-

a) Psalm. 36, 35—36.   b) Job 15, 32—33.
c) Eccli. 10, 11.

2. *transivi enim CJ. qui eum cognosceret om. M.*
4. *repleantur M.*   6. *proiiciens] ducens CJ. florem proiiciens M.*   [Inscript.] *superborum] ambitiosorum M.*
9. *promotus est M.*   13. *At] Ad MJ.*
15. *dedignantur M.*   16. *hesternos] extraneos J, al. extremos superp. M.*

vicem erigit, fastum ostendit, grandia loquitur, sublimia meditatur. Subesse non patitur, praeesse molitur, praelatis infestus, subditis onerosus. Molesta non suffert, concepta non differt, praeceps et audax, gloriosus et arrogans, gravis et importunus.

CAP. XXXI.

De superbia et casu Luciferi.

O superbia cunctis importabilis, et omnibus odiosa,^a inter omnia vitia tu semper es prima, tu semper es ultima. Nam omne peccatum te accedente committitur, et te recedente dimittitur. Scriptum est enim: Initium omnis peccati est superbia.^b Primogenita mors. Haec enim inter ipsa rerum primordia creaturam contra creatorem erexit. Angelum contra Deum, sed eum absque mora deiecit, quoniam in veritate non stetit, ab innocentia in peccatum, a delictis in miserias, a coelo empyreo in aerem caliginosum. Audi prophetam: Quomodo cecidisti de coelo

a) Eccli. 10, 7.   b) Eccli. 10, 15.

---

5. *defert* M.   7. *O om. M. et om. M. omnibus*
om. CJ.   10. *et om. M.*   17. *delictis] deliciis* CvJ.
19. *de coelo* om. MCIJ.

Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, in coelum ascendam et super astra dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, et ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.^a Tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decore, in deliciis paradisi dei fuisti. Omnis lapis pretiosus vestimentum tuum, sardius, topazius, 10 et iaspis, chrysolithus, onyx et berillus, carbunculus, saphirus, smaragdus, aurum, opus decoris tui et foramina tua in die, qua conditus es, praeparata sunt. Tu Cherub extensus et protegens, et posui te in monte 15 sancto dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti perfectus in viis tuis a die conditionis tuae, donec inventa est iniquitas in te. Peccasti et eieci te de monte sancto dei.

a) Isaiae 14, 12—15.

---

1. Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes om. MCIJ. 3. conscendam M. et om. M. 4. dei] coeli MCIJ. 5. et om. M. 6. et similis J. 10. vestimentum] operimentum MA. 12. saphirus, carbunculus et MJ. aurum ad marg. pon. M. 13. omne opus M. et foramina . . . praeparata sunt om. MCIJ. 18. in te iniquitas CIJ. 19. sancto om. CJ, ad marg. pon. M.

Elevatum est cor tuum in decore tuo, et in terram proiecisti te.^a Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei. Abietes non aequaverunt ad summitatem eius, et platani non fuerunt aequales frondibus eius. Omne lignum pretiosum paradisi non est assimilatum ei et pulchritudini eius, quoniam speciosum feci eum in multis condensis frondibus,^b Ipse est rex super omnes filios superbiae.^c Ipse est draco magnus, rufus, habens capita septem et cornua decem, et in capitibus septem diademata, cuius cauda trahebat tertiam partem stellarum coeli et misit illas in terram, et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanus, qui seduxit universum orbem, et proiectus est in terram, et angeli eius cum eo missi sunt^d in terram. De quo et veritas ait: Vidi Satanam quasi fulgur de coelo cadentem.^e Nam

- a) Ezech. 28, 12—18.   b) Ezech. 31, 8—9.
 c) Job 41, 25.   d) Apoc. 12, 3—4. 9.   e) Luc. 10, 18.

---

4. et om. J.   5. frondibus illius M.   6. pretiosum om. CavJ. ei] illi M.   7. fecit MC1J.   8. condensique Cav.   9. Ipse] Iste M.   11. et cornua . . . diademata om. Claj.   diademata septem Cv.   13. illos M.   16. seducit M.   18. in terram om. CJ. et om. CJ.   Sathan J.   19. quasi] sicut M.

omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.^a

CAP. XXXII.

De arrogantia hominum.

O superba praesumptio, et praesumptuosa superbia, quae non tantum angelos deo voluisti adaequare, sed etiam homines praesump-
psisti deificare. Porro, quos erexit, depressit, et quos exaltavit, humiliavit. Hinc ait dominus ad prophetam: Fili hominis dic principi Tyri, haec dicit dominus deus, eo quod elevatum est cor tuum quasi cor dei et dixisti: Deus ego sum, cum sis homo et non deus, idcirco ego adducam super te robustissimos gentium, et interficiam te, et morieris in interitu occisorum.^b Nabuchodonosor, quia potentiam suam iactavit superbe,
et ait: Nonne haec est Babylon, quam aedificavi mihi in domo regni, in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei? Quum

a) Luc. 14, 11.   b) Ezech. 28, 2. 6—8.

---

3. et om. M.   4. non solum M. deo angelos M. voluit M.   5. etiam om. M. praesumit M.   11. Deus enim M.   13. interficient M.   15. superbe iactavit M.   17. mihi om. CJ. in domo] domum M, in domum A. et in robore M.

adhuc sermo esset in ore regis, vox de coelo
 ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, re-
 gnum tuum transiet a te, et ab hominibus
 eiiciam te, et cum feris et bestiis erit habi-
 5 tatio tua, foenum quasi bos comedes, et se-
 ptem tempora mutabuntur super te, donec
 scias, quod excelsus dominetur in regno ho-
 minum et, cuicumque voluerit, det illud. Ea-
 dem hora sermo completus est super Nabu-
 10 chodonosor.^a Verum est ergo quod dicitur
 in psalmo: Homo quum in honore esset, non
 intellexit, comparatus est iumentis insipienti-
 bus, et similis factus est illis.^b Superbia tur-
 rem evertit et linguam confudit,^c prostravit
 15 Goliath^d et suspendit Aman,^e interfecit Nicha-
 norem^f et peremit Antiochum,^g Pharaonem
 submersit^h et Sennacherib interemit,ⁱ Holo-
 fernis caput amputavit.^k Sedes ducum super-

a) Dan. 4, 27—30. b) Psalm. 48, 13. c) Gen.
 11, 7—8. d) I. Reg. 17, 42—51. e) Esther 7, 9—10.
 f) I. Machab. 7, 33—45. II. Machab. 15, 1—7. 25—33.
 g) I. Machab. 6, 1—17, h) Exod. 14, 23—29.
 i) IV. Reg. 19, 20—37. k) Judith 6, 1—7. 13, 1—12.

---

3. tuum ad marg. pon. M. transiit CJ. 4. te
 eiiciam M. cum bestiis et feris M. 9. complevit M.
 10. dicitur] legitur M. 11. in psalmo om. M.
 17. Holofernus caput amputavit om. MCIJ.

borum destruxit deus, et radices gentium superbarum arefecit.^a

CAP. XXXIII.

De abominatione superbiae.

Quam detestabilis sit superbia, dominus ipse per prophetam testatur dicens: Detestor ego superbiam Iacob.^b Et iuravit dominus in superbiam Iacob: Si oblitus fuero usque in finem omnia opera eorum.^c Unde inter illa sex, quae dominus odit, et septimum detestatur anima eius, Salomon primum ponit oculos sublimes,^d id est superbiam. Et Esaias: 10 Dies domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur eis altitudo virorum, et super omnes cedros Libani, et sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan, et 15

a) Eccli. 10, 17—18. b) Amos 6, 8. c) Amos 8, 7. d) Prov. 6, 16—17.

---

1. destruit CIJ. 2. arefacit Cl. 4. dicens om., Iuravit dominus deus in anima sua, dicit dominus deus exercituum add. M. 5. Iacob om. J. 6. in superbia MJ. usque in] usque ad M. 7. omnia om. M. 8. sex] septem C. septimum, quod M. 9. Salomon primo J. 10. id est superbiam om. C. 13. eis altitudo virorum om. CJ, ad marg. pon. M. 14. et sublimes] sublimes M.

super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos, et super omnem turrem excelsam, et super omnem murum munitum, et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum.^a Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino, et descendant sublimes gloriosique eius ad eum.^b Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ eius.^c Iob quoque dicit: Si ascenderit usque ad coelum superbia, et caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur.^d

CAP. XXXIV.

Contra arrogantiam superborum.

Omnis fere vitiosus diligit sibi similem.
 15 Superbus autem odit elevatum. Unde Salomon: Inter superbos semper sunt iurgia, et ubi fuerit superbia, ibi et contumelia.^e Superbus insolita gestit, consueta fastidit,

a) Isaiæ 2, 12—15. 17.   b) Isaiæ 5, 14.
 c) Isaiæ 23, 9.   d) Job 20, 6—7.   e) Prov. 13, 10. 11, 2.

4. *curvabitur* CavJ.   10. *eius om.*M.   13. *putrescet et perdetur* ClJ.
 14. *sibi] suum* J2.   15. *elatum* M.   17. *fuit* M.

magnum reputat, si loqui dignetur, maximum, si surgat et amplectetur. Aestimat plus dignitatem ab ipso, quam ipsam effectum ex dignitate. Nunquam vult uti paternitatis affectu, semper vult uti dominationis imperio. Superbia eius et arrogantia eius et indignatio eius plus quam fortitudo eius. Revolvat in anima, quod legitur in evangelio: Facta est contentio inter discipulos domini Iesu, quis eorum videretur esse maior, et 10 ait Iesus: Principes gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent, inter illos benefici vocantur, vos autem non sic, sed qui maior est inter vos, erit sicut iunior, et qui praecessor, sicut ministrator.^a Et ut Petrus, 15 apostolorum princeps ait: Non quasi dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo.^b Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi qui habitant in

a) Luc. 22, 24—27.   b) I. Petr. 5, 3.

---

2. *Existimat* M.   3. *effectum*] *assecutum* M.
 8. *in animo* M.   9. *domini* om. M.   11. *ait*
illis Iesus M. *Principes*] *Reges* M.   12. *inter illos*]
super eos M.   14. *iunior*] *minor* M.   15. *ut om.* M.
 16. *princeps*] *magister* M.   *ait* om. M.   Non quasi
dominator in clero, sed forma factus . . . J.

eo.^a Unus est ergo deus, et unus est dominus. Caeteri vero non sunt domini, sed ministri, quibus interdicitur dominium et indicitur ministerium. Audi super hoc Sapientem: Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi unus ex illis.^b

CAP. XXXV.

Contra fraudem ambitiosorum exemplum.

Filii Zebedaei, qui per interventum matris honorem postulaverunt a Christo: Dic (inquit) ut sedeant hi duo filii mei, unus ad
 10 dexteram et alius ad sinistram tuam in regno tuo, meruerunt audire: Nescitis quid petatis. Non enim honore sed onere pervenitur ad regnum. Unde dominus subdit: Non est meum dare vobis,^c quasi diceret, meum
 15 quidem est dare, sed non vobis, id est ambitiosis, quales vos estis. Licet autem potestas a deo sit, superbus tamen non regnat ex

a) Psalm. 23, 1.   b) Eccli. 32, 1.   c) Matth. 20, 21—24.

---

1. et om. M. et unus dominus est J.   2. vero om. M.   4. indicitur] inducitur Cav, interdicitur J. [Inscript.] exemplum om. M.   10. a dextris et alius a sinistris tuis M.   14. quasi diceret om. M.   15. est quidem M.   16. omnis potestas MJ.

deo, secundum illud propheticum: Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes extiterunt, et non cognovi eos.^a

CAP. XXXVI.

De proprietatibus arrogantium.

Superbus autem amat primas cathedras in synagogis et primos recubitus in coenis, ⁵ salutationes in foro et vocari ab hominibus Rabbi.^b Non nomine personae, sed nomine fortunae vult appellari, non ut homo, sed ut dominus vult honorari. Sedet sublimis, incedit excelsus, vult sibi omnes assurgere, ¹⁰ singulos inclinare. Porro quidam philosophus volens arrogantiam cuiusdam regis illudere, cum vidisset eum in throno regali sedere sublimem, prostratus in terram suppliciter adoravit, et confestim, non invitatus, ¹⁵ ascendens iuxta regem consedit. Quod rex vehementer admirans, eo quod nosset eum esse philosophum, quare hoc egerit, exquisivit. Philosophus ergo respondit: Aut deus es, aut homo: si deus, debui te adorare, si ²⁰

a) Osee 8, 4.

b) Matth. 23, 6-7.

5. et om. M.   11. philosophus quidam M.
17. eo quod sciret illum M.

homo, bene potui iuxta te sedere. Rex autem responsionem convertens contra philosophum intulit: Imo si homo sum, non debuisti me adorare, si deus sum, non debuisti iuxta me sedere. Sapienter iste respondit, sed ille prudenter elusit.

CAP. XXXVII.

De superfluo cultu.

Primis parentibus fecit Deus tunicas pelliceas post peccatum,^a et a Christo dicitur Christianis: Non duas tunicas habeatis.^b Sed
 10 iuxta Ioannis consilium, qui habet duas tunicas, det non habenti unam.^c Superbus autem, ut magnificus videatur, satagit vestiri duplicibus, indui mollibus, pretiosis ornari. Sed
 15 quid est homo pretiosis ornatus, nisi sepulchrum foris dealbatum, intus autem plenum sparcitia?^d Hyacinthus et purpura, cocculus et byssus in limo putrescunt, aurum et argentum, lapides et gemmae in luto sor-

- a) Gen. 3, 21.   b) Luc. 9, 3. Matth. 10, 10.
 c) Luc. 3, 11.   d) Matth. 23, 27.

---

1. bene om. M. autem] ergo M. 2. responsionem] rationem (ad marg. responsionem) M. 7. tunicas pelliceas] perisomata MCIJA. 9. habeatis CaJ. 11. unam non habenti M. 16. crocus CJ, lego cocculus ad marg. add. Cl. 17. inputrescunt limo M. 18. gemma M.

descunt. Dignitas et potestas male iacent in pulvere, honor et gloria male sedent in cinere. Quid ergo superbe phylacteria dilatas, et magnificas fimbrias? Dives ille, qui induebatur purpura et bysso, sepultus est in inferno.^a Dina, filia patriarchae Iacob, antequam egrederetur, (ut ait Iosephus) ut emeret ornamentum provincialium mulierum, virgo permansit. Quum autem exivit, Sychem, filius regis Aemor, eam violenter oppressit.^b Ho-
10 lofernes, qui sedebat in canopeo, quod erat ex purpura et bysso et auro et smaragdo et lapidibus pretiosis intextum, iugulatus est a Iudith.^c Quae quum prius uteretur cilicio, tunc assumpsit ornatum iucunditatis. Audi
15 super hoc consilium Sapientis: In vestitu ne glorieris unquam.^d Et Apostolus: Non in veste pretiosa, nec sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut vestimentorum cultus.^e

a) Luc. 16, 19—23. b) Cf. Flav. Jos. Antiq. Iud. I. 21. 1. edit. Haverc. Gen. 34, 1—2. c) Judith 3, 10. d) Eccli. 11, 4. e) I. Tim. 2, 9. I. Petr. 3, 3.

3. *superbe* ad marg. pon. M, *superbe*] *superbiae* C. *phylacteria* CaJ. 4. *qui* ad marg. pon. M. 7. *ut ornamentum mulierum provincialium emeret* M. 9. *emiret* ClJ. 10. *Amoreorum* Cla, *Amorrhacorum* Cv, *Amorreorum* J. 12. *et bysso* om. M. 13. *lapidibus pretiosis intextum*] *lapidibus confectum* C. 15. *tunc ornatum iucunditatis assumpsit* M.

CAP. XXXVIII.

Contra superfluum ornatum.

Attende, quid contra superfluum ornatum
 comminetur dominus per prophetam: Pro eo,
 quod elevatae sunt filiae Sion et ambulave-
 runt extento collo et nutibus oculorum ibant,
 5 decalvabit dominus verticem filiarum Sion, et
 crinem earum nudabit. In die illa auferet
 dominus ornatum calciamentorum, et lunulas,
 et torques, et monilia, et armillas, et mitras,
 et discriminalia, et perichelides, et murenu-
 10 las, et olfactoriola, et inaures, et anulos, et
 gemmas in fronte pendentes, et mutatoria,
 et palliola, et linteamina, et acus, et specula,
 et sindones, et vittas, et theristra. Et erit
 pro suavi odore foetor, et pro zona funicu-
 15 lus, et pro crispanti crine calvitium, et pro
 fascia pectorali cilicium.* Ecce iusta poena
 redditur pro culpa, ut in eo puniantur, in
 quo peccaverunt. Adhuc super his alium audi

a) Isaiæ 3, 16—25.

2. prophetam Esaiam CJ. 4. extenso J. ocu-
 lorum eorum Cav. 5. decalcabit (ad marg. decal-
 vabit) M. verticem] cervicem CJ. 6. denudabit M.
 7. ornatum] ornamentum CJ. 9. periscelidas M.
 10. et olfactoriola] olfactoriola M. 15. et pro fascia
 pectorali cilicium om. C. 16. iusta] ista C. iusta
 redditur poena M. 18. alium om. CavJ.

prophetam: O Tyre, byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum, hyacinthus et purpura de insulis Elisa facta est indumentum tuum. Dentes eburneos et hebeninos commutaverunt in pretio tuo. Propter multitudinem operum tuorum guttam et purpuram et scutulata et byssum et sericum et chadchod proposuerunt in mercatu tuo. Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum, et repleta es et glorificata nimis. Sed nunc contrita es in mari, et in profundis aquarum opes tuae, ad nihilum redactae sunt, et non eris usque in perpetuum.^a

CAP. XXXIX.

Quod plus defertur vestibus quam virtutibus.

Cum quidam philosophus in habitu contemptibili principis aulam adisset et diu pul-

a) Ezech. 27, 7. 15. 16. 20. 25. 34. 36.

---

1. prophetam Ezechielem CJ. 2. tecta M. in velis CJ. 3. facta sunt operimentum tuum M. A, AP's sunt operimentum ad marg. add. Cla. indumentum tuum vel operimentum J. 5. in pretia tua M. Propter multitudinem operum tuorum om. M. 6. guttam] gemmam J. scutulata M. 7. et byssum] byssum J. chadchod] coccum M, chachod Cav, codchod J. 8. mercato J. Dedan] Dederunt CJ. 9. et repleta et glorificata es nimis M. 12. redacta es CJ. 13. perpetuum] sempiternum CJ.

sans non fuisset admissus, sed quoties tentasset ingredi, toties contigisset eum repelli, mutavit habitum, et assumpsit ornatum. Tunc ad primam vocem aditus patuit venienti. Qui procedens ad principem, pallium, quod gestabat, coepit venerabiliter osculari. Super quo princeps admirans, quare hoc ageret, exquisivit. Philosophus respondit: Honorantem me honoro, quia quod virtus non potuit, vestis obtinuit. O vanitas vanitatum, plus honoris defertur vestibus, quam virtutibus, plus venustati, quam honestati.

CAP. XL.

De fuscatione colorum.

Artificialis species superducitur, et facies obducitur naturalis, tanquam artificium hominis artem superet creatoris. Non sic, non sic. Considerate, inquit dominus, lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent, dico autem vobis, quoniam nec

1. et admissus non fuisset diu pulsans M. 2. ingredi Cl. 7. quare] quid CJ. 8. Philosophus ergo M. 9. me om. CJ. quia om. M. [Inscriptio] fuscatione MJ. colorum] oculorum CavA. 13. superinducitur Cav. 14. hominis artificium M. 16. dominus om. MJ. 18. quoniam Salomon in omni gloria sua coopertus non est M.

Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.^a Absit autem, ut adulterinus color comparabilis sit nativo. Quinimo cum facies adulterino colore fucatur, os abominabili foetore corrumpitur. Universa vanitas omnis homo vivens.^b Quid enim vanius quam pectere crines, planare caesariem, tingere genas, ungere faciem, producere supercilia? Quandoquidem fallax sit gratia, et vana sit pulchritudo.^c Omnis caro foenum, ¹⁰ et omnis gloria eius quasi flos agri,^d quam tanquam foenum velociter arescit.^e Ut autem personae ornatum praeteream, ne malignius quam verius videar aliquos succensere, quid vanius quam ornare mensam mantilibus pi- ¹⁵ cturatis, cultellis ebore ornatis, vasis aureis, argenteis vasculis, scyphis et nappis, bucali-

a) Matth. 6, 28—29. b) Psalm. 38, 6. c) Prov. 31, 30. d) Isaiae 40, 6. e) Psalm. 36, 2.

2. autem om. M. ut] quod MCavJ. 3. Quinimo] Quoniam Cav. 4. fuscatur M, fuscabitur J. 9. gratia] gloria CavJ. 10. sit om. M. 11. et om. Ca. omnis om. M. 12. arescent et sicut olera herbarum cito cadent CJ. 13. ornatum personae M. 14. subcensere M. 16. ornatis] mancipatis M, manucatis CJ, Al. manubriatis ad marg. add. Cla. 17. vasculis argenteis M, argenteis vascellis CIJ, vasis aureis et argenteis, vascellis ... J2. scyphis] cuppis MA, cyphis CIJ, Al. cuppis ad marg. Cla. nappis] mappis M, navis ad marg. not. Ca.

bus et gradalibus, scutellis et coclearibus, fusciniis et solariis, bacilibus et urceolis, capsulis et flabellis? Quid prodest pingere cameras, ditare perticas, palliare vestibulum, substernere pavementum, componere lectum inflatum plumis, opertum sericis, obductum cortinis, aut etiam canopeo? Scriptum est enim: Homo cum morietur, non accipiet hæc omnia, neque simul cum eo descendet gloria eius.^a

CAP. XLI.

De immunditia cordis.

Non est qui de cordis munditia valeat gloriari, quoniam in multis offendimus omnes.^b Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non

a) Psalm. 48, 18. b) Jacobi 3, 2.

---

1. *scutellis*] *cultellis* M. 2. *fusciniis*] *furcinulis* CJ, *fusciniis* ad marg. add. Cla. *solariis*] *salaris* M, *sotularibus* CJ, *Al. solariis* ad marg. add. Cl, *foculibus* ad marg. add. Ca. *bacilibus*] *baccilibus* M, *battillis* ad marg. add. Ca. 3. *flabellis*] *flagellis* J. 4. *dicare* CIJ. 5. *substinere* (ad marg. *Al. substernere*) Cla. 8. *Homo* om. C. *Non, cum morietur, accipiet... M, Non homo, cum morietur, accipiet* J. 9. *simul* om. M. *descendet cum eo* M. 10. *gloria domus eius* MJ. [Inscript.] *Tertia pars libri. De cordis immunditia.* M.

est.^a Quis est qui illud dicere valeat cum Apostolo: Nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum?^b Quis est hic et laudabimus eum?^c Ecce inter sanctos nemo est immutabilis, coeli non sunt mundi in conspectu eius, et in angelis eius reperit pravitatem. Quanto magis et abominabilis et inutilis est homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?^d Poenituit ergo Deum, quod fecisset hominem in terra, eo quod multa esset hominum malitia super terram, et cuncta cogitatio hominis omni tempore ad malum intenta: et ideo tactus dolore cordis intrinsecus delevit hominem, quem creaverat.^e Porro, superabundavit iniquitas, et refriguit charitas multorum.^f Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.^g Tota pene vita mortalium mortalibus est plena peccatis, ut vix

a) I. Joan. 1, 8.   b) I. Cor. 4, 4.   c) Eccli. 31, 9.   d) Job 4, 18. 15, 15—16.   e) Gen. 6, 5—8.   f) Matth. 23, 12.   g) Psalm. 13, 3. 52, 4.

1. valeat cum Apostolo dicere M.   2. non tamen in hoc iustificatus sum om. M.   6. angelis suis J.   7. Quanto magis abominabilis est et inutilis homo MCavJ.   9. Poenituit ergo Deum fecisse hominem CJ. hominem fecisset M.   11. malitia hominum M.   13. dolore intrinsecus cordis M.   15. iniquitas ad marg. pon. M. refriguit Cav.   18. pene om. M.

valeat inveniri, qui non declinet ad sinistram, qui non revertatur ad vomitum, qui non computrescat in stercore. Quin potius gloriantur, cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis,^a repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, pleni invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, deo odibiles, contumeliosi, superbi, elati, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositi, sine affectione, sine foedere, absque misericordia.^b Talibus et peioribus mundus iste repletus est, abundat haereticis et schismaticis, perfidis et tyrannis, simoniaciis et hypocritis, ambitiosis et cupidis, raptoribus et praedonibus, violentis et exactoribus, usurariis et falsariis, impiis et sacrilegis, proditoribus et mendacibus, adulatoribus et fallacibus, garrulis et versutis, gulosis et ebriosis, adulteris et incestuosis, mollibus et immundis, pigris et negligentibus, vanis et pro-

a) Prov. 2, 14.   b) Rom. 1, 29—32.

---

1. declinet] deviet MCIJ, declinat Ca.   3. putrescat CJ. stercore suo J. gloriantur potius M.   5. repleti sunt J.   8. susurratores CIJ.   9. elati] irati J.   10. non obedientes] inobedientes J.   11. absque foedere, sine misericordia M.   12. iste mundus J.   13. est om. M. abundat om. C.

digis, impetuosus et iracundis, impatientibus et inconstantibus, veneficis et auguribus, periuris et execratis, praesumptuosus et arrogantibus, incredulis et desperatis, demum universis vitiis irretitis. Porro, sicut deficit fumus deficient, et sicut fluit cera a facie ignis, ita peccatores peribunt a facie dei.^a

CAP. XLII.

De doloribus, quos mali patiuntur in morte.

Mali siquidem quatuor dolores patiuntur in morte. Primus dolor est angustia corpora tanta et tam gravis, quanta vel qualis 10 nec fuit, nec est in praesenti vita ante dissolutionem illam. Quod in quibusdam, etsi non in omnibus, apparet prae nimio dolore seipsos discerptibus. Fortis enim et incomparabilis est violentia, quando nexus illi 15 et vitales nodi inter corpus et animam dis-

a) Psalm. 67, 3.

---

7. a facie dei om. MJ. 8. dolores] mala M. 9. Dolor primus M. 11. vita, nec est M. 12. illam. Quoniam quibusdam et sine mortibus (motibus Cv.) apparet prae nimio dolore, qui (quod Cav.) seipsos dissipant C. 13. apparet, qui prae nimio dolore seipsos disceptant J. 14. discerptibus] disceptantibus M. 15. quando] quoniam C. 16. vitales] physicales CJ. dirumpuntur Cla.

rumpuntur. Unde propheta lamentando ait: Circumdederunt me dolores mortis.^a Non enim est membrum, non articulus in corpore, quod penitus non involvatur illo inexplicabili
 5 dolore. Secundus dolor est, quando iam pene defatigato corpore et suis exhausto viribus anima multo liberius videt tunc in momento occurrere omnia opera bona vel mala, quae fecit, quae omnia reducuntur ante oculos in-
 10 teriores. Dolor iste est tantus, et retractatio ista tam gravis est, quod anima plurimum turbata cogitur quasi seipsam odisse. Unde dicitur in psalmo: Torrentes iniquitatis conturbaverunt me.^b Nam torrentes cum multo
 15 impetu veniunt et videntur diruere omnia, ita in morte videbit malus omnia subito quae fecit opera bona vel mala. Tertius dolor est, quando

a) Psalm. 17, 5. 114, 3.   b) Psalm. 17, 5.

---

1. *lamentando ait in psalmo* CJ.   3. *enim*
 om. CJ. *non est articulus* CavJ.   4. *inexplicabili*
inexpugnabili Cav.   5. *iam* om. M. *pene*] *plene* CJ.
 6. *defatigato* ClaJ, *corpore fatigato* M.   7. *tunc*
tamen Cl.   8. *bona sua* CJ.   10. *est* om. CJ.
retractio Cv, *recogitatio* A.   11. *quod*] *quoniam* C.
 12. *quasi* om. CJ. *quasi seipsam odisse*] *contra seipsam*
odisserere CJ.   13. *in psalmo* om. M.   14. *Nam*
Sicut enim CJ.   15. *destruere* MA.   16. *subito*
omnia opera bona vel mala, quae ante fecit M.

anima iam incipit tam iuste diiudicare et sibi pro suis iniquitatibus singulis omnia et debita gehennae tormenta videt imminere. Unde dicitur in psalmo: Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me.^a Quartus dolor est, quando anima adhuc in corpore posita videt spiritus malignos ad rapiendum se paratos, ubi tantus dolor est et timor, quod misera anima, licet a corpore egressura, quamdiu potest refugiat, ut tempus suae captivitatis redimat, antequam de corpore exeat. Propter quod dicit Sophonias propheta: A prima porta exit clamor, et a secunda ululatus.^b Prima porta dicitur, quando anima mala quam cito egreditur a corpore, tam cito rapitur a malignis spiritibus ad aeterna supplicia. Secunda porta dicitur, quando

a) Psalm. 114, 3.   b) Sophon. 1, 10.

---

1. *incipit iam* CJ. *tam om.* CavJ. *iudicare* Cla, *iudicari* Cv. 2. *sibi iniquitatibus suis singularia et debita* M, *sibi in iniquitatibus suis singula omnia et debita* J. 4. *in psalmo om.* M. *Circumdederunt me . . . . invenerunt me*] *Circumdederunt me gemitus mortis etc.* M, *circumdederunt me dolores inferni* CJ. 8. *rapiendum*] *recipiendum* Cav. 9. *licet a corpore egressura*] *licet extincta* C, *licet extractura* J. 10. *ut tempus*] *ut Christus tempus* J₁, *ut Christus* J₂. 12. *Propter quod . . . contere eos om.* CJ. *quod*] *hoc* M. 13. *et a*] *et de* M.

post diem iudicii punientur in corpore et anima sine fine. Puniantur enim mali in anima tantum in prima separatione corporis et animae, post iudicium vero in anima et corpore punientur. Unde dicitur: Duplici contritione contere eos.^a

CAP. XLIII.

De adventu Christi ad diem mortis cuiuslibet hominis.

Videt etiam tam bonus quam malus, antequam egrediatur anima de corpore, Christum in cruce positum. Malus videt sibi ad
10 confusionem, ut erubescat se non esse redemptum sanguine Christi sua culpa exigente. Unde de malis dicitur in evangelio: Viderunt in quem pupugerunt,^b quod intelligitur de adventu Christi ad iudicium et de adventu eius
15 ad diem mortis cuiuslibet hominis. Bonus

a) Jerem. 17, 18.   b) Joan. 19, 37. Apoc. 1, 7.

6. contere eos. In corpore et anima punieris M. [Inscript.] Quod mali vident Christum in morte ad suam confusionem, boni vero ad sui consolationem M. 8. anima eius J. anima egrediatur a corpore M. 9. videt sibi om. MJ. Malus, ut ad confusionem erubescat J. 12. in evangelio om. M. Videbunt C. 14. eius om. M. 15. cuiuslibet hominis om. M.

vero videt ad exultationem. Et hoc habemus ex verbis Apostoli, qui ait: Usque in adventum domini nostri Iesu Christi,^a id est, ad diem mortis, quando apparet tam bonis quam malis Christus in cruce positus, et ipse Christus de Ioanne evangelista ait: Sic eum volo manere, donec veniam,^b scilicet veniam ad obitum eius. Quatuor namque leguntur adventus Christi, duo visibiles et duo invisibiles. Primus adventus visibilis fuit in carne, quando natus est de virgine. Alius adventus visibilis

a) I. Tim. 6, 14.

b) Joan. 21, 22—23.

---

1. vero] autem C, enim J. exultationem M. Et hoc] ut C. 2. Apostoli ad Corinth. M. in diem adventus M. 3. ad] usque in M. 4. quando] quia A, alias quia ad marg. add. Ca. 5. Christus in] in M. 7. scilicet veniam] i. e. in virginitate perseverantem, donec veniam CJ. veniam ad] ad M, 8. eius] ipsius M. 9. duo visibiles . . . obviam venit ei Christus] duo visibiles: in humilitate ad redimendum mundum, secundus in maiestate ad iudicium; et duo invisibiles: primus in mente per gratiam, unde in evangelio: Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus; secundus in obitu cuiuscunque fidelis, unde Ioannes in Apocalypsi: Veni domine Iesu. Unde legitur, quod in die obitus sui obviam venit ei Christus. C. duo invisibiles: primus in mente ad iudicium, secundus in obitu cuiuscunque fidelis; et duo invisibiles: primus in mente per gratiam, unde in evangelio: Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus; secundus in obitu cuiuscunque fidelis, unde Iohannes in Apocal. cap. XXII. Veni domine Iesu. Unde legitur, quod in die obitus sui obviam venit ei Christus. J.

est ad iudicium, quando iudicabit bonos et malos, quando statuet oves a dextris, hoedos vero a sinistris. Primus adventus invisibilis fit in mente iusti per gratiam. Unde Christus de viro iusto ait: Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.^a Est ergo anima iusti sedes et habitaculum dei, sicut scriptum est: Anima iusti sedes dei, quia sedet deus in eo per gratiam. Secundus adventus invisibilis est in obitu uniuscuiusque fidelis. Unde Ioannes in Apocal. desiderans liberari a carcere corporis ad Christum ait: Veni domine Iesu,^b scilicet ad obitum meum. Unde dicitur, quod in die obitus sui obviam venit ei Christus.

a) Joan. 14, 23.   b) Apoc. 22, 20.

---

14. *Unde dicitur . . . venit ei Christus] Unde dicitur etiam obitus, quia obviam venit ei Christus M.*

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

De putredine cadaverum.

Exibit spiritus eius, et revertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.^a O quot et quanta mortales de mundanae provisionis incertitudine cogitant, sed sub repentinae mortis articulo repente cuncta quae cogitaverant evanescent. Sicut umbra cum declinat ablati sunt, et excussi sunt sicut locustae.^b Exibit ergo spiritus eius, non voluntarius, sed invitus, quia cum dolore dimittet, quae cum amore posito sedit, ac velit, nolit, constitutus est ei terminus, qui praeteriri non poterit,^c in quo terra

a) Psalm. 145, 4. b) Psalm. 108, 23. c) Job 14, 5.

---

5. *sub repentinae] sub repente Cl, surrepente Ca, serpente Cv, sub repentino J.* 7. *Sicut umbra . . . . locustae] Sicut umbra declinat, ablati sum, et excussus sum sicut locusta M.* 9. *eius om. M. quia om. C.*

revertetur in terram. Scriptum est enim: Terra es, et in terram ibis.^a Naturale siquidem est, ut materiatum in materiam resolvatur. Auferet ergo spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur.^b Cum autem morietur homo, haereditabit bestias, serpentes et vermes.^c Omnes enim in pulvere dormient, et vermes operient eos.^d Sicut vestimentum sic comedet eos vermis, et sicut
 10 lanam sic devorabit eos tineae.^e Quasi putredo consumendus est, et quasi vestimentum quod comeditur a tineae.^f Putredini dixi (ait Iob), pater meus es, mater mea et soror mea vermibus.^g Homo putredo et filius hominis.^h
 15 Quam turpis pater, quam vilis mater, quam abominabilis soror? Conceptus est enim homo de sanguine per ardorem libidinis putrefacto, cuius tandem libidinis cadaveri quasi funebres vermes assistent. Vivus generavit pediculos et lumbricos, mortuus generabit ver-

a) Gen. 3, 19.   b) Psalm. 103, 29.   c) Eccli. 10, 13.   d) Job 21, 26.   e) Isaiae 51, 8.   f) Job 13, 28.   g) Job 17, 14.   h) Job 25, 6.

3. est om. M.   7. et om. M.   11. consumendus sum (ait Iob) CJ.   12. (ait Iob) om. MCJ.   14. filius hominis vermis MJ.   15. vilis] turpis C.   16. enim om. M.   18. tandem] tamen C. libidinis om. CJ.   19. assistunt CJ. genuit M.

mes et muscas. Vivus produxit stercus et vomitum, mortuus producet putredinem et foetorem. Vivus hominem unicum impingavit, mortuus vermes plurimos impinguabit. Quid ergo foetidius humano cadavere? quid 5 horribilius homine mortuo? Cui gratissimus erat amplexus in vita, molestus etiam erit aspectus in morte. Quid ergo prosunt divitiae? quid epulae? quid deliciae? quid honores? Divitiae non liberabunt a morte, epulae non defendent a morte, nec deliciae a verme, honores non eripient a foetore. Qui modo sedebat gloriosus in throno, modo iacet despectus in tumulo. Qui modo fulgebat ornatus in aula, modo sordet nudus in 15 tumba. Qui modo vescebatur deliciis in coenaculo, modo consumitur a vermibus in sepulchro.

1. *producit* CJ. 2. *producit* CJ. 3. *impinguavit*] *impugnavit* J. 5. *ergo*] *enim* Cav. 6. *Cui*] *Cuius* CJ. 7. *amplexus* om. M. *etiam* om. J. 8. *eius aspectus* J. 9. *quid deliciae* om. J. *quid honores* om. C. *quid honores? Divitiae* ad marg. pon. M. 10. *Divitiae* om. C, *Divitiae enim* J. *epulae* om. C, *superp.* M. 11. *morte*] *verme* CJ. *nec deliciae a verme* om. CJ. *deliciae* ad marg. pon. M. 12. *honores superp.* M, om. C. 13. *modo sedebat*] *sedebat* J. *gloriosus sedebat* M. 15. *aula*] *auro* J.

CAP. II.

De tristi memoria damnatorum.

Vindicta carnis impii vermis et ignis,^a
 uterque duplex, interior et exterior. Inter-
 rior, qui rodit et urit cor, exterior, qui ro-
 dit et urit corpus. Vermis, inquit, eorum
 5 non morietur, et ignis non extinguetur.^b Da-
 bit dominus ignem et vermes in carnes eo-
 rum, ut urantur et sentiant usque in sempi-
 ternum.^c Vermis conscientiae tripliciter lace-
 10 nitentia, torquebit angustia. Venient enim in
 cogitationem peccatorum suorum timidi, et
 traducent illos ex adverso iniquitates eorum,^d
 dicentes: Quid profuit nobis superbia? et
 iactantia divitiarum quid contulit nobis? Trans-
 15 ierunt illa omnia tanquam umbra et sicut
 navis, quae pertransit fluctuantem aquam,

a) Eccli. 7, 19.   b) Isaiæ 66, 24.   c) Ju-
 dith 16, 21.   d) Sap. 4, 20.

---

1. carnis est J.   2. uterque duplex pon. ad
 marg. M. interior et exterior om. M.   5. morietur
 in aeternum CJ.   7. usque ad marg. pon. M.   8. tri-
 pliciter] temporaliter C.   9. sera om. MCJ. turba-
 bit poenitentia] exacerbat poena A, exacerbat poena
 ad marg. add. M.   11. in cogitatione J. suorum
 peccatorum M.   16. pertransiit CJ.

cuius, quum praeterierit, non est inveniri vestigium.^a Sic et nos nati continuo desinimus esse. Virtutis quidem nullum signum valemus ostendere, sed in malignitate nostra consumpti sumus. Cum ingenti turbatione recogitabunt, quae cum nimia delectatione gesserunt, ut stimulus memoriae pungat ad poenam, quos aculeus nequitiae stimulavit ad culpam.

CAP. III.

De inutili poenitentia damnatorum.

Dicent intra se poenitentiam agentes: **10** Erravimus a via veritatis, et lumen iustitiae non luxit nobis.^b Tunc incipient dicere montibus: Cadite supra nos, et collibus: Operite nos.^c Poenitebunt ad poenam, sed non convertentur ad veniam. Iustum est enim, **15** ut qui noluerunt quum bene potuerunt, quum

a) Sap. 5, 8—10.   b) Sap. 5, 3. 6.   c) Luc. 23, 30. Qsee 10, 8. Apoc. 6, 16.

1. cuius] quam CJ. pertransierit Cav, pertransiret J. non poterit eius inveniri vestigium CJ. invenire M.   4. nostra om. J.   7. gesserant CJ. [Inscript.] reproborum M.   11. iustitiae lumen M. 12. illuxit CavJ.   13. Cooperite CJ.   15. enim est J.   16. bene om. M.

velint non possint. Dedit enim dominus locum poenitentiae, et ipsi abusi sunt eo. Propterea dives, qui cruciabatur in flamma, dicebat ad Abraham: Rogo te pater, ut mittas
 5 Lazarum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Cui quum Abraham respondisset: Habent Moysen et prophetas, audiant illos, subiunxit: Non,
 10 pater Abraham; sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent.* Agebat et ille poenitentiam in inferno; sed quia cognoscebat illam inutilem, rogabat ut annunciretur hoc fratribus suis, quatenus agerent
 15 poenitentiam in hoc saeculo fructuosam, quia tunc prodest homini poenitere, quum potest ipse peccare.

CAP. IV.

De poenis inferni diversis.

Poenae autem infernales secundum di-

a) Luc. 16, 27—31.

---

1. enim eis MJ. dominus] deus M. 2. eo om. J. 6. ut testetur illis om. M. 8. respondisset] dixisset M. 9. audiunt J. 11. ille] ipse MJ. 14. suis om. CJ, ad marg. pon. M. [Inscript.] De diversis poenis inferni. M. 18. autem om. C.

versa peccata sunt diversae. Prima poena est ignis. Secunda frigoris. De his dixit dominus: Ibi erit fletus et stridor dentium.^a Fletus propter fumum ignis, stridor dentium propter frigus. Tertia erit foetor. De his tribus dicitur in psalmo: Ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum.^b Quarta vermes indeficientes. Unde Esaias: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.^c Quinta mallei percutientis. Unde dicit Salomon: Parata sunt damnationis iudicia blasphematoribus, et percutientes mallei stultorum corporibus.^d Sexta tenebrae palpabiles exteriores et interiores. Unde Iob: Terra miseriae et tenebrarum, ubi 15

a) Matth. 13, 42.   b) Psalm. 10, 7.   c) Isaias 66, 24.   d) Prov. 19, 29.

1. diversae om. C.   2. frigus MA. dixit dominus] dicitur in evangelio M.   4. fumum ignis] fumos ignis J, ignem fumosum C.   5. Tertia est M. Tertia poena erit J.   7. pars calicis eorum om. CJ. 9. eorum om. MJ.   10. mallei percutientis] mallei percutientes M, salebrae (Al's flagella ad marg. add. Cla) percutientium C, flagella percutientium J. 11. Unde ... stultorum corporibus] Unde (dicit Salomon om.) parata sunt derisoribus iudicia damnationis et mallei percutientes M, Unde dicit (Salomon C, Esaias J): Parata sunt iudicia blasphematoribus (Al's derisoribus add. ad marg. Cla) et percutientes mallei stultorum corporibus CJ.   12. blasphematoribus] derisoribus A.

umbra mortis etc. Et alibi: Vadam ad terram tenebrosam et opertam mortis caliginē.^a Et in psalmo: In aeternum non videbunt lumen,^b et alibi: Impii in tenebris con-
 5 ticescent.^c Septima confusio peccatorum. Tunc enim (ut legitur in Daniele) erunt libri aperti,^d id est, conscientiae hominum erunt omnibus manifestae. Octava horribilis visio daem-
 10 larum de igne ascendentium. Nona igneae catenae, quibus impii singulis membris constringentur. Prima poena est concupiscentium, secunda malitiosorum, tertia luxuriosorum, quarta invidorum et odium habentium, quinta
 15 eorum, qui in hoc saeculo per flagella non meruerunt castigari, quia tentaverunt et exacerbaverunt dominum in multitudine iniqui-

a) Job 10, 21. 22. b) Psalm. 48, 20. c) I. Reg. 2, 9. d) Daniel. 7, 10.

1. etc. om. J. Et alibi om. Cav. 3. Et om. CJ. in psalmo] idem M. Et in aeternum CavJ. 4. alibi] idem psalmus M. 6. in Daniele om. CJ. libri aperti ... manifestae] libri aperti conscientiae hominis et omnia erunt manifesta C. 7. omnibus erunt J. 11. singulis om. CJ. membra Cav. astringentur M. 12. poena om. C. concupiscentia est J, concupiscentium est C. 15. per flagella] flagello J. 16. sed quia J. tentaverunt et exacerbaverunt dominum in multitudine iniquitatum suarum. Unde scriptum est om. M.

tatum suarum. Unde scriptum est: Exacerbavit dominum peccator, secundum multitudinem irae suae non requiret.^a Sexta eorum, qui in tenebris ambulantes ad lumen verum, scilicet Christum, venire contempserunt, septima confitentium peccata sua et poenitentiam contemnentium, octava illorum, qui in hoc saeculo libenter vident mala et faciunt, nona illorum, qui per singula vitia sunt defluxi, qui ambulant in desideriis suis et eunt 10 post concupiscentias suas.

CAP. V.

De ineffabili angustia damnatorum.

Videntes turbabuntur timore horribili, gementes prae angustia spiritus et dicentes: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprii. Nos insensati 15 vitam illorum aestimabamus insaniam et finem eorum sine honore. Ecce quomodo compu-

a) Psalm. (secundum Hebr.) 10, 4.

1. Unde scriptum... non requiret om. CJ. 3. requiret] quaeret M. 5. scilicet Christum om. CJ. 7. qui libenter in hoc saeculo M. 10. eunt om. CJ. 11. post concupiscentias suas] concupiscentiis suis J. 14. quos habuimus aliquando in derisu et in similitudine improprii M. 15. Nos] Nam Cav. 16. aestimabamus] putabamus M. 17. eorum] illorum M.

tati sunt inter filios dei, et inter sanctos sors illorum est.^a Supplicium erit malorum in-
 tueri gloriam beatorum, licet forte post finem iudicii. Beati quoque visuri sunt reprobos
 5 in tormentis, secundum illud: Laetabitur iustus cum viderit vindictam impiorum.^b Re-
 probi vero non sunt visuri beatos in gloria, secundum illud: Tollatur impius, ne videat
 gloriam dei.^c Talia dicent in inferno pecca-
 10 tores, quoniam spes impii est tanquam lanugo, quae a vento tollitur, et tanquam spuma
 gracilis, quae a procella dispergitur, et tanquam fumus a vento diffusus, et tanquam
 memoria hospitis unius diei.^d

CAP. VI.

De igne gehennali.

15 Ignis gehennae nec lignis nutritur, nec flatu succenditur, sed a deo creatus est inextinguibilis ab origine mundi.^e Scriptum est enim: Devorabit eum ignis, qui non succen-

a) Sap. 5, 2—6. b) Psalm. 57, 11. c) Isaiae 26, 10. d) Sap. 5, 14—15. e) Cf. Matth. 25, 41. Marc. 9, 42. 44.

4. quoque] quidem C, quidam M. 6. impio-
 rum] peccatorum C. 10. tanquam lanugo est M.
 12. dispargitur Cl. 16. est om. J.

ditur.^a Creditur autem esse sub terris, secundum illud Esaiæ: Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui.^b Sed et omnis locus reprobo est poenalis, qui semper secum defert cruciatum, et ubique contra se tormentum incurrit. Producam (inquit) ignem de medio tui, qui comedet te.^c Ignis autem gehennæ semper ardebit et nunquam lucebit, semper uret et nunquam consumet, semper afficiet et nunquam deficiet. Est enim apud inferos summa tenebrarum obscuritas, inmensa poenarum acerbitas, infinita miseriarum aeternitas. Ligatis (inquit) pedibus et manibus eius mittite eum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium.^d Singula membra pro suis peccatis propria sustinebunt tormenta, ut in eo puniantur, in quo peccaverunt. Scriptum est enim: Per quæ peccat homo, per hæc et torquetur.^e Unde qui in lingua peccaverat, 20

a) Job 20, 26.   b) Isaiæ 14, 9.   c) Ezech. 28, 18.   d) Matth. 22, 13.   e) Sap. 11, 17.

1. sub terris esse M.   2. Esaiæ] prophetisum M. subter] sub terra CJ, al's subterre add. ad marg. Ca. 3. est om. MCavJ.   4. reprobis CJ. qui semper ... tormentum incurrit] qui semper cruciatum et ubique contra se tormentum deferunt CJ. 7. comedat M. 9. excuret CJ, 14. eius om. CavJ.   15. ubi ibi M.   20. in om. M.

cruciabatur in lingua. Propter quod ipse clamabat: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam et refrigeret linguam meam, 5 quia crucior in hac flamma.^a Per digitos intelligitur operatio. Digitis enim operamur. Quasi dicat: Si minimum operum Lazari haberem, minorem poenam sentirem.

CAP. VII.

De tenebris inferni.

Reprobi vero non solum exterioribus, 10 sed etiam interioribus tenebris involventur, quia spirituali pariter et corporali luce carebunt. Scriptum est enim: Tollatur impius, ne videat gloriam dei, qui solus tunc erit in lucem sempiternam.^b Tantam autem in poenis 15 reprobi tolerabunt angustiam, ut vix aliquid cogitare valeant praeter poenas: sed illuc dirigent impetum cogitationis, ubi sentient

a) Luc. 16, 24. b) Cf. Isaiae 26, 10, 19, 20.

---

1. cruciabitur MJ. ipse om. M, ipse dives epulo J. 4. et] ut MJ. 5. Per digitum CJ, Per digitos... Quasi diceret... sentirem ad marg. pon. dilatiore atramento M. 7. operum] opus CavJ. 10. etiam] et C, om. J. 12. Tollatur impius (Alias misereamur impiorum ad marg. add.) Ca. 16. valeant MCv, valebunt CaJA. 17. dirigent] deficient CJ.

vim doloris. Sane discipulus quidam fertur apparuisse magistro suo post mortem. Quem cum magister esse damnatum intellexisset, quaesivit ab eo, si aliquae quaestiones apud inferos verterentur. Qui dicitur respondisse: 5 Apud inferos quaeritur solummodo quid non sit poena. Sed et Salomon ait: Nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia est apud inferos, quo tu properas.^a Erit enim tanta in reprobis mentis oblivio, tanta caecitas animi, 10 tanta confusio rationis, ut raro vel nunquam ad cogitandum quicquam de deo possint asurgere, nedum ad confitendum valeant aspirare. Nam a mortuo tanquam ab eo, qui non est, perit confessio.^b Scriptum est enim: Non 15 mortui laudabunt te, domine, neque omnes qui descendunt in infernum.^c Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.^d

a) Eccle. 9, 10. b) Eccli. 17, 26. c) Psalm. 113, 17. d) Isaiae 38, 18.

2. suo om. M. 3. Quem cum magister intellexisset damnatum M. 5. verterentur apud inferos M. respondisse, quod apud inferos quidem solummodo non sit nisi poena CJ. 7. Nec opus, nec ratio est apud inferos, nec scientia, nec sapientia, quo tu properas C. opus] opes J1. 9. in reprobis tanta J, in reprobo tanta M. 10. mentis om. C. 12. possit M. 13. nedum] nec CJ. inspirare M, respirare CJ. 14. non (est superp.) M.

CAP. VIII.

De confusione poenarum.

Dimitte me, domine (dicit Iob), ut plan-
 gam paululum dolorem meum, antequam va-
 dam ad terram tenebrosam et opertam mor-
 tis caligine, terram miseriae et tenebrarum,
 5 ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sem-
 piternus horror inhabitat.^a Ordo quidem erit
 in quantitate poenarum, quoniam in qua men-
 sura mensi fuerint, remetietur eis,^b ut qui gra-
 vius peccaverunt, gravius puniantur. Poten-
 10 tes enim potenter tormenta patientur.^c Sed
 ordo non est in qualitate rerum, quia de
 aquis nivium transibunt ad calorem nimium,^d
 ut subita contrariorum mutatio graviolem
 inferat cruciatum. Experimento cognovi, quod
 15 adustus, si frigidum statim adhibeat, arden-
 tiorem sentiet cruciatum.

a) Job 10, 20 sqq.   b) Matth. 7, 2. Marc. 4, 24.
 Luc. 6, 38.   c) Sap. 6, 7.   d) Job 24, 19.

1. domine om. CJ. Iob dicit M.   8. mensi fue-
 ritis, remetietur vobis CJ.   11. non erit ordo J.
 est] erit C.   12. nimium] ignis MA.

CAP. IX.

De indeficientia tormentorum.

Sicut oves in inferno positi sunt, et mors depascet eos.^a Dictum est hoc a simili iumentorum, quae non radicitus evellunt herbas, sed summitates solummodo carpunt, ut iterum herbae renascantur ad pastum. Sic et impii quasi morte pasti reviviscent ad mortem, ut aeternaliter moriantur. Ovidius: Sic inconsumptum Tityi semperque renascens non perit, ut possit saepe perire iecur.^b Tunc erit mors immortalis, tunc vivent mortui, qui vitae sunt mortui. Quaerent mortem et non invenient, quia vitam habuerunt et perdidērunt. Audi Ioannem in Apocalypsi dicentem: In diebus illis quaerent homines mortem, et non invenient eam: desiderabunt mori, et fugiet mors ab illis.^c O mors quam dulcis esses quibus tam amara fuisti, te solam desideranter optabunt, qui te solam vehementer abhorruerunt.

a) Psal. 48, 15.   b) Ovid. Pont. 1. 2. 41.
c) Apoc. 9, 6.

2. a simili] a similitudine MCJ.   3. herbas evellunt M.   6. de morte CJ. depasti M.   7. Ovidius om. M.   9. non M, sic CJA.   10. mortui] morti J.   16. illis] eis M.   19. abhorruerunt] oderunt M.

CAP. X.

Cur reprobī nunquam liberabuntur a poenis.

Nullus ergo sibi blandiatur et dicat, quia deus non in finem irascetur, neque in aeternum indignabitur, sed miserationes eius super omnia opera eius.^a Quia cum iratus est, non
 5 obliviscetur misereri, nec quicumque eorum quae fecit deus odivit.^b Assumens in argumentum erroris, quod ait dominus per Esaiam prophetam: Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur in car-
 10 cerem, et post multos dies visitabuntur.^c Homo namque peccavit ad tempus, non ergo deus puniet in aeternum. O spes inanis, o falsa praesumptio. Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo pretio sit redimendus,^d
 15 quoniam in inferno nulla est redemptio. Congregabuntur ergo peccatores in lacum et claudentur in carcerem, scilicet in inferno, in quo sine corporibus usque in diem iudicii

- a) Psalm. 102, 9. 144, 9.   b) Sap. 11, 25.
 c) Isaiae 24, 22.   d) Job 15, 31.

[Inscript.] Cur] Quod CJ.   5. obliviscitur M.
 6. deus om. M.   7. Esaiam om. CJ.   8. prophetam om. M. in congregationem M.   9. fastis (facis add. ad marg.) M.   14. redimendus sit M.   18. usque ad diem M.

torquebuntur, et post multos dies, postquam videlicet resurgent, cum corporibus suis in novissimo die visitabuntur, non ad salutem, sed ad vindictam, quia post diem iudicii gravius punientur. Sic et alibi dicitur: Visitabo ⁵ in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.^a Praedestinati ergo deus irascitur temporaliter, quia flagellat omnem deus filium, quem recipit,^b de quibus illud accipitur: Non in finem irascetur etc. Reprō- ¹⁰ bis autem deus irascitur aeternaliter, quia iustum est, ut quod impius in suo praevaricatur aeterno, deus ulciscatur in suo aeterno. Nam licet peccandi facultas illum dimittat, ipse tamen non dimittit voluntatem peccandi. ¹⁵ Scriptum est enim: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.^c Nam non humiliabuntur reprobi iam desperati de venia, sed malignitas odii tantum in illis excrescet, ut

a) Psalm. 88, 33. b) Hebr. 12, 6. c) Psalm. 73, 23.

---

1. *postquam videlicet cum resurgent* M. 2. *resurgent] resurrexerint* CJ. *cum corporibus suis* pon. ad marg. M, *suis* om. CavJ. 5. *Sic] Sed* CJ, *af's* Sic ad marg. add. Ca. et om. Cav. 7. *deus* om. M. 8. *flagellavit* M. 9. *deus* om. MCJ. *recipit] diligit* CJ. 10. *etc.* om. Cav. 13. *suo aeterno] suo* M. 16. *eorum] illorum* M. 17. *Nam superp.* M, om. CJ.

velint illum omnino non esse, per quem sciunt se tam infeliciter esse. Maledicent altissimo, et blasphemabunt excelsum, conquerentes eum esse malignum, qui creavit
 5 illos ad poenam et nunquam inclinatur ad veniam. Audi Ioannem in Apocalypsi dicentem: Grando magna descendit de coelo in homines et blasphemaverunt homines deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta
 10 est vehementer.^a Voluntas ergo damnati, licet amiserit potestatis effectum, semper tamen habebit malignitatis affectum, et ipsa erit in inferno supplicium, quae fuerat in mundo peccatum, licet forsitan et ibi pecca-
 15 tum sit, sed non meritum poenae. Impius ergo, quia semper habebit in se reatum ex culpa, semper sentiet contra se esse cruciatum ex poena, quia quod ipse per poenitentiam non delevit, deus per indulgentiam non
 20 remittet. Ad magnam ergo pertinet iustitiam

a) Apoc. 16, 21.

---

4. esse om. M.   5. inclinatur M, inclinentur J.
 8. deum homines M.   11. potestatis affectum (ab's peccandi defectum add. ad marg.) Ca.   14. licet et forsitan M.
 16. reatum in se M.   17. semper om. CJ. contra] circa A. esse superp. M, om. CJ.
 18. quia quod] quod enim CJ.   20. remittit CJ.

iudicandis, ut nunquam careant in gehenna supplicio, qui nunquam carere voluerunt in vita peccato. Voluissent utique, si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quod in peccato semper vivere volunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt.

CAP. XI.

Testimonia de suppliciis aeternalibus.

Quis (inquit Esaias) poterit habitare de vobis cum ardoribus sempiternis? isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die 10 et nocte, et non extinguetur, sed ascendet fumus eius in sempiternum.^a Hieremias quoque ait: Dabo vos in opprobrium sempiternum et ignominiam aeternam, quae nunquam oblivione delebitur.^b Et Daniel ait: Qui dor- 15

a) Isaiæ 33, 14. 65, 5. 34, 10. b) Jerem. 23, 40.

---

1. iudicandis] iudicantis MCJ. in gehenna] gehennae CJ. 2. carere voluerunt] caruerunt CJ. 6. volunt] cupiunt CJ, volunt vivere M. 8. de vobis habitare poterit M. 9. Iste MJ. 10. erit M, est J. furore] ardore M. tota die, nocte et die non M, tota (toto Cv) die et nocte non Cav. tota die et nocte, et die non J. 11. ascendit J. 12. in perpetuum Cav. quoque ait om. MCJ. 13. vos] vobis J. 14. et in ignominiam MCl. aeternam] sempiternam M. 15. Et om. MCJ. ait om. MCJ.

mierunt in pulvere terrae, evigilabunt, alii in vitam aeternam, alii in opprobrium, ut videant semper.^a Salomon quoque: Mortuo, inquit, homine impio nulla spes erit^b de eo. Huic
 5 extemplo veniet perditio sua, et subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.^c Et Iohannes apostolus: Si quis, ait, adoraverit bestiam et imaginem eius, hic bibit de vino irae dei, et cruciabitur igne et sulphure, et
 10 fumus tormentorum ascendet in saecula saeculorum, nec habebit requiem die ac nocte qui adoraverit bestiam et imaginem eius.^d Confirmat haec veritas, quae damnatos in iudicio sententialiter reprobabit, dum dicit:
 15 Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et angelis eius.^e Si secundum divinum iudicium in ore duorum vel trium testium stat omne verbum,^f quanto magis in

a) Daniel. 12, 2.   b) Prov. 11, 7.   c) Prov. 6, 15.   d) Apoc. 14, 9—12.   e) Matth. 25, 41.   f) Deuter. 19, 15. 17, 6. Matth. 18, 16. Joan. 8, 17. II. Cor. 13, 1. Hebr. 10, 28.

1. in terrae pulvere M.   2. alii ut opprobrium videant semper J.   3. quoque om. MCJ. inquit om. MCJ.   4. nulla erit spes J.   6. Et om. MCJ.   7. ait om. MCJ.   10. tormentorum eius M.   13. damnandos M, al's damnandos add. ad marg. Ca.   14. dum dicit om. M.   15. qui vobis paratus diabolo et angelis eius est M.

ore tot et tantorum virorum de proposita
veritate constabit.

CAP. XII.

De die iudicii.

Ecce ergo dies domini veniet crudelis
et indignationis plenus, irae et furoris, ad
ponendam terram in solitudinem et pecca-³
tores eius conterendos de ea, quoniam stel-
lae coeli et splendor earum non expandent
lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu
suo, et luna non splendebit in lumine suo. Et
visitabo super orbem mala, et contra impios¹⁰
iniquitatem eorum. Et requiescere faciam
superbiam infidelium, et arrogantiam fortium
humiliabo.^a Propter hoc omnes manus dis-
solventur, et omne cor hominis tabescet et
conteretur. Torsiones et dolores tenebunt,¹⁵
quasi parturientes dolebunt, unusquisque ad
proximum suum stupebit, facies combustae

a) Isaiac 13, 9—12.

[Inscript.] *De die iudicii extremi* M. 4. *et irae* CJ. 5. *in solitudine* CIJ. 9. *non splendebit* om. CIJ, *non resplendet* Cav. 11. *eorum* om. CI. *conquiescere* M, *quiescere* CIJ. 15. *dolores tenebrarum* CIJ. 16. *et quasi parturiens* CIJ. 17. *ad proximum stupebit suum* N.

vultus eorum.^a Dies irae, dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubae et clangoris,
 5 quia consummationem cum festinatione faciet dominus cunctis habitantibus terram.^b Et superveniet repentina dies illa tanquam laqueus in omnes, qui sedent super faciem orbis terrae.^c Quoniam sicut fulgur exit ab oriente
 10 et apparet usque in occidentem, ita erit adventus filii hominis.^d Dies enim domini sicut fur in nocte ita veniet. Et cum dixerint: pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus sicut dolor in utero habentis,
 15 et non effugient.^e

a) Isaiae 13, 7—8.   b) Sophon. 1, 15. 16. 18.

c) Luc. 21, 35.   d) Matth. 24, 27.   e) I. Thess. 5, 2—3.

---

1. *Dies illa, dies irae* J.   3. *dies nebulae et turbinis* om. C.   4. *turbidinis* J₂.   6. *super terram* M.   10. *apparet] patet* C.   *usque ad occidentem* M.   11. *Dies] Apostolus: Dies* M.   12. *ita in nocte* MCJ.   *Et* om. CJ.   *dixerint* MCIVJ, *dixerit* Ca.   14. *dolorem* J.   15. *habenti* CIJ.

CAP. XIII.

De iudicium praecedente tribulatione.

Praecedet autem tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro.^a Surgent enim gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terrae motus erunt magni per loca, et pestilentiae et fames, [terroresque de coelo, et signa magna erunt.]^b Et erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae supervenient universo orbi.^c Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem deducantur, si fieri potest,¹⁵ etiam electi.^d Tunc revelabitur homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur

a) Matth. 24, 21—22. b) Luc. 21, 10—11.

c) Luc. 21, 25—26. d) Matth. 24, 24.

[Inscript.] iudicium om. MCJ. praecedenti CJ. 3. neque] nec M. abbreviati J₁, abbreviati J₂. 6. magni erunt M. 8. signa magna erunt] tempestates M, signa magna erunt et tempestates ClJ. 9. et in] in M. 10. gentium] hominum MCl. 12. superveniet MCJ. 13. enim om. CavJ. 14. ita om. M. 15. ducantur M. possit J.

super omne, quod dicitur deus aut quod colitur, ut in templo dei sedeat ostendens se, tanquam sit deus,^a quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Mittetur autem Helias propheta, priusquam veniat dies domini magnus et horribilis, et convertet corda patrum ad filios, et cor filiorum ad parentes.^b Cum quo veniet et Enoch, et prophetabunt diebus mille ducentis et sexaginta amicti sac-
 10 cis. Et cum finierint testimonium suum, bestia, quae ascendet de abyssu, faciet adversus illos bellum, et vincet illos et occidet, et corpora eorum iacebunt in plateis civitatis magnae, quae vocatur spiritualiter Sodoma
 15 et Aegyptus, ubi dominus illorum crucifixus est. Et post tres dies et dimidium spiritus vitae intrabit in eos.^c

a) II. Thess. 2, 3—4.

b) Malach. 4, 5—6.

c) Apoc. 11, 3. 7. 8. 11.

---

1. quod dicitur aut colitur deus, ita ut MCIJ.
 2. ita ut Cav. 3. Iesus] deus M. 6. cor patrum ad filios et econtra (corda filiorum ad parentes eorum ad marg.) M. 8. Cum ad marg. pon. M. 9. mille ducentis sexaginta diebus CJ. 10. suum] eius Cl. 12. occidet illos M. 13. iacebunt ad marg. pon. M. 14. quae vocatur spiritualiter Sodoma et Aegyptus om. MCIJ. 15. illorum] noster Cav.

CAP. XIV.

De signis iudicium praecedentibus.

Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coelorum movebuntur: et tunc apparebit signum filii hominis in coelo. Et tunc plangent se super se omnes tribus terrae.^a Reges terrae et principes, et tribuni et divites et fortes, et omnis servus et liber abscondent se in speluncis et in petris montium, et dicent montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira agni, quoniam venit dies magnus irae ipsorum. Et quis poterit stare?^b Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos eius a quatuor ventis et summis coelorum usque ad terminos eorum.^c Tunc ipse dominus in

a) Matth. 24, 29—30.

b) Apoc. 6, 15 sqq.

c) Matth. 24, 31.

[Inscript.] iudicium om. CJ. De die finalis iudicii M. 5. tunc om. J. 6. plangent se] plangent CJ. se super se ad marg. pon. M. 7. terrae om. J. tribuni, fortes, divites M. 12. veniet J. 13. magnus dies M. 16. ventis coeli MCIJ. et] , a MCIJ. 17. eorum] terrae CIJ.

iussu et voce archangeli et in tuba dei descendet de coelo.^a Et omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei, et procedent boni in resurrectionem vitae, mali
 5 vero in resurrectionem iudicii.^b Mors et infernus dabunt mortuos suos, qui in ipsis erunt.^c Ecce venit in nubibus, et videbit omnis oculus et qui in eum pupugerunt, et plangent omnes tribus terrae,^d et tunc videbunt filium
 10 hominis venientem in nubibus cum virtute multa et potestate magna et maiestate.^e Veniet autem dominus ad iudicium, non solum cum angelis et apostolis, sed et cum senatoribus populi sui. Unde ait Salomon: Nobi-
 15 lis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terrae.^f Sedebunt enim et ipsi

a) I. Thess. 4, 15. b) Joan. 5, 28—29. c) Apoc. 20, 13. d) Apoc. 1, 7. e) Matth. 24, 30. Marc. 13, 26. Luc. 21, 27. f) Prov. 31, 23.

1. et in voce M. 7. Ecce venit in nubibus om. MCIJ. 8. in om. M. et plangent omnes tribus terrae et tunc videbunt om. MCIJ. 10. in nube Cav, coeli add. MCIJ. cum virtute magna et maiestate CIJ, cum potestate magna et maiestate Cav, cum virtute multa et potestate et maiestate M. 12. iudicium] vindictam CJ. 13. angelis et om. CJ. et apostolis om. M. 14. Unde ait Salomon om. J, Unde ait Salomon] Isaias M. 15. Nobiles M. vir eius ad marginem. M. 16. terrae superp. M.

super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.^a Aspiciebam, inquit Daniel, donec throni positi sunt et antiquus dierum sedit. Vestimentum eius quasi nix candidum, et capilli capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flammae ignis, rotae eius quasi ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius. Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei.^b Unde ait et Psalmista: Deus noster manifeste veniet, deus noster; et non silebit. Ignis in conspectu eius ardebit, et in circuitu eius tempestas valida.^c Nubes et caligo in circuitu eius. Iustitia et iudicium praeparatio sedis eius,^d et advocavit coelum desursum, et terram, ut discernat populum suum.^e Nam congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eas ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hoedis,

a) Matth. 19, 28.

b) Daniel. 7, 9—10.

c) Psalm. 49, 3.

d) Psalm. 96, 2.

e) Psalm.

49, 4.

1. *iudicantes duodecim* om. Cav. 4. *candida* C1J, *candidum quasi nix* Cav. 6. *flamma* J. *quasi* om. C, ad marg. pon. M. 7. *rapidus et egredietur* M. 9. *Unde ait* om. CavJ. 10. *Deus*] *Dominus* J. 12. *ardebit*] *exardescet* CJ. 13. *Nubes et caligo ... sedis eius, et* om. CJ. 14. *praeparatio*] *correctio* M. et *advocabit* M. 15. *et* om. M. *ut discernat*] *discernere* CJ. 16. *Nam*] *Tunc* CJ. 17. *eas*] *eos* M.

et statuet oves quidem a dextris, hoedos autem a sinistris.^a

CAP. XV.

De potentia, sapientia et iustitia iudicis.

O quantus tunc erit timor et tremor, quantus erit fletus et gemitus! Nam si columnae coeli contremiscunt et pavent ad nuntum eius,^b et angeli pacis amare flebunt;^c peccatores autem quid facient? Si iustus vix salvabitur, impius et peccatores ubi parebunt?^d Propterea clamat propheta: Ne intres in iudicium cum servo tuo, domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.^e Si enim iniquitates observaveris, domine, quis sustinebit?^f Quis enim non timeat iudicem potentissimum, sapientissimum et iustissimum? Potentissimum, quem nemo potest effugere, sapientissimum, quem nemo potest latere, iustissimum, quem nemo potest corrumpere. Si

a) Matth. 25, 32—33. b) Job 26, 11. c) Isaiae 33, 7. d) I. Petr. 4, 18. e) Psalm. 142, 2. f) Psalm. 129, 3.

1. quidem oves J. 3. tremor et timor C. 4. quantus] quatenus Ca. Nam si, sic Iob, M. 5. ad nuntum] adventum MCJ. 8. peccator M. 9. clamabat M. Ne] Non MCJ. 10. domine om. M. 12. enim om. CJ. Si enim observaveris, domine, iniquitates, quis M. domine, domine CJ.

fortitudo quaeritur, robustissimus est, sapiens corde, et fortis robore, si aequitas iudicii, nemo audebit pro me testimonium reddere. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prae-
vum me comprobabit, etiam si simplex fuero.^a Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt.^b Qui vocat stellas, et dicunt: Adsumus.^c Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.^d Cuius vo- 10
luntati nihil omnino resistit.^e Cui nullum verbum est impossibile,^f cui flectitur omne genu coelestium, terrestrium et infernorum.^g Hunc ergo nemo potest fugere, sicut dicit propheta: Si ascendero in coelum, tu illic es, si 15
descendero ad infernum, ades.^h Ipse scrutatur renes et corda,ⁱ cuius oculis omnia nuda sunt et aperta,^k qui pluviae guttas et arc-

- a) Job 9, 4. 19—21.   b) Psalm. 32, 9. 148, 5.
c) Baruch 3, 35.   d) Psalm. 103, 4. Hebr. 1, 7.
e) Rom. 9, 19.   f) Luc. 1, 37.   g) Philipp. 2, 10.
h) Psalm. 138, 8.   i) Psalm. 7, 10. Jerem. 17, 10.
k) Hebr. 4, 13.

5. Si innocentem ostendero om. MCIJ.   6. si simplex etiam fuero M.   8. vocet Cl.   9. Adsum Cav.   10. flammam ignis] ignem urentem MA.   12. flectatur M.   14. effugere MCl, potest fugere nemo Cav, potest effugere nemo J. dicente propheta M.

nam maris dinumerat.^a Deus scientiarum dominus,^b praescius omnium, et conscius singulorum, occultus occultorum omnium indagator. Hunc ergo nemo potest latere, sicut dicit Apostolus: Non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius.^c Ipse est iudex iustus, fortis et longanimis,^d qui nec prece, nec pretio, nec amore, nec odio declinat a semita rectitudinis, sed via regia semper incedens nullum malum praeterit impunitum, nullum bonum irremuneratum relinquit.^e Hunc ergo nemo potest corrumpere, iuxta quod dicit psalmus: Tu reddes singulis secundum opera sua.^f

CAP. XVI.

De divino iudicio.

15 Quis autem non timeat illud examen, in quo idem erit et accusator et advocatus et

a) Eccli. 1, 2.   b) I. Reg. 2, 3.   c) Hebr. 4, 13.
 d) Psalm. 7, 12.   e) Boethii lib. V. de consol. philosoph.
 f) Psalm. 61, 13.

---

1. *arenas maris* M.   4. *ergo* om. CJ.   7. *et fortis* M.   11. *relinquit* ad marg. pon. M. *ut inquit Boetius in v. de consolatione* add. J.   13. *Tu om. CavJ. reddis* J.   14. *opera eorum* CJ.   16. *eris accusator, advocatus et* M.

iudex? Accusabit enim, dum dicet: Esurivi, et non dedistis mihi manducare, sitivi, et non dedistis mihi bibere. Advocabit, quum subdet: Quandiu non fecistis uni de minimis meis his, nec mihi fecistis. Iudicabit, quum^b inferet: Discedite a me maledicti in ignem aeternum.^a Non erunt testes in illo iudicio necessarii, quia tunc manifesta erunt abscondita tenebrarum.^b Nihil enim occultum, quod non revelabitur.^c Tunc erunt libri conscientiarum aperti,^d et iudicabuntur mortui ex his, quae scripta sunt in libris, secundum opera ipsorum. Opera enim ipsorum sequuntur illos.^e Quantus erit pudor in peccatoribus. Quanta confusio erit, quum eorum nefandissima crimina cunctis erunt liquida et manifesta. Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.^f Ab illa

- a) Matth. 25, 42. 45. 41.   b) I. Cor. 4, 5.
 c) Matth. 10, 26. Marc. 4, 22. Luc. 8, 17. 12, 2.
 d) Daniel. 7, 10. e) Apoc. 14, 13. f) Psalm. 31, 1.

1. dum] cum M.   4. subdit Ca]. minimis] minoribus Cav.   5. meis om. CavJ.   6. infert Ca.
 7. necessarii in illo iudicio M.   10. Tunc libri erunt aperti (conscientiarum om.) M.   11. et] tunc CJ.
 12. in libro CJ. secundum opera ipsorum om. CJ.
 13. Opera enim ipsorum sequuntur illos om. M. ipsorum] illorum CIJ.   15. erit om. M.   16. liquide manifesta M.   17. Sed beati M.

enim sententia nunquam poterit provocari,
 quia pater omne iudicium dedit filio suo.^a
 Qui claudit, et nemo aperit, aperit, et nemo
 claudit.^b Os enim domini locutum est.^c

CAP. XVII.

Quod nihil proderit damnatis.

5 Tunc non proderunt opes, non defen-
 dent honores, non suffragabuntur amici. Scri-
 ptum est enim: Argentum eorum et aurum
 eorum non valebit eos liberare in die furo-
 ris domini.^d Flebunt et plangent omnes re-
 10 ges terrae, quum viderint fumum incendii,^e
 propter timorem tormentorum eorum. Quid
 ergo facietis in die furoris domini, in die visi-
 tationis et calamitatis de longe venientis? ad
 cuius fugietis auxilium? Unusquisque onus
 15 suum portabit.^f Anima quae peccaverit, ipsa

a) Joan. 5, 22.   b) Apoc. 3, 7.   c) Isaiae
 1, 20.   d) Ezech. 7, 19.   e) Apoc. 18, 9—10.
 f) Galat. 6, 5.

---

1. enim om. M. revocari vel appellari A. 2. de-
 dit omne iudicium M. suo om. CJ. 7. eorum om. CJ.
 8. liberare eos M. 9. omnes om. M. 11. eorum]
 eius M. 12. in die furoris domini om. M. 15. pec-
 cavit M.

moriatur.^a O quam durum et districtum iudicium, in quo non solum de factis, sed de omni verbo otioso, quodcunque locuti fuerint homines, reddituri sunt rationem in die iudicii,^b in quo usque ad novissimum quadrantem exigetur debitum cum usuris.^c Quis ergo fugere poterit a ventura ira?^d Mittet ergo filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem, et alligabunt fasciculos¹⁰ ad comburendum, et mittent eos in caminum ignis ardentis. Ibi erit fletus et stridor dentium,^e gemitus et ululatus, luctus et cruciatus, stridor et clamor, timor et tremor, dolor et labor, ardor et foetor, obscuritas et¹⁵ anxietas, acerbitas et asperitas, calamitas et egestas, angustia et tristitia, oblivio et con-

a) Ezechiel. 18, 4. b) Matth. 12, 36. c) Matth. 5, 26, 25, 27. d) Luc. 3, 7. e) Matth. 13, 41, 30, 42.

1. *quam durum et* om. CJ. *districtum* ad marg. pon. M. 3. *quodcunque*] *quod* CJ. 4. *in die iudicii*, in quo om. M. 5. *novissimam* M. 6. *usura* J. 7. *ergo*] *igitur* M. *ab ira ventura* M. 8. *ergo* om. J. 9. *eius* om. M. 12. *Ibi*] *Ubi* C, *ubi* J. *stridor dentium* om. M. 13. *gemitus, eiulatus et ululatus* J. *ululatus* (Al's *eiulatus* ad marg. add.) Cl. *ululatus, luctus et cruciatus* om. M. 15. *et foetor, obscuritas et anxietas, acerbitas et asperitas, calamitas* om. M. 17. *et tristitia*] , *tristitia* M.

fusio, torsiones et punctiones, amaritudines et terrores, fames et sitis, frigus et cauma, sulphur et ignis ardens in saecula saeculorum. Unde liberet nos deus, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

4. *Unde liberet ... in saecula saeculorum om. CJ.*
  5. *Amen om. Cl.*
-

APPENDIX.

CAP. I.

De perseverantia.

His auctoritatibus monetur quilibet ad perseverantiam. Ait namque dominus noster Iesus Christus: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.^a Et alibi: Si perseveraverit usque in finem pulsans, dico vobis, 5 etsi non dabit ei surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen illius surgens dabit ei, quotquot habet necessarios.^b Et Apostolus ait: Omnes in stadio currunt,

a) Matth. 10, 22.   b) Luc. 11, 8.

-
1. *His auctoritatibus monetur quis ad perseverantiam* M. In D. Innocentii de eleemosina libello istud caput incipit verbis his: *Quoniam autem nec eleemosina, nec ieiunium, nec oratio deo placere vel homini esse meritoria ad vitam beatam possunt sine perseverantia, idcirco vel pauca hic de virtute perseverantiae connectenda sunt; et inprimis sequentibus auctoritatibus monetur quilibet ad perseverantiam.*
  2. *Ait namque dominus noster Iesus Christus om. M.*
  3. *Qui, ait, perseveraverit . . . M.*

sed unus accipit bravium.^a Et qui legitime certaverit, coronabitur.^b Et alibi dicitur, quod dominus iudicat fines terrae.^c Et ubi ceciderit arbor, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ibi erit.^d Finis enim, non pugna coronat. Ex hoc procedendum est sic: Non est magnum sic inchoare bonum, sed consummare perfectum. Multi aggrediuntur magna, sed deficiunt in via. Multi exeunt Sodomam, sed retrospiciunt.^e Multi egrediuntur Babylonem,^f sed morantur in via, nec perveniunt ad aeternam pacis civitatem. Nec perseverantia piget aggredi magna, nec fatigat inchoatum. Haec firmat nutantem. Haec coronat pugnantem. Haec ducit ad bravium, haec ad portum. Haec dat formam operi, regulam actioni. Haec est talaris tunica Ioseph, in finem vitae pertingens.^g Haec est tunica sacerdotalis, usque ad pedes perveniens.^h Haec est cauda hostiae,ⁱ quam tenemur Deo offerre. Haec est calcaneus bonae

a) I. Cor. 9, 24. b) II. Timoth. 2, 5. c) Psalm. 9, 9. d) Eccle. 11, 3. e) Gen. 19, 17. 26. f) Cf. Jerem. 51, 6. 45. g) Gen. 39, 12. h) Exod. 28, 2 sqq. i) Levit. 3, 9.

5. *ibi finis erit M. enim om. M.* 9. *Sodomam exeunt M.* 14. *firmat nutantem] fortificat intuitum M.* 18. *in om. M.*

operationis, quam contra serpentis morsus^a debemus observare. Haec est virtus quae pro oratione ad Deum allegat, quae omne votum bonum informat, qua laureantur martyres, qua coronantur virgines. Haec est,⁵ quae res difficiles reducit ad facilitatem, quae omnem vincit difficultatem. Haec est vestis sine ruga, tunica sine macula.^b Haec est, quae bonam actionem facit unicolorem, virtutem uniformem. 10

Et notandum, quod quaedam perseverantia est temporalis, ut ita loquar, quaedam finalis. Temporalis est, quae ad tempus vi-
ret, et in tempore perversitatis effloret, foeno comparabilis, quod nunc virescit, nunc in ¹⁵
clibanum mittitur, nunc floret, nunc conteritur, nunc consequenter moritur. Hic flos egreditur et conteritur,^c et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.^d Finalis vero perseverantia est, quae durat us-
que in finem. Haec est fons vivus, hortus signatus,^e cui non communicat alienus, qui

^a) Gen. 3, 15.   ^b) Cf. Ephes. 5, 27.   ^c) Cf. Matth. 6, 30. Luc. 12, 28. Matth. 13, 5—6. 20—21. Jacobi 1, 11.   ^d) Job 14, 2.   ^e) Cant. 4, 12.

---

21. usque in] usque ad M. hortus] ortus M.

semper fluit, semper scaturit labores fideles, ut hanc habeant claustrales, ut hanc retineant virgines, ut hac se informet viduae, et in hac omnes requiescant. Diabolus quandoque hominem irritat ad bonum, ut de bono gravius malum eliciat. Contra hunc daemonis insultum valet perseverantia, ut de bono fine bona claudantur initia. Bona enim inchoare et malo fine concludere, est monstruosa confingere. Illa enim actio Chimaera est, quae initium habet a ratione, finem vero a sensualitate. Cum enim sic agitur, humano capiti cervicem pictor depingit equinam, et sic varias inducit infructuosasque plumas.

15 Cave ergo, o homo, ne actio tua monstra pariat, neque gignat praestigia. Enormis enim fructus viventis, si capiti non respondeat finis. Sunt enim quidam, quorum vita monstrum mirabile est, quorum initium bonum quasi caput hominis praetendit, medium vero in luxuriam descendens ventrem caprae praetendit, ad ultimum in rapacitatem devians lupae pedes ostendit. Ah homo, quid prodest

4. *et in hac omnes requiescant] ut hac requiescent M.* 12. *et sic varias ... plumas] et sic varias inducitque infructuosas plumas M.* 16. *pariet M. neque] ut M.* 18. *non respondeat finis. Hanc enormitatem M. enim om. M.*

tibi bonum inchoare, et non bono fine concludere? Bonum enim virtutis non solum amittis, sed et damnum incurris, et supplicium promereris. Melius est viam veritatis non agnoscere, quam post agnitam retroire.^a ⁵
 Post hanc inconstantiam homo levitatis argueris, apostasiam incurris, mentis stabilitatem postponis. O homo, per perseverantiam brevitatem vitae redimis, nullum tempus incassum transire permittis. Compositae mentis est posse consistere in bono, et in bono morari. Nil tam utile est, ut bonum opus bono fine concludere. Perseverantia bonum producit tenerum in maturitatem, perducit pro-¹⁰ vecta perseverantia in maturitatem. Perseve-¹⁵ rentia non quaerit animum puerilem, sed adultum, maturos quaerit mores, et non teneros et inermes.

a) II. Petr. 2, 21.

---

1. bono] recto M. 2. enim om. M. non solum om. M. 3. sed om. M. 4. est om. M. 10. permittis. Omnes homines ut in crastino minoris pendas ut cum hodierno manum perseveranter vincias. Compositae mentis... M. 11. consistere bono M. 12. Nil tam utile... concludere] Nil tam utile est, ut transitu possit prodesse M. 13. Perseverantia bonum... in maturitatem] Perseverantia bonum producit tenerum, in maturitatem perducit pro vecta perseverantia et matura M. 15. Perseverantia om. M.

Si vis consequi perseverantiam, assuesce te semper ad bonum, ut consuetudo, quae est altera quasi natura, vitae perseverantiam gignat, convictus bonorum longanimitatem pariat. Si totam vitam perseverantia non illustrat, saltem perseverantia finalis finem concludat. Si obtulisti florem iuventutis diabolo, saltem faeces senectutis immola deo tuo. In vespera laudatur serenitas diei, in fine status boni operis. Vide a quanto bono decidit Iudas, qui in bono non perseveravit.^a Vide quid Salomon per inconstantiam animi et instabilitatem perdidit,^b in quantam calamitatem Saul decidit.^c Ille, qui bonum proponit et ad finem non perducit, obviat illud verbum evangelicum: Ecce hic homo incepit aedificare, et non potuit consummare.^d

Quanti meriti sit perseverantia, ex flagitio oppositi vitii coniecturare possumus. De impenitentia etenim dicitur, quod tanta est huius peccati poena, quod humilitatem postu-

a) Matth. 26, 14—17. 47—50. 27, 3—6. b) III. Reg. 11, 4 sqq. c) I. Reg. 31, 2 sqq. d) Luc. 14, 30.

2. assuesce te semper ad bonum] assuesce bonum M. 3. quae altera est natura M. 9. deo tuo om. M.

landi veniam subire non possit. Hoc est enim peccatum in spiritum sanctum, hoc est peccatum ad mortem, de quo Ioannes ait: Est peccatum ad mortem, non dico pro eo, ut quis oret.^a Impoenitentia autem ex desperatione nascitur, aut ex praesumptione oritur; et quantum in ipsa est, aut derogat dei iustitiae, aut detrahit dei misericordiae. Felix ergo perseverantia, quae impenitentiam excludit, obstinationem expellit, contemptum 10 eliminat, obdurationem expugnat.

CAP. II.

De caritate.

Caritatis autem encomium in fine hic subnecturus, primum eam ex sacris literis probare et commendare operae pretium existimo. Sunt autem hae auctoritates, quae 15 formam praeferunt caritatis: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex

a) I. Joan. 5, 16.

---

4. *ad mortem, non dico] ad mortem, ad mortem non dico* M. 7. *et in quantum in ipsa* M. 12. *Caritatis autem...operae pretium existimo* om. et inchoat hunc tractatum verbis his: *Hae sunt auctoritates, quae . . .* M. 16. *Dilige* M. 17. *et ex tota anima tua* om. M.

tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis, et proximum tuum sicut te ipsum.^a Item Ioannes ait: Deus caritas est, et qui manet in caritate, in deo manet, et deus
 5 in eo.^b Item Petrus: Ante omnia mutuam in vobismetipsis caritatem continuam habentes, quia caritas operit multitudinem peccatorum.^c Item Paulus: Caritas patiens est, benigna est, non agit perperam.^d Item Salomon: Odium
 10 suscitatur rixas,^e et caritas parit dilectionem. Item Augustinus: Omnia quaecumque facimus sine caritate, nihil nobis prosunt,^f fatuum et inane studium expendimus, si non habemus caritatem, qui deus est. Item Gregorius: Tanto
 15 amplius rubigo peccatorum consumitur, quanto igne caritatis crematur cor peccatoris.^g

Ex his sic procedendum est: Quis praeditus Tulliana eloquentia, quis omni formatus sapientia sufficit laudes caritatis exprime, eiusque virtutes ad unguem exponere? Haec est caritas, quae docet illecebras fugere, voluptates calcare, carnis concupiscen-

a) Matth. 22, 37—40.   b) I. Joan. 4, 16.
 c) I. Petr. 4, 8.   d) I. Cor. 13, 4.   e) Prov. 10, 12.
 f) Aug. in Joan. evang. Tract. 32. §. 8.   g) Greg. M. in evang. L. II. Hom. 33. §. 4.

2. tuum om. M.   12. proderunt M. fatue M.

tias cohibere, desideria illicita frangere, homines contemnere, postremo universa blandimenta respuere. De hac sponsus in Cantico amoris ait: Pone me ut signaculum super cor tuum, quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio.^a Mors enim viventes extinguit, infernus autem nec mortuis parcit. Dilectio igitur ut mors est fortis. Nam sicut illa sensum carnis, sic ista affectum carnalis concupiscentiae punit. Dura est sicut infernus aemulatio, quia hos, quos intus trahit desiderium aeternorum, non solum blanda respuere, sed etiam adversa, pro eo quod diligit adipiscendo, cogit tolerare. Haec est caritas, quae Abel martyrem fecit,^b Abraham de terra sua eduxit.^c Haec Ioseph in Aegypto servavit.^d Haec est flamma, quae tribus pueris in fornace flammam extinxit.^e Haec est caritas omnium bonorum maxima, cui nil sapit extraneum vel asperum vel confusum, virtutes caeteras munimine suae

a) Cant. 8, 6.   b) Gen. 4, 4. 8.   c) Gen. 12, 1 sqq.   d) Gen. 41, 37 sqq.   e) Daniel. 3, 16 sqq.

---

4. ut om. M.   5. super cor tuum] sub brachio tuo M.   8. igitur] ergo M.   20. vel asperum vel confusum] nil' asperum, nil' confusum M.

perfectionis solidans. Quisquis in eius radice se inserit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus evanescit, quia foecunditatis opus efficaciter non amittit. De hac Isidorus ait:

5 Nullum praemium pensatur sine amore caritatis; quamvis recte credat, tamen sine caritate ad beatitudinem pervenire non potest, quia tanta est caritatis virtus, ut etiam prophetia et martyrimum sine illa nil esse cre-

10 datur. Caritas omnium virtutum obtinet principatum. Unde et vinculum dilectionis ab Apostolo dicitur,^a quia universae virtutes eius vinculo religantur. Dilige ergo dominum, ut eligas, dilige melius, ut salubre de-

15 gas. Dilige deum, ut eligas esse cum deo, dilige melius, ut unus fias cum eo. Per dilectionem ergo diligas, quod diligis, si tutius pervenire cupis, et festina ut apprehendas. Ergo per dilectionem curris, per dilectionem

20 apprehendis. Item quo plus diligis, eo et amplius amplecteris. Ergo per dilectionem

a) Coloss. 3, 14.

---

1. *solidans*] *solidat* M.   12. *universae eius virtutes* M.   16. *dilige melius, ut unus fias cum eo* om. M. *Per dilectionem . . . pervenire cupis*] *Ergo per dilectionem diligis, quo diligas te tutius pervenire cupis* M.   20. *eo* om. M.

superius vide, de quo tibi dilectio ipsa est. Dilectio ipsa est cursus, ipsa est peruentio, ipsa est permansio, ipsa est beatitudo. Dilige ergo deum, elige dominum, curre, apprehende, posside, fruire. Haec est via ⁵ superexcellens, via supereminens, vias distortas dirigens, vias rectas ostendens.

Haec est caritas, quae tantum in deum praevaluit, quod eum de sede supernae maiestatis ad infirmitatem nostrae humanitatis ¹⁰ adduxit, vulneravit impassibilem, ligavit insuperabilem, traxit incommutabilem, aeternum fecit mortalem. Si tantum potuit caritas in deum, quantum homo deberet posse in seipsum? Si deus propter hominem tanta ¹⁵ pertulit, quid homo propter deum tolerare recusabit? Pudeat te, o homo, non subiici caritati, quae sibi subiecit auctorem mundi, non pudeat subiici caritati lutum, quae sibi subiecit et figulum. Haec non aemulatur, non ²⁰ agit perperam.^a Ab illo, in quo habitat, radicem vitiorum extirpat. Caritas omnium virtutum est origo, caritas mentem hominis illuminat, conscientiam mundat, animam lae-

a) I. Cor. 13, 4.

2. *Dilectio*] *Electio* M. 10. *nostrae*] *meae* M.

tificat, deum demonstrat. Animam, in qua
 caritas habitat, superbia non inflat, invidia
 non devastat, ira non vexat, avaritia non
 excaecat, tristitia mala non dissipat, gula
 5 non inflammat, luxuria non coinquinat. Sem-
 per munda est, semper quieta, semper ca-
 sta, semper laeta, semper pacifica, semper
 benigna, semper modesta. In adversis se-
 cura, in prosperis non elata. Haec crux
 10 spiritualis est, quam quilibet portare tenetur,
 ut tollendo hanc crucem Christi vestigia se-
 quatur, cuius altitudo erigitur ad deum, la-
 titudo extenditur usque ad inimicum, longi-
 tudo ad vitae terminum, eius profunditas
 15 divinae sapit bonitatis immensum. Haec est
 caritas, quae pugnanti est meritum, trium-
 phanti praemium, quae sic inchoatur in via,
 quod consummatur in patria. Haec est ignis
 in Sion et caminus in Hierusalem.* Caritas
 20 quasi trinitatem creatam parit, in qua tri-
 nitate quasi pater est dilectio dei, a quo pro-
 cedit dilectio, qua se homo diligit tanquam
 proles a parente; ab utroque vero dilectio

a) Isaiæ 31, 9.

9. non elata om. M. 10. est om. M. tenetur]
 meretur M. 12. sequatur om. M. 14. eius om. M.
 15. bonitatis om. M.

proximi procedit quasi spiritus sanctus ab utroque. Istaе dilectiones sunt in una substantia caritatis, sed diversae in propria persona.

Cave ergo, o homo, si dilectionem sectari velis, ne umbra dilectionis fallaris. Est enim dilectio fortunae, quae cum prosperitate advenit et in adversitate recedit. Hac deum diligit homo carnalis, qui deum laudat solum, cum benefecerit ei. Est dilectio naturae, qua naturam suam deumque sensualiter diligit. Est dilectio gratiae, quae sola habet, quod deum diligit, ut in praemium habeatur. Prima est deficiens, secunda faciens, tertia perficiens. Prima est caritatis, secunda sensualitatis, tertia rationis. Prima falsitatis, secunda humilis peccatoris, tertia iustificati hominis. O homo, considera quam dulcis est amor dei, quam impurus sit amor huius saeculi. Amor dei mater est omnium virtutum, amor saeculi mater est omnium vitiorum. Apud istum amorem imperfecta sunt omnia, apud illum perfecta sunt cuncta.

3. in om. M. 7. in om. M. 8. deum diligit M. 9. solum om. M. 10. qua naturam ... sensualiter diligit] qua quilibet vitiose diligit deum, unde defatigatur. Alitur mens deo, usque (rasura) divitiae potuntur (fortasse voluit potantur) M. 14. est om. M. 16. falsitatis] vitiositatis M.

Lawyer's
Boethius - Const -
Aug -
1965 -

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.
A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.
Please return promptly.

OCT 22 1969 ILL
240487

CANCELLED

JAN 31 1974

APR 29 1980
CANCELLED
671504
MAR 1

